

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU MALİYESİ TEORİSİNDE KÜRESEL KAMUSAL MALLAR

Hazırlayan
Abdullah BARIŞ

Maliye Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Emin BARLAS

TOKAT – 2008

KAMU MALİYESİ TEORİSİNDE KÜRESEL KAMUSAL MALLAR

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 15 / 10 / 2008

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)	İmzası
Başkan : Prof. Dr. Yusuf Ziya TAŞKAN
Üye : Doç Dr. Birol ÇETİN
Üye : Yrd. Doç Dr. Emin BARLAS
Üye :
Üye :

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü:

Mühür
İmza

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(.../.../200...)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

ÖZET

Bazı toplumsal ihtiyaçların karşılanması konusunda piyasa mekanizması başarısız olmaktadır. Kamusal mallar olarak adlandırılan bu ihtiyaçlar, devlet tarafından üretilmekte ve sunulmaktadır. Tüketimde dışlamanın ve rekabetin söz konusu olmadığı bu mallar toplum tarafından birlikte tüketilir. Son yıllarda küreselleşmenin etkisiyle her konuda yaşanan değişim, kamu maliyesi teorisinde de yeni kavramlar ve tartışmaların doğmasına neden olmuştur. Bu yeni tartışmalardan birisi, toplumun ve devletin varlığı için büyük öneme sahip kamusal mallar konusunda yaşanmaktadır. Kamusal mallar, küreselleşmenin de etkisiyle daha geniş bir perspektiften ele alınarak, küresel boyutları ve etkileri itibariyle değerlendirilmiştir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler, bazı sorunların ülke ve bölge sınırlarını aşarak tüm dünyayı etkiler hale gelmesine neden olmuştur. Küresel kamusal mallar, dünya üzerindeki bütün bireyler tarafından elde edilebilen, tüketiminde rekabetin ve kısıtlamanın bulunmadığı, herkesin yararlanabildiği ve finansmanını küresel olarak sağlandığı faydalar olarak tanımlanmaktadır. Coğrafi olarak tüm dünyayla birlikte gelecek nesilleri de ilgilendiren negatif dışsallıkların önlenmesine ve pozitif dışsallıkların artırılmasına yönelik çalışmalar, küresel kamusal mallar olarak ele alınmaktadır.

Bu çalışmada, 1990'lı yılların sonlarına doğru uluslararası arenada büyük önem kazanan ve gelecekte çok daha önemli bir konu haline gelmesi beklenen küresel kamusal mallar incelenmiştir. Bu malların sunumuna ve finansmanına ilişkin tartışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mallar, Küresel Kamusal Mallar.

ABSTRACT

Market mechanism is unsuccessful for meeting some social necessities. These necessities called public goods are produced and offered by a state. The use of the market mechanism does not imply an exclusion or competition, the goods are consumed by people together. Recently, changing in all subjects because of globalism has caused new concepts and arguments in public finance. One of these arguments is about public goods that are very important for states and society. Public goods have been evaluated from the perspective of their global dimension and effects. Because of some developments in this period, some problem begins to effect not only the country and region but also all the world. Global public goods are services that can be obtained by all persons in the world, there isn't any exclusion or limitation in their consumption, can be used by everyone and finance by globally. The studies that are related to all the world geographically and next generations, that prevent negative externals and improve positive internals are defined as global public goods.

In this study, global public goods that became very important in the ends of 1990s and are expected to be more important in the future have been examined. The information about the arguments of offering and financing these goods have been given.

Key Words: Public Good, Global Public Good

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM.....	4
1. MALİYE TEORİSİNDE KAMUSAL MALLAR	4
1.1. KAMUSAL MAL KAVRAMI	4
1.1.1. Kamusal Malların Özellikleri	10
1.1.1.1. Bölünemezlik	11
1.1.1.2. Birlikte Tüketim	11
1.1.1.3. Fiyatlandırılmama	12
1.1.1.4. Tüketimde Rekabetin Olmaması.....	12
1.1.1.5. Mahrum Edilememe	13
1.1.1.6. Kamusal Finansmanı Gerektirmesi.....	13
1.1.2. Kamusal Mal Türleri.....	14
1.1.2.1. Tam Kamusal Mallar.....	14
1.1.2.2. Yarı Kamusal Mallar	15
1.1.2.3. Erdemli Mallar.....	16
1.1.3. Kamusal Malların Finansmanı.....	17
1.1.4. Kamusal Mallar ve Dışsalıklar	17
1.2. KAMUSAL MALLAR VE DEVLET	20

1.2.1. Devletin Kamusal Mal Üretme Fonksiyonu.....	21
1.2.2. Farklı Devlet Anlayışlarına Göre Kamusal Mallar.....	24
1.2.2.1. Devlet Kavramı	24
1.2.2.2. Liberal Devlet ve Kamusal Mallar.....	28
1.2.2.3. Sosyalist Devlet ve Kamusal Mallar	30
1.2.2.4. Sosyal Devlet (Refah Devleti) ve Kamusal Mallar.....	32
1.2.2.4.1. Liberal Refah Rejimleri.....	35
1.2.2.4.2. Muhafazakar–Korporatist Refah Rejimleri	35
1.2.2.4.3. Sosyal Demokrat Refah Rejimleri	36
1.2.2.4.4. Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışı.....	37
II. BÖLÜM	38
2. KÜRESEL KAMUSAL MALLAR KAVRAMI VE LİTERATÜRDE YER ALAN SINIFLANDIRMALAR.....	38
2.1. KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMI.....	38
2.1.1. Küreselleşme ve Kamusal Mallara Etkisi.....	39
2.1.2. Kavram Olarak Küresel Kamusal Mallar.....	44
2.1.3. Küresel Kamusal Malların Özellikleri	51
2.1.3.1. Küresel Kamusal Malların Kamusal Özellikleri.....	53
2.1.3.2. Küresel Kamusal Malların Küresel Özellikleri	56
2.2. LİTERATÜRDE KÜRESEL KAMUSAL MALLARA İLİŞKİN SINIFLANDIRMALAR.....	59
2.2.1. Küresel Kamusal Malların Fonksiyonel Sınıflandırması	60
2.2.1.1. Küresel Kamusal Mal Olarak Sağlık.....	60
2.2.1.2. Küresel Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenlik.....	62
2.2.1.3. Küresel Kamusal Mal Olarak Çevre	65

2.2.1.4. <i>Küresel Kamusal Mal Olarak Bilgi</i>	70
2.2.1.5. <i>Küresel Kamusal Mal Olarak Serbest Ticaret</i>	72
2.2.2. Küresel Kamusal Malların Kamusal Karakterlerine Göre Sınıflandırılması	74
2.2.3. Küresel Kamusal Malların Doğasına Göre Sınıflandırılması.....	75
2.2.4. Küresel Kamusal Mallara İlişkin Diğer Sınıflandırmalar	77
III. BÖLÜM	79
3. LİTERATÜRDE KÜRESEL KAMUSAL MALLAR KONUSUNDA TARTIŞMALAR .	79
3.1. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN SUNUMUNA İLİŞKİN TARTIŞMALAR	80
3.1.1 Ulus Devletlerin Küresel Kamusal Mal Sunumundaki Durumu	80
3.1.2. Küresel Kamusal Malların Bir Hegemon Tarafından Sunumu	85
3.1.2.1. <i>Hegemonya Teorisi</i>	85
3.1.2.2. <i>Hegemonik İstikrar Teorisi</i>	86
3.1.2.2.1. <i>Realizm</i>	89
3.1.2.2.2. <i>Liberalizm</i>	90
3.1.2.2.3. <i>Marksizm</i>	92
3.1.3. Küresel Kamusal Malların Uluslar Arası Kuruluşlar Tarafından Sunumu	93
3.2. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN FİNANSMANINA İLİŞKİN TARTIŞMALAR	94
3.2.1. Karbon Vergisi.....	95
3.2.2. Tobin Vergisi	98
3.2.3. Bit Vergisi.....	101
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	107
ÖZGEÇMİŞ	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Kamusalık Üçgeni	11
Şekil 1.2. Kaynağına ve Etkilenene Göre Dışsallıklar	19

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Küresel Kamusal Malların Karakterlerine Göre Sınıflandırılması	75
Tablo 2.2. Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar	77

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması)
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
MDGs	: Millennium Development Goals (Bin Yıl Kalkınma Hedefleri)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
UN	: United Nations (Birleşmiş Milletler)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	: United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
WB	: World Bank (Dünya Bankası)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

WSSD : World Summit on Sustainable Development (Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi)

WTO : World Trade Organisation (Dünya Ticaret Örgütü)

GİRİŞ

İnsanların toplum halinde yaşamaları bir takım ihtiyaçların doğmasına neden olmuştur. Toplumun bölünemez nitelikteki temel ihtiyaçlarının karşılanması devletin en önemli görevlerindedir. Sanayi devrimiyle birlikte dünya büyük bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreçte toplumların sosyal ve kültürel yapısında, yeryüzündeki siyasal, ekonomik ve felsefi anlayışlarda önemli değişimler yaşanmıştır. Bölünemez nitelikteki toplumsal ihtiyaçlar ise değişmemiştir. Ancak yaşanan bu değişim sürecinde, aynı toplumsal özelliklere sahip yeni ihtiyaçlar doğmuştur. Bu sebeple kamu maliyesinde yeni tartışmalar ve yeni kavramlar ortaya çıkmıştır.

Bölünemeyen, tek tek bireylere tahsis edilemeyen, dışlamanın ve rekabetin söz konusu olmadığı mallara kamusal mallar denir. Kamusal malların sunumu, devletin en temel görevidir ve bu yönüyle oldukça önemli bir konudur. Küreselleşmeyle birlikte kamu maliyesi alanında yaşanan değişimlerden biri, kamusal mallar konusundadır. Kamusal mallar, global bir perspektiften ele alınarak yeniden değerlendirilmesiyle “küresel kamusal mal” kavramı ortaya çıkmıştır. Kamusal malların yüksek derecede dışsallıklara sahip oluşu, sınırlar ötesi bir takım etkilere neden olmaktadır. Etkileri itibariyle sınırları aşan konuların uluslar arası bir düzlemde tartışılması doğal bir sonuçtur.

Bazı mallar doğaları gereği yalnızca bir devletin değil tüm dünyanın ortak değerleridir. Atmosfer, okyanuslar, uzay, insan hakları bu mallara örnek olarak gösterilebilir. Bazı mallar var oluşları itibariyle evrensel olmakla beraber bazıları çağın şartlarının bir sonucu olarak uluslararası özellikler gösterir. Uluslararası ekonomik istikrar ve serbest ticaretin korunması, küresel çevre sorunlarına karşı yürütülen çalışmalar bu tür mallardandır.

Tüm dünya yüzeyinde iletişim ağının, ulaşım ve ticaret yollarının yaygınlaşması, dünyanın neresinde yaşanırsa yaşansın bazı konuların uluslar arası etkilere neden olmasına yol açmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler, dünyanın bir köşesinde yaşanan bir salgın hastalığın

kolayca başka bir köşesine taşınabilmesine veya bir ülkede çevreye salınan zararlı atıkların doğal yaşamı ve diğer ülkeleri etkilemesine neden olmaktadır.

Küresel kamusal malların özelliklerinden birisi; nesilleri aşan etkilere sahip oluşudur. Yalnızca bugünkü insanları değil aynı zamanda gelecek nesiller de bu mallardan etkilenmektedirler. Yaşanan sanayi devrimi ve ardında bilgi toplumuna geçiş, insan hayatını kolaylaştırmış olsa da başta doğal denge olmak üzere birçok alanda büyük olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sahip olduğumuz değerleri korumak, gelecek nesillere daha güzel bir dünya bırakmak uluslararası bir sorumluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal kaynakların kontrolsüz bir şekilde tükenişine, dünyanın yaşanacak bir yer olmaktan uzaklaşmasına, yeryüzünde yaşanan yoksulluk ve geri kalmışlığın devam edişine seyirci kalmamak, insanlık için büyük bir sorumluluktur. Bu bağlamda küresel kamusal malların ortaya çıkışı uluslararası negatif dışsallıkların önlenmesine yönelik çalışmaların bir sonucudur.

Konunun diğer bir önemli boyutu, bu malların kamusal özelliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kamusal malların sunumu bir otoritenin varlığının tezahürüdür. Kamusal malların sunumunu gerçekleştiren bu otorite devlettir. Ancak uluslar arası düzeyde devlet benzeri bir egemen gücün olmayışı, küresel kamusal malların sunumu ve finansmanı konularında büyük tartışmalara neden olmaktadır. Uluslar arası düzeyde kamusal malların sunumu aynı zamanda bu alanda bir egemenlik hakkının doğmasına da yol açmaktadır. Gerek bu egemenlik hakkının tek bir ulusa veya devlete bırakılmasının sakıncaları ve gerekse çok büyük finansman gerektirmesi, uluslar arası işbirliğini gerekli kılmaktadır. Tüm dünyanın geleceğini ilgilendiren bu konu, işbirliği çabalarının ve çözüm arayışlarının çok uluslu bir platformda gerçekleşmesini sağlamaktadır. Küresel kamusal malların tanımlanması ve içinin doldurulması, bu malların sunumu, finansmanı ve yönetimi gibi konular dünya genelinde tartışılmakta olan konular olmaya devam etmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde, küresel kamusal malların daha iyi anlaşılabilmesi için konunun altyapısını oluşturan, kamusal mallar ve kamusal malların sunucusu olan devlet konusu üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, küresel kamusal malların tanımlanması ve bu konuda yapılan temel sınıflandırmalar incelenmiştir. Son bölümde ise, literatürde bu konuyla ilgili yer alan, bu malların sunumu ve finansmanına ilişkin tartışmalara yer verilmiştir.

I. BÖLÜM

1. MALİYE TEORİSİNDE KAMUSAL MALLAR

Dünya ekonomisi 1980’li yıllar ve sonrasında bir değişim sürecine girmiş, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bu süreci hızlandırmış ve dünyanın küçük bir köy haline dönüşmesi olarak ifade edilebilen “küreselleşme” olgusunu ortaya çıkarmıştır. Küreselleşmeyle birlikte ulusal veya bölgesel sorunların büyük bir kısmı, tüm dünyayı ilgilendirir bir hale gelmiştir. Küreselleşme ve bunun sonucu yaşanan büyük değişim rüzgarından her alan gibi maliye teorisi alanı da etkilenmiş ve yeni kavramlar kazanmıştır. Bu kavramlardan biri de “küresel kamusal mal” kavramdır.

Küresel kamusal mallar özellikleri bakımından (ulusal) kamusal mallarla benzerlikler göstermektedir. Bu mallar, küresel etkilere sahip kamusal özellikler gösteren mallardır. Kamusal malların özelliği olan bölünemezlik küresel kamusal mallar için de geçerlidir ve üretiminden doğan faydadan kimse mahrum bırakılamaz. Bu yönüyle küresel kamusal malları anlamak için kamusal malları, özelliklerini ve sunucusu olan devleti anlamak büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmanın ilk bölümünde kamusal mallar ve onların yegane sunucusu olan devletin rolü incelenmeye çalışılmıştır.

1.1. KAMUSAL MAL KAVRAMI

Toplum halinde yaşamının bir neticesi olarak doğan ihtiyaçların bir kısmı fiyatlandırılmadığı, bireylere ayrı ayrı tahsis edilemediği veya kârlı olmaması gibi nedenlerle piyasa mekanizması içinde özel sektör eliyle üretilemez. Bir başka ifadeyle, piyasa bazı toplumsal ihtiyaçların üretilmesi konusunda aksaklıklar gösterir. Ancak bir şekilde üretilmesi ve sunulması gereken bu tip mal ve hizmetleri yalnızca devlet sunabilir. Devletin kamuya arz ettiği bu tip mal ve hizmetlere kamusal mallar/hizmetler denir.

Ekonomistler kamu mallarını diğer mallardan ayrılan özelliklerine vurgu yaparak tanımlarlar. Bu tanımlamada en çok iki özellik ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki

tüketimden mahrum edilememe yani dışlanamama (non-excludability) özelliğidir. Diğer özelliği ise tüketimde rekabetin olmayışıdır (non-rivalry). Bu mal ve hizmetlerden ülke içerisindeki herkes aynı anda faydalanır. Hiçbir birey bu malların faydasından mahrum bırakılamazken diğer yandan bir kişi için üretildiğinde diğer tüketicilerinde ilave maliyete katlanmaksızın ondan faydalanabilirler. Bu mallar kollektif mallar, sosyal mallar veya rakipsiz mallar olarak adlandırılabilir. Bu iki özellik Samuelson'dan sonra yapılmış hemen hemen tüm kamusal mal tanımlarının ortak noktasıdır (Holcombe, 1997:2-4).

Kamusal mal kavramının felsefi temeli devlet anlayışına dayanmaktadır. Dolayısıyla devletin gelişmesi ve genişlemesine bağlı olarak kamusal mal kavramı üzerine yapılan çalışmaların kökleri 18. yy.'daki çalışmalara dayanır. İlk defa 1739'da yayınlanan David Hume'un "Treatise of Human Nature" (İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme) adlı eserinde "ortak mallar" olarak bahsedilmiştir. David Hume'dan otuz yıl kadar sonra Adam Smith aynı soruları analiz etmiştir (Kaul, Grunberg ve Stern, 1999:3).

Kamusal mal olarak sunulan bazı hizmetler önceleri, devlet tarafından değil özel sektör veya dernek ve vakıflar aracılığıyla sunulmaktaydı. Avrupa'da kilise ve vakıflarca sunulan bu hizmetler Osmanlılar ve Selçuklularda da vakıflar aracılığıyla sunuluyor, karşılığında ücret alınmıyordu. 18. ve 19. yüzyıllarda gerçekleştirilen Fransız ve Amerikan devrimleri, İngiliz Sanayi Devrimi kitle üretimini artırmış ve Avrupa nüfusu hızlı bir şekilde artış göstermiştir. Kalabalık gurupların oluşturduğu negatif dışsallıkları karşılama konusunda bu gönüllü gurupların yetersiz kalması, kamusal mal üretimi konusunda devletin müdahalesini zorunlu kılmıştır. Özellikle 20. yüzyılda sanayileşmenin gerçekleştirilmesiyle birlikte kamusal mal sunumunda büyük bir artış meydana gelmiştir. 1870'lerde gayri safi milli hasıla (GSMH) içerisinde % 10'u geçmeyen devletin payı 1900'lü yıllarda % 30'lara hatta 50'lere yükselmiştir. Devletin ekonomi içerisindeki ve kamusal mal üretimindeki payı 1945-1975 yılları arasında doruğa ulaşmıştır. Bu dönemde halkın da devletten beklentileri artmıştır.

Halihazırda sunulmakta olan alt yapı ve sağlık alanındaki (kamusal) malların oranı arttırılmıştır. Bununla birlikte bu mallara sağlık, konut, yüksek öğretim gibi yenileri eklenmiştir (Durmuş, 2006:68-69).

Ekonomistler tarafından referans gösterilen teknik anlamda en kesin tanım Samuelson tarafından “bir tüketici için üretildiğinde diğer tüketicilerin de ilave bir maliyete katlanmaksızın kullanabildiği mallardır” şeklinde yapılmıştır. Bu tanımda bahsedilen birlikte tüketimdir. Devlet tarafından üretilen ve tüm halkın faydalandığı kamu malları konusunda, ulusal savunma ve anayollar çoğu ekonomist tarafından sıklıkla kullanılan örneklerdir. Böylece ekonomistler kamusal mal terimini teknik özelliklerini ele alarak tanımlamışlardır. Bu terim bir bakıma devlet malı deyiminin yan anlamı olmuştur. Samuelson titizlikle bu kavramı tanımlamış, neden kamusal malların kamu sektörü tarafından üretilmesinin gerekli olduğunu izah ederek, sözlük anlamıyla kendi tanımlaması arasında sıkı bir ilişki kurmuştur. Bu teknik tanımlama sözlük anlamının bir değişik versiyonudur. Bölünemezlik ve tüketimde rekabetin olmaması özelliklerinin yanında bu malların olmazsa olmaz özelliklerinden birisi de kamu sektörü yani devlet tarafından üretiliyor olmasıdır (Holcombe, 1997:2-4).

İdeal bir kamusal malda iki özellik belirgin bir şekilde kendisini göstermektedir. Bu malların faydasından kimse mahrum bırakılamaz ve tüketimde rekabet yoktur (Deneulin and Townsend, 2007:20). Barış kamusal mallar için önemli örneklerden birisidir. Bir kere barış tesis edildikten sonra bir ülkenin tüm vatandaşları faydasından yararlanır. Kentlerde yaşayan vatandaşların elde ettiği fayda yanında, kırsal alanda yaşayanlar da barışın mevcudiyetinden fayda sağlarlar. Buna benzer bir durum adalet ve düzen veya iyi bir makroekonomik yönetim için de geçerlidir (Kaul, Grynberg ve Stern, 1999:4). Burada adı geçen malların tüketiminden elde edilen fayda tüm topluma yayılır ve bir bireyin kullandığı miktar diğerlerinin payında bir eksilmeye yol açmaz, dolayısıyla tüketimde rekabet söz konusu değildir.

Kamu sektörünün ürettiği her mal veya hizmet kamusal mal değildir. Diğer bir ifadeyle bir malın finansmanı ve sunumunun devlet tarafından yapılıyor olması onun kamusal mal olduğu anlamına gelmez. Böyle bir yanılgıya, kamusal malların fiziki mallardan ziyade, çoğunlukla hizmetlerden oluşması neden olmaktadır. Bir malın kamusal mal olup olmadığı o malın özelliklerine bakılarak anlaşılabilir (Durmuş, 2006:66).

Kamusal mal kavramı iki şekilde algılanabilir. Birincisi toplumun ortak kullanımına ait veya devletin mülkiyetinde olan taşınır ve taşınmaz mamelektir. Bu şekliyle değerlendirildiğinde, söz konusu taşınır ve taşınmazlar kullanılarak sunulan hizmete de “kamusal hizmet” denir. İdare hukuku alanında yapılan çalışmalarda daha çok bu algı göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, en genel tanımı ile kamusal mallar; hiç kimsenin ve herkesin olan, taşınır ve taşınmaz mallar olarak tanımlanabilir. Tanımı açmak gerekirse, hiç kimsenin (gerçek ya da özel hukuk tüzel kişiliği) mülkiyetinde olmayan taşınır ve taşınmazlardır. Kamu malları değişik özelliklerine göre kümelendirilir. Bir kısmı özel tahsislidir. Bunlar devlet hastaneleri, devlet okulları gibi bazı kamu hizmetleri için kamu kuruluşlarına tahsis edilmiştir (Öztekin, 2007).

İdare hukuku alanında yapılan çalışmalar genel itibariyle kamusal malları kamuya veya devlete ait taşınır ve taşınmaz kamu malları olarak tanımlamakta bu mallar vasıtasıyla kamuya verilen hizmeti de kamu hizmeti olarak ayrıca kategorize etmektedir.

Konuyu aynı kapsamda ele alan bazı yazarlar “kamu malı” tabirini kullanmakta ve devletin kamu hizmetlerini karşılamak için faydalandığı nesnel araçlara ihtiyacı olduğunu belirtmektedirler. İster kamu hizmetlerinin karşılanmasında kullanılsın, ister halkın kullanımında olsun, isterse hiçbir hizmet ve işte kullanılsın veya yalnızca finansal amaçlı olarak gelirinden faydalanılsın tüm devlet malları hukuksal bakımdan özel mülkiyetteki mallardan farklı olarak özel hukuk kuralları dışında kurallara tabidir. Bu malların elde edilmesi, elden çıkarılması ve bunlardan yararlanılması farklı hükümleri gerektirdiği gibi yine

bu malların işlevlerinin gerekli kıldığı veya malın niteliğinden kaynaklanan özel düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Kamu malları ile özel mülkiyetteki mallar arasında farklılıklar olduğu gibi kendi aralarında da farklılıklar vardır. Devlet malları genel kategorisi, farklı işlevleri olan birçok mal türünü içermektedir (Söyler, 2005:9-10).

Kamu malları, kamunun yararlanmasına açık mallardır şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca toplumun bu mallardan yararlanması konusunda farklılıklar mevcuttur. Kamu mallarının bazılarında bütün kişiler yararlandığı halde, bazılarında yalnız bir yerde ikamet edenlerin yararlanabilmektedir. Bazılarından doğrudan doğruya yararlanıldığı halde, bazılarında bir kamu hizmeti aracılığı ile, dolaylı olarak yararlanılmaktadır. Kamu malları devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğundan devlet bu mallar üzerinde denetim, gözetim ve kullanım hak ve yetkisine sahiptir. Bu tür malların işletilmesi ve kullanılması konusu, özel hükümlerle düzenlenir (Kırbaş,1985:24-25).

Kamu malları, ayrı bir kavram olarak tanımlanacak olursa, kamusal hizmetlerde ayrı bir tanımlamaya tabi tutulmalıdır. Kamu hizmeti: *“toplumun (halkın) tümüne eşitlik ilkelerine göre kamu kuruluşlarının ya kendisinin (kamu malları kullanılarak, kamu personeli aracılığı ile) ya da sorumlu kamu kuruluşunun izni (ruhsatı) ile ve aynı kamu kuruluşunun çok yakın gözetiminde ve denetiminde özel sektöre, salt ticari meta haline gelmesini önleyerek gördürdüğü hizmetlere denir. Sağlık Bakanlığı'nın özel sektöre özel hastane ruhsatı vermesi ve tedavi edici sağlık hizmeti gördürmesi gibi”* şeklinde tanımlanabilir. Bu açıdan söz konusu hizmetler, devletin asli ve sürekli görevleri olarak değerlendirilmiştir. Temel kamu hizmetleri, dış politika, dış savunma ve adalet ile iç güvenlik, eğitim, sağlık ve diğerleri olarak kendi içerisinde sınıflara ayırmak suretiyle detaylandırmak da mümkündür (Öztekin, 2007).

Bazı yazarlar “kamu hizmeti” konusunu, yalnız idare hukukunun değil aynı zamanda bütün kamu hukukunun en önemli olmakla beraber en çetrefil ve bulanık kalmış konularından biri olarak nitelendirmiştir. Ayrıca kanunlarda ve mahkeme kararlarında sık sık göze çarpan

“kamu hizmeti” teriminin tanımı konusunda ortak bir kabul olmayışının, bu kavram konusunda tartışmaların uzun yıllar sürmesine neden olarak gösterilmektedir (Derbil, 1950:28).

Maliye teorisi perspektifinden ise kamusal mallar konusu, kamuya ait taşınır ve taşınmazlarla birlikte devletin asli ve tali görevlerinden doğan hizmetleri ve devlet namına görülen işleri de kapsayacak bir şekilde tanımlanmaktadır. Böylece, geniş anlamda kamusal mal ve hizmetlerden hem soyut hem somut yönleri itibariyle devletin sunduğu mal ve hizmetler anlaşılmaktadır. Devlet tarafından sunulan bu soyut ve somut malların kamusal mal sayılabilmesi için kamusal mallara has özellikler göstermesi gerekir. Maliye literatüründe “mal” ihtiyaçların karşılanmasını veya tatminini sağlayan fayda olarak nitelendirilmektedir (Ortaç, 2004:15).

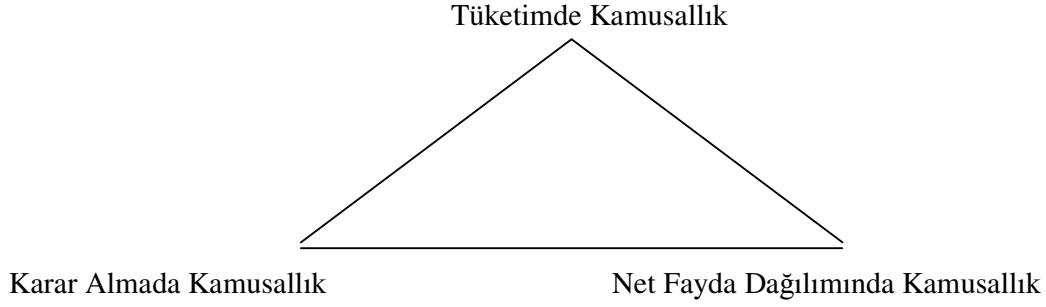
Kamusal mallar toplumun müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere devletin yapmakla yükümlü olduğu hizmetlerdir. Devlet bu hizmetleri merkez veya yerel yönetim birimleri aracılığıyla gerçekleştirir (Akdoğan, 2002:37). Kamusal malları özelleştirilemeyen, diğer bir ifadeyle, tüketimleri fiilen sosyal olan mallardır şeklinde tanımlamak mümkündür (Durmuş, 2006:79). Bu tanımlardan hareketle, toplumun müşterek menfaatine olan, kendine has özellikler taşıyan ve devlet tarafından sunulan her türlü soyut ve somut hizmetler, kamusal mal olarak adlandırılabilir.

Küresel kamusal mallar konusunda gerek Dünya Bankası'nca ve gerekse Birleşmiş Milletler Dünya Kalkınma Örgütü tarafından yapılan çalışmalarda, bu geniş anlamı itibariyle ele alındığı görülmektedir. Özellikleri bakımından kamusal olan etkileri bakımındansa küresel niteliklere sahip bu malların tanımlandığı çalışmalarda, küresel iyilerin korunması, yaygınlaştırılması ile küresel kötülerin ve küresel zararlara neden olan durumların önlenmesine yönelik faaliyetlerin birer küresel kamusal mal sayıldığı görülür.

1.1.1. Kamusal Malların Özellikleri

Kamusal mallar konusunda en bilinen özellik, kamu sektöründe yani devlet tarafından üretilmesidir. Ancak bu özelliği bir malın kamusal mal olarak tanımlanması için yeterli değildir. Üretiminin kamusal karar alma merciiince gerçekleştirilmesi bir malın kamusal mal sayılabilmesi için yeterli değildir. Diğer bir ifadeyle bu mallar kolektif karar alma mekanizması ile yani kamu harcamaları suretiyle veya kamu politikaları aracılığı ile üretilse bile bu durum, söz konusu malların kamusal mal olarak adlandırılması için yeterli değildir. Aynı zamanda tüketiminin de kamusal özellikte olması gereklidir. Bir malın kamusal mal olup olmadığını belirleyen bir takım özellikler vardır. Bu mallara “kamusal mal” olma vasfını bu özellikler katar (Edizdoğan, 1995:21).

Kamusal malların iki belirleyici unsuru, geleneksel anlamda sahip oldukları kamusal potansiyelleri ve fiili durum itibarıyla herkesin tüketimine açık olup faydasından mahrum bırakılmamasıdır. Kaul ve Mendoza (2003), kamusal kavramına değişik bir yorum katmışlar ve bunu bir kamusal üçgeniyle açıklamışlardır. Buna göre, kamusal malın net fayda bölüşümünde, karar almada ve tüketimde kamusal boyutlarının olması gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle kamusal, fayda bölüşümünde eşitlik, karar almada katılımcılık, tüketimde bütünlük olmasını ifade eder. Bir malın kamusal sayılabilmesi için faydasının herkesçe eşit paylaşılması, malın kamusal alanda yer alması konusunda herkesin katılımıyla karar verilmesi ve malın herkes tarafından tüketilmesi gerekir (Kaul and Mendoza, 2003, Durmuş, 2006:85, Akdemir ve Şahin, 2006:16-18).

Şekil 1.1: Kamusalılık Üçgeni

Kaynak: (Kaul and Mendoze, 2003:24)

Kaul ve Mendoza (2003) tarafından belirtilen kamusal özelliklerinin dışında kamusal malların geleneksel anlamda özellikleri; bölünemezlik, birlikte tüketim, fiyatlandırılmama, tüketimde rekabetin olmaması, mahrum bırakılmama ve kamusal finansman gerektirmesi olarak değerlendirilebilir.

1.1.1.1. Bölünemezlik

Bir malın bölünemezlik özelliği; o malın tüketimde bireyler tarafından ayrı ayrı değil, bütün bir şekilde, beraberce tüketilmesi anlamına gelir. Bir malın tüketimine ilave bir başka bireyin katılması bu malın maliyetini etkilemiyor ve tüketimde bulunan diğer bireylerin tüketimini negatif olarak etkilemiyorsa bu mallar kamusal mallardır tanımlaması aslında bu malların bölünemezlik özelliğine dikkat çekmektedir (Samuelson, 1954).

Toplumunu oluşturan bireylerin her biri, bu malların üretimi için gerekli finansmana gönüllü olarak katılsa da katılmasa da bu hizmetlerden eşit şekilde faydalanırlar. Bu malların en belirgin özelliklerinden biri olan bölünemezlik özelliği, aynı zamanda toplumun tümü tarafından eşit bir şekilde faydalanabilmesini sağlar (Edizdoğan, 1995:22).

1.1.1.2. Birlikte Tüketim

Özel mallar bireyler tarafından tek tek tüketilmesine karşın kamusal mallar birlikte tüketilirler. Bölünemezlik özelliğinden dolayı bu mallar herkes için eşit şekilde üretilirler.

Diğer bir ifadeyle, üretilen herhangi bir kamusal mal, herkes için üretilir (Durmuş, 2006:71). Özel bir malın tüketiminde diğer bireylerin fayda fonksiyonlarında bir değişiklik olmamasına karşın kamusal malların bir birey tarafından tüketilmesi diğer bireylerin fayda fonksiyonlarında değişime neden olur. Örneğin bulaşıcı bir hastalığa karşı yapılan bir aşı toplumun tümünü bu hastalıktan koruyacağı için aşı olan bireyin dışındaki bireyler de bundan fayda sağlamış olurlar. Bu durum kamusal malların birlikte tüketim özelliğinin bir sonucudur (Edizdoğan, 1995:22).

1.1.1.3. Fiyatlandırılmama

Kamusal malların birlikte tüketim özelliği ve bölünemez olması, bu malların birimlere veya bireylere ayrı ayrı tahsis edilememesi sonucunu doğurur. Özel mallarda olduğu gibi bireylere tahsis edilememesi nedeniyle kamusal mallar fiyatlandırılmaz ve pazarlanamaz.

Faydası tespit edilemeyen bir malın fiyatı belirlenemezken, fiyatı belirli olmayan bir malın nasıl satılacağı da belirlenemez. Fiyatının belirlenememesi nedeniyle, bu malların bedelini bütün toplum vergi olarak ödemektedir (Işık vd., 2004:57).

1.1.1.4. Tüketimde Rekabetin Olmaması

Özel malların tüketimi bireyler tarafından ayrı ayrı gerçekleştirilmektedir. Bir bireyin özel bir malı tüketmesi diğer bireylerin payına düşen miktarı azaltır. Kamusal mallarda bireylerin tüketim sonucunda elde ettikleri fayda, diğer bireylerin payına düşen faydada veya toplam fayda üzerinde bir azalmaya neden olmaz. Örneğin; bir vatandaşın adaletten faydalanıyor olması, diğer vatandaşların faydalanmasına engel teşkil etmez. Bu durum tüketimin rekabete konu olmasını engeller.

Kamusal mallarda belirli bir kapasite noktasına kadar tüketimden elde edilen fayda, diğer bireylerin faydasını azaltmaz. Bu kapasite noktası sonsuz ise faydada rekabet de hiçbir zaman yoktur. Bu kapasite noktasından sonra gerçekleşecek her birim tüketim, diğer

bireylerin faydasını azaltır. Bu durumda kamusal malın sunucusu olan devlet ya sunulan mal miktarını artırma veya fiyatlandırma yapmak suretiyle talebi kısma yoluna gidebilir (Kirmanoğlu, 2007:120).

1.1.1.5. Mahrum Edilememe

Kamusal mallar, tüketicilerin dışlanması mümkün olmadığı mallardır. Her durumda bir kişi tarafından kullanılsa da ortaya çıkan faydadan diğer tüm bireyler faydalanır. Bireyler faydalandıkları kamusal malların finansmanını vergilerle karşılasalar da tüketimden mahrum etmenin imkansızlığı bir takım bedavacı davranışlar neden olabilmektedir (Kindleberger, 1986a:2).

Kamusal malların faydasından, birlikte tüketim ve bölünememe özelliklerinden dolayı kimse mahrum edilemez. Bir ülkede üretilen kamusal malların faydasında yine o ülkede yaşayan tüm vatandaşlar inancına, etnik kökenine veya tercihlerine bakılmaksızın, kanunların tüm vatandaşları aynı derecede bağlaması ve adaletten eşit şekilde faydalanması örneklerinde olduğu gibi, eşit şekilde yararlanırlar.

1.1.1.6. Kamusal Finansmanı Gerektirmesi

Kamusal malların üretimi toplumsal nitelikleri bakımından hayati önem arz etmektedir. Yalnızca üretilmemesi değil, yeterli düzeyde üretilmemesi dahi birçok negatif etki doğurabilir. Bu nedenle piyasa tarafından üretilmesi büyük riskler taşıyabilir. Ayrıca bu malların üretilmesi ve bu üretimin devamlılık arz etmesinin gerekli oluşu, bununla beraber üretiminin kâr amacından öte (toplumsal) faydayı amaçlaması temel amacı kâr elde etmek olan piyasa tarafından üretilmesi konusunda cazip olmaktan uzaktır.

Kamusal malların sunumuna ilişkin temel ilkelerden birisi de faydalanan kişilerin faydalanma amacıyla veya faydalanma sırasında herhangi bir bedel ödememeleridir.

Maliyetlerin bireyler arasında paylaşımı siyasal yoldan gerçekleşmektedir (Akdoğan, 2002:42)

Toplum için hayati önemi olan bu malların hem düzenli hem sürekli şekilde arz edilebilmesi, ancak kâr amacı gütmeyen ve tüm kurumların üstünde bir mekanizma tarafından üretilmesini zorunlu kılar. Kamusal mallarla ilgili bir diğer özellik bu malların üretimi hususunda nicelik ve nitelikleri bakımından, kararının merkezi veya merkeze bağlı yerel aktörlerce alınmasıdır. Bu yönüyle kamusal mallar devlet malları olarak adlandırılırlar.

1.1.2. Kamusal Mal Türleri

Kamusal malları (piyasada üretilen) diğer mallardan ayrılan özellikleri tüm mallar için aynı düzeyde gerçekleşmez. Bazı mallar temelde kamusal mal özellikleri göstermekle birlikte nispeten bölünebilir veya fiyatlandırılabilirler (Edizdoğan, 1995:25). Kamusal mallar kendilerine has özelliklere sahip olabilir. Kamusal malların kendi içerisinde sınıflamaya tabi tutulması gerekir.

1.1.2.1. Tam Kamusal Mallar

Tam kamusal mallar, kamusal malların belirttiğimiz özelliklerine tam olarak sahip olan mallardır. Devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesini istemeyen liberal görüş bile bu malların devlet tarafından üretilmesi gerektiği konusuna vurgu yapmaktadır. Bu mallar adalet, güvenlik ve milli savunma olarak belirtilmiştir. Adam Smith kamusal mallar listesini; kanun ve düzen, ulusal savunma ve bireylerin üretilmesi için bizzat para ödemedikleri kamusal işler olarak sınırlanmıştır. Daha sonra gelen ekonomistler bu listeye bazı ilaveler yapmışlardır (Kindleberger, 1986a:2).

Tam kamusal mallar özellikleri bakımından tam anlamıyla bölünemez, fiyatlandırılmaz, tüketiminden kimse mahrum bırakılamaz olan mallardır. Bu malların üretimi ve tüketimi aynı zamanda önemli dışsal faydalara sahiptir. Bu mallar eğer devlet

tarafından üretilemezse, başka türlü üretilemeyecek niteliktedir. Fiyatlandırılmayan dolayısıyla pazarlamayan bu mallara kolektif mallar denilmektedir. Bu malların faydası toplumu oluşturan tüm bireyleri etkilemektedir. Kamu politikası olarak belirlenen bu mallar, toplumsal nitelikteki ihtiyaçları karşılamaya yönelik olarak kamu harcamaları suretiyle üretilirler (Akdoğan, 2002:39).

1.1.2.2. Yarı Kamusal Mallar

Bazı mallar kamu ekonomisi tarafından üretilenler de kamusal özelliklerinin yanında bireyler tarafından ayrı ayrı tüketilebilir. Yani bölünebilirler ve dolayısıyla fiyatlandırılabilirler. Bu malların en tipik örnekleri eğitim ve sağlıktır. Günümüzde, tüm dünya ülkelerinde beşeri sermayenin asıl kaynağını eğitim oluşturmakla birlikte, toplumun sağlık düzeyi de beşeri sermayeyi besleyen diğer bir faktördür (Ener ve Demircan, 2008:67).

Tüm toplum için gerekli bu mallar aynı anda herkese eşit şekilde sunulamazlar. Bireylere sunulur ancak faydası tüm toplumu etkiler. Bu yönüyle kamusal mal özelliği gösterirler. Ancak bölünebilir, dolayısıyla fiyatlandırılabilir olduğu ve tüketimi bireysel taleple gerçekleştirilebileceği için serbest piyasada da üretilebilirler. Hem kamusal mal hem özel mal niteliklerine sahip bu mallara yarı kamusal mallar denir. Yarı kamusal mallara genel eğitim iyi bir örnektir. Bireylerin verimliliğini, memnuniyetini ve vatandaş olarak kapasitesini artırır (Kindleberger, 1981:243)

Günümüzde birçok ülkede bu tür malların üretiminin büyük bir bölümü devlet tarafından gerçekleştirilmektedir. Zira bu tür malların üretimi yalnızca piyasaya bırakılacak olursa, bedel ödeyemeyenler faydasından mahrum kalacaktır. Örneğin sağlık ve eğitim hizmetlerinden toplumun bir bölümünün yeterince faydalanamaması sonucu devletin sahip olduğu beşeri sermaye olarak değerlendirilen eğitilmiş ve sağlıklı insan oranı düşecektir. Bu yalnızca doğrudan faydalanıcılarını etkileyen bir durum olmaktan öte söz konusu bireylerin toplumun öteki bireyelerine ve gelecek nesillere sağlayacakları dolaylı faydayı da

önleyecektir. Yarı kamusal mal örnekleri, sağlık ve eğitim hizmetleriyle sınırlı değildir. Bireyler tarafından tüketilse de tüm toplum için büyük faydalar sağlayan bu tip mallar için ulaştırma, sosyal güvenlik, sosyal yardımlar ve daha birçok hizmet yarı kamusal mal olarak sayılabilir (Pehlivan, 2006:46).

1.1.2.3. Erdemli Mallar

Nitelikleri bakımından özel mallara benzemekle beraber devlet tarafından toplumsal refahı arttırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla üretilen mallardır. Toplumsal değerlerin korunması, gelir seviyesi düşük ve dezavantajlı bireylerin hayat standartlarının yükseltilmesi amacıyla bu tür mallar, ya devlet tarafından üretilir ya da üretimde bulunan piyasa aktörleri desteklenirler. Bu mallar, halkın sağlığı için gerekli olmakla birlikte, yeterli bilgi, eğitim düzeyi veya maddi olanaklara sahip olunmadığı için talebi yetersizdir. Çocukların aşılmasının zorunlu kılınması veya okulların bedava süt dağıtması bu mallara örnektir (Kirmanoğlu, 2007:122).

Toplumdaki yaşlı ve kimsesizlere yönelik hizmetlerin yürütülmesi, toplu konutlar, sosyal spor tesisleri, öğrencilere yönelik yurt ve diğer sosyal hizmetler gibi (erdemli) malların üretilmesinde, dernekler ve vakıflar tarafından söz konusu malları toplumun ihtiyaçları ölçüsünde yeterli düzeyde üretilmesi beklenemeyeceğinden devlet tarafından gerçekleştirilir (Pehlivan, 2006:47).

Toplumsal faydası yüksek malların üretimi konusunda sağladığı teşvikler yanında devlet toplumsal zararları veya negatif etkileri olan malların üretilmesine de kısıtlamalar ve kontroller getirir. Toplumsal faydaları olan mallara erdemli (merit) mallar, toplumsal zararları olan mallara ise erdemsiz (demerit) mallar denir. Bu tür malların üretilmesi ve pazarlanması konusunda devlet piyasaya müdahalede bulunabilir.

1.1.3. Kamusal Malların Finansmanı

Kamusal malların finansmanı kamusal kaynaklar tarafından gerçekleştirilir. Kamusal malların üreticisi olan devlet, kamu gelirleri olarak adlandırılan yollarla elde ettiği kaynağı yine kamu harcamaları yoluyla kamusal mal üretiminde kullanır. Kamusal malların üretilmesine bütçe vasıtasıyla karar verir ve yıl içerisinde gerçekleştirir.

Kamusal malların faydası tüm topluma yayılmış durumdadır. Dolayısıyla ortaya çıkan faydadan toplumun tamamı yararlanmakta olduğundan bedelinin de toplum tarafından ödenmesi gerekmektedir. Bunun anlamı; bu malların bütçe finansmanı yöntemiyle finanse edileceğidir (Işık vd., 2004:57).

1.1.4. Kamusal Mallar ve Dışsallıklar

Kamusal malların toplum için hayati önem arz etmektedir. Bununla beraber bu mallar üretim ve tüketiminden doğan dolaylı etkilere sahiptir. Örneğin ülke ekonomisinin istikrarı yine o ülkedeki güvenlik ve hukuk sisteminin işleyişiyle bağlantılıdır. Kamusal mallar gibi küresel kamusal mallar da çok güçlü dışsal etkilere sahiptir. Bu yönüyle dışsallık kavramını tanımlamak önem arz etmektedir.

Bazı iktisatçılar tarafından dışsallık kavramını ilk ortaya koyan iktisatçı A. Smith olarak kabul edilse de konuya ilişkin ilk teori Marshall tarafından geliştirilmiş olduğu kabul edilir. *“Marshall, 1890’lı yıllarda yayınladığı kitabında dışsal faydayı, “herhangi bir mal veya hizmet piyasasında endüstri yoğunlaşması sonucunda, endüstriye giren firma önceki firmaların ortalama üretim maliyetlerinin de azalmasına neden olması” durumunda ortaya çıkan fayda olarak tanımlamaktadır. Harcamalarda belli bir artış yapıldığı zaman üretimin oransal olarak artmasına neden olan etkileri “içsel ekonomiler” (internal economies) ve “dışsal ekonomiler” (external economies) olarak iki gruba ayırmıştır.”* (Armağan, 2003:162).

Dışsallık yapılan bir faaliyetin kendi amacı ve alanı dışında başka alanları ve kişileri olumlu ya da olumsuz etkilemesidir. Dışsallık nedeniyle ortaya çıkan dışsal fayda ya da maliyetler üretilen malın fiyatına ilave edilmez. Bu durum kaynakların etkin dağılımını engeller ve dolayısıyla devlet müdahalesini gerekli kılar. Bu nedenle devlet, dışsallıkların söz konusu olduğu faaliyetlere toplumsal faydayı dikkate alarak müdahalede bulunur. Bu bağlamda devlet olumlu dışsallıkların artırılmasını, olumsuz dışsallıkların önlenmesini sağlamaya çalışır. Olumlu dışsallık sağlayan faaliyetleri hem kendisi üretir hem de üreten özel sektörlerini çeşitli şekillerde teşvik eder (Pehlivan, 2006:48).

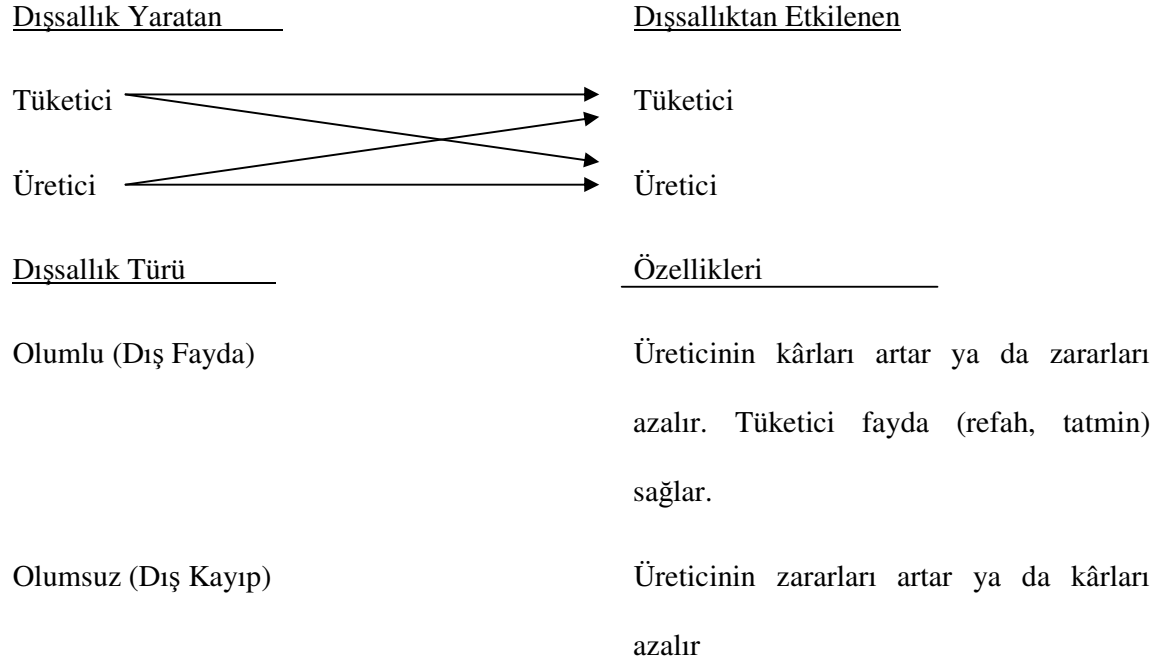
Dışsallıklar, özel faydaları ve maliyetlerinin yanında, topluma yayılan fayda ve maliyetlerin bulunduğu durumları belirtir. Diğer bir ifadeyle, dışsallıklar fayda veya üretim fonksiyonlarının bağlı oldukları durumları göstermektedir. Piyasanın dikkate aldığı fayda ve maliyetler, özel yani fiyatlandırılabilir olanlardır. Dışsal fayda ve maliyetler tüm topluma yayıldığı dolayısıyla maliyetine katlanmayanlar tarafından da kullanılabilirdi için fiyatlandırma pareto optimumu koşullarında gerçekleştirilemeyecektir (Kirmanoğlu, 2007:105).

Devlet müdahale konusunda dışsallıkların büyüklüğüne, neden olduğu olumlu veya olumsuz etkinin yaygınlığına ve kaynak dağılımında etkinliğin sağlanmasını dikkate alır. Bu müdahaleler üretilen veya tüketilen ürünlerin yarattığı zararları en aza indirici veya ürettiği faydaları artırıcı olması bakımından (üretim standartları belirleme, tavan veya taban fiyat belirleme, mali veya cezai önlemler gibi) teşvik edici, caydırıcı veya sınırlandırıcı nitelikte olabilir (Armağan, 2003:162).

Dışsallık, bir bireyin veya bir kuruluşun yapmış olduğu faaliyetler sonucu ortaya çıkan maliyetine doğrudan katlanmadığı olumsuz veya faydasından doğrudan yararlanmadığı olumlu etkiler veya durumlardır (Kaul, Grynberg ve Stern, 1999:5). *“Bir dışsallığın ortaya çıkması için bir ekonomik ajanın faaliyetinin, diğerinin refahını yani kârını veya fayda*

düzeyini; piyasa mekanizması, kısacası piyasa fiyatları dışındaki bir yoldan etkilemesidir”
(Akalm, 1980:119).

Dışsallıklara üçüncü kişi etkileri de denilir. Dışsallıkların odağında işlemin esas tarafları dışında kalan kimseler vardır. Dışsallıkların bazı özellikleri aşağıdaki şekildeki gibi göstermek mümkündür (Edizdoğan, 1995:28):

Şekil 1.2 : Kaynağına ve Etkilenene Göre Dışsallıklar

Kaynak: (Edizdoğan, 1995:28).

Şekil 1.2’de görüldüğü gibi dışsallıklar tüketiciden (bir malın tüketiminden) veya üreticiden kaynaklanabilir. Ayrıca bu üretim ya da tüketimden doğan fayda veya maliyetlerden, üreticiler veya tüketiciler etkilenebilir. Diğer bir ifadeyle dışsallıklar üretim faaliyetleri veya tüketim faaliyetleri sonucu doğabilirler. Bu bakımdan üretim dışsallığı ve tüketim dışsallığı olarak sınıflandırılabilir. Bununla birlikte her iki dışsallık türü üreticileri veya tüketicileri, bazen her ikisini birden etkileyebilir.

Kamusal mallar üstlendikleri asıl amaçlarını gerçekleştirirken diğer taraftan da farklı alanlarda olumlu etkiler ortaya çıkarırlar. Dışsallıklar daha çok erdemli mallar için söz konusu

olsa da kamusal mallar da büyük dışsallıklara dışsallıkları da sahiptir. Bununla birlikte küresel düzeyde kamusal malların dışsallıkları oldukça geniş bir alanı kapsar ve bazen de nesiller ötesi bir dışsal etkiye sebep olabilir.

1.2. KAMUSAL MALLAR VE DEVLET

İnsanoğlunun gerek bireysel gerekse bir arada yaşamalarından doğan bir takım beşeri ihtiyaçları vardır. Burada sözü geçen beşeri ihtiyaçlar kişisel ihtiyaçlar olabileceği gibi, aynı zamanda toplumsal ihtiyaçlar da olabilir. İktisat ilminin konusunu insanların fizyolojik, psikolojik, maddi, gayri maddi her türlü ihtiyacının giderilmesine yönelik beşeri faaliyetler teşkil eder. İnsan ihtiyaçlarının bir kısmı fizyolojik varlıklarından, bir kısmı da toplum halinde yaşamalarından doğar. Bu ihtiyaçların giderilebilmesi için mal ve hizmet tüketimi gerekmektedir. İnsanlar bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere mal ve hizmet elde etmek amacıyla bir takım iktisadi faaliyetlere girişirler ve bu faaliyetler sonucunda değer ve fayda üretirler. Diğer taraftan insan ihtiyaçlarının sınırsız olmasına karşın kaynakların sınırlı oluşu bunun yanında kaynakların alternatif kullanılma alanlarının varlığı “kaynakların optimal dağılımını/kullanımını” gerekli kılmaktadır. İktisadi faaliyetlerin temelinde; ihtiyaçların sınırlılığı, kaynakların kıt oluşu ve bu ikisinin karşı karşıya kalmasından doğan tercih problemi yer almaktadır. İhtiyaçların giderilebilmesi için girişilecek faaliyetler, bazı yönleri itibariyle piyasa ekonomisi (kapitalist ekonomi), kumanda ekonomisi (sosyalist ya da kollektivist ekonomi) ve karma ekonomi (ikili ekonomi) düzenlerinde farklı şekillerde cereyan eder. Ancak beşeri ihtiyaçların nasıl karşılanacağı, bu ihtiyaçların karşılanması zorunluluğunu engellemez (Nadaroğlu, 1981:18-21).

Yaygın bir şekilde devlet; insanların toplum halinde yaşamalarından kaynaklanan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmış en üst organizasyon biçimi olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan hareketle ekonomi içerisinde devlete ait tüm üretim birimlerini kapsayan kesime, “kamu kesimi” denilmektedir. Devlet egemenlik hakkını kullanarak,

ekonomideki bir kısım kaynakları kamu kesimine aktarır. Üretim faktörlerinin kamu kesimince kullanılma oranı, devletin ekonomiye müdahalesinin derecesiyle orantılıdır (Tokatlıoğlu, 2005:4)

Ekonomik faaliyetlerin temelinde insan ihtiyaçlarının varlığına dair sade bir açıklama yapıldıktan sonra toplumsal ihtiyaçların karşılayıcısı olan devlet konusunun ele alınması, devletin ekonomi içerisindeki yerinin ve öneminin belirtilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde toplumsal ihtiyaçları karşılama konusunda en büyük ve en gerekli unsur kavramadan, hiçbir kapital kâr amaçlamaksızın tüm vatandaşlarına ve hatta dışsallıklarıyla sınırlarının da ötesine yayılan faydalara sahip kamusal malları anlamak oldukça zordur.

Devletin ekonomik faaliyetlerde bulunmasını zorunlu kılan bir takım nedenler vardır. Kamusal mal ve hizmetlerin üretilmesi, dışsallıklar, doğal tekeller, tam rekabetten sapmalar bu nedenlerden önemli bazıları olarak sayılabilir (Pehlivan, 2006:42). Bazı ekonomistlere göre, devletin yerine getirmesi gereken en önemli rolü mümkün olduğu kadar piyasa teşviki sağlamaktır. İdeal olarak, maksimum sürdürülebilir büyümeyi besleyen istikrarlı ve güvenli finansal piyasaları düzenlemek için doğrudan piyasa teşvikinin sağlanması beklenir. Temel prensip, pek çok alanda düzenleyici reform sağlamaktır (Moskow, 2002:344).

1.2.1. Devletin Kamusal Mal Üretme Fonksiyonu

İktisadi faaliyetlerinde oluşmasını sağlayan temel unsurlardan biri olan insan ihtiyaçları; tatmin edildiklerinde haz, edilmediklerinde ızdırap veren insan arzu ve istekleri olarak tanımlanır. Tatmin edilmesi halinde toplumun tümüne fayda sağlayan ihtiyaçlara ise sosyal ihtiyaç denilmektedir ve bu ihtiyaçlar toplumsal mal ve hizmet üretimi ve arzı yoluyla tatmin edilir. İhtiyaçlar ve bu amaçla gerçekleşen hizmetler; içinde yaşanan ekonomik, sosyal, siyasi ve mali koşullardan etkilenmektedir. Boyutu, önemi ve niteliği değişmekle birlikte, söz konusu ihtiyaçların karşılanmasında devlet, değişen şekillerde her zaman görev üstlenmiştir. Tüm tarih boyunca devlet, gerek düzenleyici kurallar koyarak ve yol göstererek,

gerekse özendirmek ve sermaye yatırmak suretiyle toplumsal ihtiyaçları karşılama amacıyla ekonominin içinde yer almıştır (Akdoğan, 2002:35).

Devletin ekonomi içerisindeki payının büyüklüğü konusu ise tarih boyunca ayrı tartışma konusu olmuştur. Eski Yunan'da Platon kolektivist bir düzeni savunmuş, her şeyin devletin kontrolünde olması gerektiğini ileri sürmüştür. Ekonominin yöneticisi ve yönlendiricisi olarak devleti görmüştür. Aynı zamanda Platon'un öğrencisi olan Aristo ise dünyevileşmeyi, optimizmi, pratik olmayı, ortak düşünmeyi, faydacılık düşüncesini ve özel mülkiyeti savunmuştur. Aristo'nun anlayışında devlet ekonomi içerisinde temel unsur değil ancak yardımcı bir unsur olarak bulunması esas kabul edilmiş, özel teşebbüsün, günümüz tabiriyle serbest piyasanın etkin olduğu bir ekonomi savunulmuştur. İlk Çağda ileri sürülen bu fikirlerin dışında Orta Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağ'da bu iki temel düşüncenin ekseninde anlayışlar süregelmiştir. Kamu mal ve hizmetlerinde devletin etkin rolü ve sahip olduğu mallarla yükümlü olduğu hizmetlerin sınırını da bu anlayışlar belirlemiştir (Kılıç, 2006:26).

Günümüz kapitalist toplumlarında devletin ekonomideki yeri büyümüş ve kamu kesimi gelişmiş, artık kapitalist kabul edilen toplumlar bile tam bir karma ekonomi şeklinde yapılanmışlardır. Kamunun milli ekonomideki müdahale boyutunun en önemli göstergesi olarak, Kamu Harcamaları/GSMH oranı alınmaktadır. Günümüzde bu oranın %25'in altına düştüğü ülke yok gibidir. Bununla beraber bu oranın %50'leri aştığı gelişmiş ülkeler de söz konusudur. Bu durum göstermektedir ki zamanla kamunun ekonomik faaliyetlerinin hem niteliği değişmiş hem de niceliği artmıştır (Ulusoy, 2004:6).

Devletin var oluşu toplumsal ihtiyaçların giderilmesi konusunda bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda bu ihtiyaçların karşılanması devletin en önemli fonksiyonudur. Zira varlığı ve devamı da kamusal mal üretmesine bağlıdır. Adaleti tesis etmek devletin en büyük görevlerinden biriyken bu görevi yerine getirmemesi, kendi devamı için bir tehlike arz edebilir. Ulusal savunma hizmetleri de toplumsal bir ihtiyaç olarak

devletten beklenen bir kamusal maldır ve bu hizmetin sunumu konusunda devletin zafiyeti yalnızca basit anlamda karşılanılmamış bir toplumsal ihtiyaç olmaktan öte, bizzat devletin mevcudiyetini ilgilendiren önemli bir konudur. Devlet, kamusal mal üretimi yoluyla halkına hizmet etmiş, onun ihtiyaçlarını gidermiş olmakla birlikte aynı zamanda kendi devamını da sağlamış olur.

Devletin ekonomi içerisindeki rolünü göstermesi bakımından kayda değer bir mecazla, 1929'da baş gösteren o büyük ekonomik bunalım, her tarafa yayılan vücutlar ile zincirleme bir araba kazasına benzetilmiştir. Bir yolcu kaza yapmış arabanın içine baktığında direksiyonun olmadığını fark edinceye kadar felaketin nedenini merak edebilir. Bu örnekle anlatılmak istenen, piyasa serbestliğinin basit bir şekilde finansal krizlerden kaçınmak için yeterli olmadığıdır. Yalnızca devlet arabaların hedeflerine doğru, güvenli bir şekilde gitmesini sağlayacak kontroller koyabilir. Daha güncel olarak pek çok okul, depresyona farklı birçok yorum getirmiştir. Bunlar açısından yıkım, devletlerin yetersiz müdahalelerinin değil, uygun olmayan müdahalelerinin bir sonucudur (Moskow, 2002:347).

Günümüzde küreselleşmeyle birlikte devletin ekonomi içerisinde fonksiyonun azaldığını, devletin yerel ve küresel sorunların çözümünde etkisiz kaldığını, dolayısıyla devletin ekonomiye müdahale konusunda kısıtlanması gerektiğini savunanlar vardır. Buna karşılık devletin 19. ve 20. yüzyıllardakinden daha farklı bir role sahip olduğunu, ancak bu rolün devleti daha önemli kıldığını ileri sürenler de mevcuttur. Çağın koşulları içerisinde ekonominin amansız rekabet şartlarında devletlerin vatandaşlarını ve ulusal ekonomilerini koruması, savunma ve alt yapı yatırımları yapması, AR-GE faaliyetlerinde bulunması gibi zorunluluklar yüklenmesi, devletin önemini artırmaktadır (Muter ve Gökbunar, 2003:67).

Tüm bunlar ve buna benzer örnekler doğrudan ya da dolaylı olarak devletin varlığı, devamı ve gücüyle ilgili konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da devletin kamusal mal

retme fonksiyonunun ne büyük bir önem arz ettiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar, kamusal mallar konusunda devletin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

1.2.2. Farklı Devlet Anlayışlarına Göre Kamusal Mallar

Kamusal mallar konusu temelde devlet anlayışı ve şekliyle sıkı sıkıya bağlıdır. Kamusal malların yine toplumun ve bireylerin üzerinde bir kamu otoritesince finanse edilmesi ve sunulması gerekliliği bu malları sunacak devletin şeklini ve sınırlarını oluşturan anlayıştan bağımsız değildir. Farklı devlet anlayışları ve yapıları, kamusal malların üretiminde ve sunumunda özellikle üretilecek malların miktarı ve çeşidi konusunda farklılıklar ortaya çıkarır. Bu farklılıklar özellikle yarı kamusal mal niteliği taşıyan veya yüksek dışsallıklara sahip erdemli malların üretilmesi konusunda ortaya çıkar.

Bu bölümde, liberal devlet, sosyalist devlet, faşist devlet anlayışları ve kamusal malların bu devlet anlayışlarındaki yeri incelenecektir.

1.2.2.1. Devlet Kavramı

Kamusal mallar devletten bağımsız dşnlememekte dolayısıyla kamusal malların sunucusu olan devletin de tanımlanması bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin tam anlamıyla tanımını yapmak kolay olmasa da yaşadığımız sürece çok değişik tezahürleriyle onu hissederiz. Yapılan tanımlarda değinilen nitelikler bu hiss edilen tezahürlerin vurgulanmasından oluşmaktadır. Kimileri onun koruyucu bir g olduğunu, kimileri de baskıcı bir g olduğunu söyler. Kimileri adaleti tesis ettiğini söylerken, kimisi de yasama fonksiyonuna veya ödediği vergiye gönderme yapar. Devletin tanımını yapmaya çalışanlar, devletin en çok hangi fonksiyonundan olumlu ya da olumsuz etkilendilerse o boyutu ne çıkarırlar (zipek, 2003).

Devletin ortaya çıkışı konusunda değişik açılardan değerlendirmeler yapılmaktadır. İnsanların bir arada yaşamalarından kaynaklanan ihtiyaçlarının karşılanması için icat edilmiş

bir yapı veya bu süreç sonucu kendiliğinden ortaya çıkan bir organizasyon diyenler olduğu gibi, onun insanlar arasında çatışma potansiyelinden doğduğunu iddia edenler de vardır. Tüm bunların yanında devleti ilahi bir iradenin tezahürü olarak değerlendirenler de vardır.

17. yüzyıl filozoflarının insanın doğasını, insanın toplum içerisinde varoluş koşullarını, hak ve özgürlükler üzerinde durmalarıyla devletin varlığının gerekliliğine dair sistemli düşünceler de belirginleşmeye başlamıştır. Bu devlet görüşleri “sosyal sözleşme teorileri” başlığı altında incelenmektedir. 17. ve 18. yüzyıllarda devlet görüşlerinin temelini ağırlıklı olarak Hobbes, Locke ve Rousseau oluşturmuşlardır (Kirmanoğlu, 2007:19).

Devletin varlığı için gerekli en temel iki unsur, güç ve yasa olarak tespit edilebilir. Devletin temel özelliklerinden birisi, sınırları içindeki diğer bütün iktidar odaklarının üstünde bir güç kullanımını düzenleme kapasitesidir. Ama güç kullanımının meşru bir yetkiye dayanması da bir o kadar önemlidir. Bazı yazarlara göre devletin yegane özelliği, güç kullanımını otoriteyle birleştirmiş olmasıdır. Bu çerçevede devleti “belirli sınırlar içinde, meşru fiziksel güç iddiasında bulunan insan topluluğu” olarak tanımlamaktadırlar. Benzer bir yaklaşımla bazı yazarlar tarafından devlet; “kabul edilmiş sınırlar içerisinde yaşayanlar üzerinde güç kullanma ve kontrol araçlarına sahip bir örgüt” olarak tanımlanmış. Bu bağlamda temel unsurları bakımından devlet; “halk (insan unsuru), ülke (toprak unsuru) ve egemen bir siyasi otoritenin (egemenlik unsuru) birlikteliğinden oluşan siyasi örgütlenme” olarak değerlendirilmiştir. Bazı yazarlar ise devletin beş temel özelliğini şöyle sıralamaktadır (Özipek, 2003:77):

- Egemenlik: Devlet toplumdaki diğer tüm toplulukların ve grupların üzerinde yer alan, mutlak ve sınırlanmamış bir iktidarı temsil eder.
- Kamusalılık: Sivil toplumdaki bireysel ihtiyaçları karşılamaya yönelik –aile gibi- özel kurumların aksine, kamusal organlar kollektif kararlar alır ve uygular.

- Meşruluk: Devletin “ortak iyiyi” ve toplumun daimi çıkarlarını yansıttığı farzedilir.
- Hükmetme: Devlet otoritesi “zor”la desteklenir. Devlet yasalara uyulmasını ve ihlalinin cezalandırılmasını sağlar.
- Coğrafi Alan: Devletin nüfuz alanı coğrafi olarak tanımlanmıştır ve ister vatandaşı olsun ister olmasın herkesi kuşatır.

Stiglitz (1994)’e göre, devlet olarak adlandırılan kurumun sahip olduğu bu üstün niteliklerin iki kaynağı vardır. Bunlardan birincisi; bir demokraside, kamu kuruluşlarını yönetmekle sorumlu kişiler seçimle iş başına gelir veya bu kişiler tarafından atanır. Bir mevkide yer alan kişi meşruiyetini seçim sisteminden alır. İkincisi ise; devletin özel kuruluşların sahip olmadığı bir cebir gücüne sahip olmasıdır. Bu güç sayesinde vatandaşlarını vergi ödemeye veya askerlik görevini yapmaya zorlayabilir (Stiglitz, 1994:14).

Geçtiğimiz yüzyılın önemli konularından birisi de devletin anayasal sınırlarının belirlenmesi olmuştur. Bu konunun temelinde devletin sahip olduğu egemenliğin yorumlanmış şekli veya egemenlik anlayışının bireylerin özeline etkisinin olması, gerektiğinden fazla olduğu düşüncesidir. Bu bağlamda tanımlanan kavramlardan biri olan kanun devletinde Jean Bodin’le başlayıp, Machiavelli ve Thomas Hobbes ile devam eden klasik egemenlik anlayışı hakimdir. Bu anlayışa göre egemenlik mutlak, tek, bölünemez ve devredilemez olup tam anlamıyla devlete aittir. Yine bu bağlamda tanımlanan hukuk devletinde devlet tek egemen güç değildir. Egemenlik çeşitli kurumlar arasında bölüştürülmüştür. Bu anlayış içerisinde egemenlik hukuk sistemi içerisinde halka aittir. Ancak “aidiyet” ve “kullanım” olarak ikiye ayrılmaktadır. Meşru olarak güç kullanan tek organizasyon olan devlet, bireylerce oluşturulan hukukla sınırlı da olsa, hukuk devletten tam anlamıyla bağımsız düşünülemez. Devletle hukuk arasında organik bir bağ mevcuttur. Hukukun üstünlüğünde ise devletin sınırlarını da belirleyen kanunlar devlet tarafından değil halkın seçtiği meclis tarafından devlet namına

yapılır. Burada egemenlik bir ayrıma tabi tutulmaksızın halkın eline verilmiştir (Göksu, 2007:63-64).

Hukuk devletinin savunucularına göre, kanun devletinden hukuk devletine oradan da hukukun üstünlüğüne geçiş yer yer “leviathan”¹ olarak görülen (yine bu bakış açısından) devletin “şerrinden!” korunmanın tek yolu, onun sınırlarını hukuk yoluyla belirlemek ve nasıl ki bireylerin görevleri, yasakları ve özgürlüklerinin sınırlarını aşması önleniyorsa öyle de devletinde hareket alanı yetkileri ve görevleri bir anayasayla belirlenmeli, aksi taktirde devlet tüm güce sahip bir hükmediciden, egemen bir zorbadan başka bir yapı olmaktan kurtulamaz. Bu konuda Aktan (1998), devletin bir “leviathan” olmasını önlemenin yolunun “demokratik hukuk devleti” olduğunu ileri süremekte ve bunun yönetimin sahip olduğu güç ve yetkinin hukuk kurallarıyla bağlı tutulmasını ifade ettiğini belirtmektedir. Aktan (1998)’e göre, devletin güç ve yetkisini istismar etmemesini sağlamanın yolu demokrasinin anayasada güvence altına alınmasıdır. Devletin gücünü sınırlamanın temel aracı anayasadır (Aktan, 1998).

Kamusal malların kapsamının ve bu kapsamda sunumunun devlete dair bu anlayışların belirlediği ölçüler içerisinde gerçekleştiğini hatırlatmak gerek. Zira devletin şekli, egemenliği

¹ “İngiliz Filozof Thomas Hobbes 1651 yılında yayınladığı eserinde devleti Tevrat’ta adı geçen büyük bir su canavarına (Leviathan) benzetmişti. Hobbes’e göre toplum halinde yaşayan insanların düzen ve güvenlik içinde yaşayabilmeleri için devlete gerek vardı. Hobbes devletin olmadığı bir toplumda insanların birbirlerine baskı ve zulüm yapabileceğini, güçlülerin güçsüzleri ezeceğini ve adaletin olmayacağını belirtiyordu. Özetle, Hobbes devleti, insanların çıkarlarına uygun olduğu için kendi rızaları ile oluşturdukları bir kurum olarak ele alır. Başka bir ifadeyle, Hobbes’e göre devlet toplumun iradesi ve sözleşmesi sonucunda doğmuştur.

Ancak ne var ki asıl kuruluş amacı vatandaşların can ve mal güvenliğini, hak ve özgürlüklerini korumak olan bu büyük güç zamanla tehlikeli bir canavara dönüştü. Başlangıçtaki hakkaniyetçi, adil ve masum yüzü değişti. Devlet denen bu canavar büyüdükçe vatandaşların hem siyasi hem de ekonomik hak ve özgürlükleri üzerinde baskı oluşturmaya başladı. Vatandaşlar bu büyük güç altında ezilmeye başladı. Devlet vatandaşlarına zulüm ve işkence etmeye başladı. Devlete ve onun despot yöneticilerine itaat etmeyen vatandaşlar cezalandırıldı. Hapishaneler insanlarla dolup taştu... Yargısız infazlar, keyfi gözaltılar, faili meçhul cinayetler arttı. Vatandaşların en temel hak ve özgürlükleri, bu özgürlükleri korumak için oluşturulmuş olan devlet tarafından ihlal edilmeye başlandı. Fikir hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti devlet tarafından gasp edildi. Özetle, LEVİATHAN adlı bu canavar vatandaşların siyasi hak ve özgürlüklerini hiçe sayan bir konuma geldi” (Aktan, 1998:499)

ve kullanması konusunda birçok eleştiriye maruz kaldığı güç ve yetkisi konusu aynı zamanda kamusal malların da sınırını oluşturur.

1.2.2.2. Liberal Devlet ve Kamusal Mallar

Liberal devlet anlayışı, diğer bir ifadeyle minimal devlet, devletin sınırlarını çizirken asli görevlerini baz alır ve bu görevler dışında bir işle ilgilenmesini, başka bir alana etki etmesini istemez. Devletin mevcudiyetinin gerekli olduğunu ancak sınırlarının iyi belirlenmesi gerektiğini ileri sürer. Bu bağlamda ideal devlet, bireylerin özgürlüğüne saygı duyan, bu özgürlük alanına (bir başkasının özgürlüğünün başladığı sınıra kadar) kendi lehine düzenlemelerle dahi müdahale etmeyen devlettir. İktisadi anlamda serbest piyasa ekonomisinin hakim olması gerektiğini savunur. Devletten ancak, savunma ve güvenliği temin etmesi ve adaleti sağlaması beklenmelidir. Tam kamusal mallar olarak tabir edebilecek bu alanlar dışında devletin müdahalesi mutlak güç ve otorite sahibi olmasından dolayı ya adil olamayacağı ya da kaynakların kullanımında optimal davranamayacağı, bununla birlikte özel sektör gibi verimli de olamayacağı savlarıyla hoş karşılanmamıştır. Liberalizm düşüncesinin öncülerinden kabul edilen Locke, devletin amacının özgürlükleri güvence altına almak olduğunu, iktidarın ancak toplum sözleşmesi ile meşruiyet kazanabileceğini savunmuştur. Özgürlüğe, demokrasiye ve insan haklarına yapığı vurgularla etkisini kısa sürede artırmıştır. Liberalizmin unsurlarını, bireycilik, özgürlük, kendiliğinden düzen ve piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet olarak belirtmek mümkündür. Liberal devletin hareket noktası bireydir. Devletin amacı tek gerçek değer olarak kabul ettiği bireyin mutluluğunu temin etmektir (Çetin, 2001:220)

Liberalizm bireylerin, siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki hak ve özgürlüklerini güvence altına alan, serbest piyasa ekonomisi ile yasalarla sınırlanmış hukuk devletini savunan bir düşünce akımı olarak ta tanımlanabilir. Hayek, klasik liberalizmin ana ilkelerini, adalet, iç güvenlik ve ulusal savunma olarak kabul etmektedir. Bu ilkelerin yanı sıra, devletin

eğitim ve sağlık gibi alanlarda da bir takım gevler yüklenmesi gerektiğini belirtmektedir (Uluç ve elik, 2006:131).

Fredric Bastiat, kaleme aldığı “Liberal Devletin Manifestosu”nda iktidara sahip olma yetkisine sahip olan devletin, bu gücünü zor kullanmanın kabul edilebileceği alanlarda kullanması gerektiğini soyler. Bu alanın da ancak adaletin gerçekleştirilmesi olduğunu ifade ederek sınırlarını belirler. şahsın ve mülkiyetinin güvenliğinin devletçe karşılanacağından bahseder. Devletin vatandaşlarına adalet ve güvenlik dışında bir hizmet vermeyeceğini, bu hizmetler içinde az miktarda vergi talep edeceğini soylerken, devletten zenginlik, iş, kredi, eğitim, din gibi konularda hizmet vermesinin beklenilmemesi gerektiğini vurgular. Devletin sahip olduğu her şeyin halktan geldiğini ve bu yüzden hiç kimseye bir başkasının pahasına bir gelişme sağlayamayacağını, asıl gücünü halkın kendisinde olduğunu vurgulayarak bu görüşüne temel oluşturur. Bu soylediklerini; “Benden (devletten) yalnızca iki şey isteyin: zgrlk ve güvenlik ve bilin ki bu ikisini kaybetmedike benden bir nc şey bekleyemezsiniz” şeklinde özetler (zipek, 2003:87).

Bireylere oldukça geniş bir hareket alanı tanıyan bu anlayış “bırakınız yapsınlar- bırakınız geçsinler” sloganıyla ifade edilebilir. Serbest piyasa örgütlenmesi içerisinde toplumsal refah düzeyi, bireysel refah dzeyelerinin toplamından oluşmaktadır (Tokathioğlu, 2005:20).

Liberal devlet anlayışını savunanlar da kendi arasında temel konular dışında ayrılırlar. Örneğin, libertarianlar, devlete ancak tam kamusal malların üretimini sağlayabilecek kadar hareket alanı verilmesi gerektiğini bundan fazlasının kabul edilemeyeceğini savunurken, klasik liberalizmin temel tezlerine ve faydacı felsefeye karşı çıkan İngiliz düşünür Thomas Hill Green devletin görevinin yalnızca piyasanın işleyişinin düzenli bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktan ibaret olmaması gerektiğini ileri sürmüştür. “Etatist Liberalizm” denilen bu anlayış aslında sosyal devlet anlayışına benzemektedir. Green toplum içerisinde kötü şartlarda yaşayan insanların durumlarını iyileştirmek için bir takım gevlerin de

devletçe yerine getirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bu görüşler Keynes'le yaygınlık kazanmış ve sosyal devlet anlayışının alt yapısını oluşturmuştur. Klasik liberalizmin aksine bireyden çok topluma ve ekonomik özgürlükten çok siyasi özgürlüğe vurgu yapmıştır (Özipek, 2003).

Liberal devlet anlayışına göre kamusal mallar adaletin tesisi, iç ve dış güvenliğin temininden ibarettir. Liberal bir devlette piyasa ekonominin, özel mülkiyetin, sivil toplum hareketlerinin oldukça canlı olduğunu görmek mümkündür. Ancak devlet ne ekonomik hayatta ne de sosyal hayatta çok fazla göze çarpmaz. Bu sebeple kamusal mal arzı belirli sınırlardan ve belirli miktarlardan öte geçmez. Liberal devlet mantığında yatan faydacı yaklaşıma göre üreticiler kârını, tüketiciler de faydasını maksimize etmek isteyecekleri için ekonomik ve hatta sosyal bir denge kendiliğinden oluşacaktır. Dolayısıyla devletinde içeriği ve etkileri itibariyle toplumsal olan bazı kamusal malları üretmesine gerek yoktur. Bununla birlikte sosyal refah devleti düşüncesinin de alt yapısını oluşturan fikirler ileri sürmüşlerdir.

1.2.2.3. Sosyalist Devlet ve Kamusal Mallar

Aydınlanmayla birlikte batıda yaşanan siyasal ve ekonomik değişmeler, ortaya güçlü bir burjuva sınıfı çıkarmıştır. Burjuvazi toplumsal sistem üzerinde her alanda değişimi ve dönüşümü öngören kapitalist bir düzen meydana getirmiştir. Bu düzenin siyasal bütünlüğü Fransız Devrimi ile iyice güçlenmiştir. Avrupa burjuvazisi; zenginliği geliştiren ticaret, özgürlüğü geliştiren zenginlik, ticareti kolaylaştıran özgürlük ve devletin gücünü sağlayan ticaret denkleminde kurulmuştur. Feodal toplumun ortadan kalkmasıyla ortaya çıkan burjuvazi yeni sınıf çatışmalarını da beraberinde getirmiştir. Sanayi Devrimi insanın doğaya olan hakimiyetini artırmış, aynı zamanda sınıfsal kimliklerin ve çıkarların önem kazanmasına yol açmıştır. Sanayileşme ile birlikte burjuva sınıfının ekonomik ve siyasi gücü artmıştır. Bunlara paralel olarak devletin içerisinde siyasal, toplumsal ve ekonomik çıkar çatışmaları yeni tartışmaların ve görüşlerin doğmasına sebep olmuştur. Sosyalist düşünürler, burjuvazinin

siyasal ve ekonomik gücünün sınırlandırılması, işçi sınıfının çeşitli ihtiyaçlarının karşılanabilmesi, zenginliğin daha adil bir şekilde dağıtılması, ekonomik ve sosyal baskı altında yaşamak zorunda kalanların maruz kaldıkları bu baskıdan kurtulması, birey özgürlükleri gibi sosyal sorunlar konusunda çözüm arayışlarına girmiştir. Bu düşünürlerin ortak sorunları tüm insanlara yaşama hakkı ve özgürlüğü sağlamak, tüm insanların ortak imkanlara sahip olabilecekleri bir toplum düzeni kurmaktır. Liberalizmin birey ve özgürlük ilkeleri yerine, sosyalizmde toplum ve eşitlik ilkeleri ön plandadır (Çetin, 2007:79).

19. yüzyılda Britanya'nın zenginleşmesi ve ardından yaşanan Sanayi Devrimi belirgin bir sosyal tabakalaşmayla birlikte zengin bir sınıfın doğmasına neden olmuştur. Diğer taraftan milyonlarca çok az ücretle çalışan ve kötü beslenen işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu işçi sınıfı, kendilerini önemsemeyen girişimci zengin sınıfa karşı, sendikalar etrafında organize oldu. Bu ortamda Marx, işçi sınıfı zenginliği üreticisi dolayısıyla sahibi olması gerektiğini ileri sürerek, proleterlerin kapitalistleri ve toprak sahipleri tarafından çiğnenen haklarını alması gerektiğini savunmaktaydı (Kotler, Jatusripitak and Maesincee, 2000:15).

Karl Marx sosyalist felsefenin en başta gelen kuramcılarında biri olarak sosyal kavram ve kurumların (toplum ve devlette dahil olmak üzere) tarihsel sürecin ürünü olduğu ve bu süreçinde emek ve sermayenin karşılıklı ve dinamik mücadelesinden kaynaklandığını ifade etmiştir (Göksu, 2007:59).

Sosyalizmi ortaya çıkaran sebeplerden birisi de “Devlet gerçekten toplumun ortak çıkarlarını temsil eden bir kurum olabilir mi?” tartışmasıdır. Tarih boyunca devlet bunu gerçekleştiren bir yapı olarak bilinmiştir. Ancak sosyalistlere göre, eski çağlarda köle sahibi kişilerin, orta çağda feodal beylerin, daha sonra ortaya çıkan burjuva sınıfının ortak işlerinin yürütücüsü olduğu iddiasıyla, pratikte o hep egemen sınıfların çıkarlarını temsil etmiştir. Komünist manifestoya göre devlet, bütün bir burjuvazinin yönlendirdiği bir kurumdur; ancak böyle kalmamalıdır. Engels'e göre, proletaryanın iktidara el koymasıyla, tüm üretim

araçlarının mülkiyeti devlete geçecektir. Bu yolla tüm sınıf ayrımları ve çatışmaları ortadan kalkacak devlet tüm toplumun çıkarlarının temsilcisi ve koruyucusu haline gelecektir. Daha sonra toplumsal ayrımlar ve çatışmaların sona ermesiyle devlete gerek kalmayacaktır (Özipek, 2003:84). Bu noktada özel mal ve hizmet tüketimi gerçekleştirilemeyecek, her üretim ve tüketim devlet tarafından ve kâr amacından öte, sosyal amaçlarla kontrol edilecektir. Bu haliyle ekonominin içerisinde her mal, kamusal amaçlar doğrultusunda üretilecektir.

Sosyalizm, sınıf farklılıklarını eşitlemeye çalışmakla kalmamakta aynı zamanda ekonomik farklılıkları bertaraf etmek gerektiğini ileri sürmektedir. Bunun için hem ekonomik hem de siyasi gücün bu eşitlenme gerçekleşinceye kadar mutlak bir şekilde bireylerin ve toplumun üzerinde bir güç olan devlete ihtiyaç duyulduğunu ileri sürmektedir. Bunun anlamı, bireylerin sahip olabileceği tek şeyin ancak devlet tarafından verilenden ibaret olmasıdır. Dolayısıyla özel mülkiyetin, özel girişimin ve özel üretimin önü kesilmiş olmakta, her türlü üretim ve yönetim unsurları devletin elinde bulunmaktadır.

1.2.2.4. Sosyal Devlet (Refah Devleti) ve Kamusal Mallar

Refah devleti tam olarak açıklanmış ve uluslararası homojenliğe kavuşmuş bir kavram değildir. Bu ifadeyle sadece değişik devletlerde değişik anlayışların olması değil tek tek bireylerin de refah devletini farklı yorumlaması, refah devletinin ortak bir tanımının oluşmasını zorlaştırmaktadır (Dilnot, 2008:1). Refah devletinin faaliyet alanları ve müdahalede bulunması gereken eğitim, refah ve sağlık hizmetleri, sosyal güvenlik ve konut gibi konular ise sosyal politikanın temel konularıdır (Özdemir, 2005a:699).

Devletin görevlerinin artması gerektiğini savunan bu görüş “Fonksiyonel Devlet Teorisi” olarak adlandırılmıştır. Diğer yandan devletin ekonomi içerisinde daha etkin ve aktif olmasını sağlayan diğer bir teori “Piyasa Başarısızlığı Teorisi”dir. Bu teoriye göre piyasa ekonomisi, eşitliği sağlayamadığı, yoksulluğu önleyemediği, sosyal adaleti

gerçekleştiremediği, dolayısıyla arzu edilen bir toplum oluşturmada başarılı olamadığı gibi nedenlerle eleştirilmiştir. Piyasanın sosyal adaleti ve insan onuruna yaraşır bir yaşamı sağlamada başarısız olduğu düşüncesi, müdahaleci devlet anlayışının benimsenmesinde etkili olmuş. Buna karşın, çeşitli refah devletleri uygulamaları ortaya çıkmıştır. Piyasa başarısızlıklarını gidermede devlet, benimseyeceği dünya görüşüne göre minimal, sınırlı ya da aktif bir fonksiyon üstlenmeye başlamıştır. Böylece kamusal malların üreticisi olan devlet, ekonominin ve sosyal hayatın içine daha fazla girmiş, daha aktif bir rol üstlenmiştir (Özdemir, 2005a:696-697).

Bir tanıma göre refah devleti, “takip edeceği vergi ve ücret politikaları ile adil bir gelir dağılımının gerçekleşmesi görevini üstlenen, korunmaya muhtaç grup ve sınıfları gözeten, sosyal güvenlik uygulamaları ve istihdam politikalarına yön veren, eğitim, sağlık, konut gibi toplumun temel gereksinimlerini karşılamaya yönelik politikaları uygulayan ve çalışma yaşamını düzenleyici önlemler alan çağdaş bir devlet anlayışı” olarak nitelendirilmektedir (Serter, 1994:33).

Refah devleti en genel anlamda piyasa ekonomisinin başarısızlıklarını ve yetersizliklerini ortadan kaldırma amacını gütmektedir ve müdahaleci, düzenleyici, yeniden dağıtıcı ve girişimci bir devlet anlayışıdır. John Maynard Keynes’in kaleme aldığı “İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi” isimli eserinde somut bir hale gelen bu görüş, 1940’ların başından 1970’li yıllardaki ekonomik krizlere kadar bir çok ülkede kabul görmüş, refah dolu bir dönemin yaşanmasına yol açmıştır. Bu yıllar sosyal devlet anlayışı için altın yıllar olmuştur. Özellikle 1960 ve 1970’li yıllar, refah devletinin nitelik olarak en belirginleştiği yılları ifade etmektedir. Bu dönemde, refah devletleri öyle gelişmiştir ki, başlangıçta hedeflenen amaçlar da oldukça aşılmıştır (Özdemir, 2005a:697-700).

Ekonomi içerisinde tam istihdam seviyesinin yakalanamayacağı gerçeği, aslında “görünmez bir elin” de çok etkili olamayacağını anlaşılmaması, devlete ekonominin istikrarını

korumaya ve istihdamı artırmaya yönelik bir takım görevler yüklemiştir. Bu bağlamda Keynes, ekonomi içerisindeki talep açığını gidererek piyasayı canlandırmaya yönelik (açık bütçe, devlet harcamaları, borçlanmaları ve vergi gibi) maliye politikaları ile devletin ekonomiye müdahalesini önermiştir. Bu yöntem 1950'lerden 1970'lere kadar oldukça başarılı olsa da, 1970'li yıllardan günümüze bu politika yetersiz kalmıştır. Bunun sebepleri arasında, üretimin el emeği yerine giderek yoğunlaşan bir şekilde makinelerle (otomasyon) gerçekleştirilmesi, dolayısıyla ortaya çıkan işsizlik sorununun payı büyüktür (Evyapan , 1999:257).

Piyasa gerçekten toplumun sosyal ihtiyaçları konusunda yetersiz kalmış ve buna karşılık temel amacı başta istihdam olmak üzere, vatandaşlara belirli bir düzeyde sosyal güvenlik, refah hizmetleri, sağlık, eğitim, konut ve asgari bir gelir sağlamak olan refah devleti kısa sürede hakim ekonomik ve siyasi güç olmuştur. Özellikle adalete ve kamu düzeninin sağlanmasına yönelik harcamalarla, transfer harcamaları devletin kalitesinin göstergelerinden olarak değerlendirilir (Muter ve Gökbnar, 2003:57).

Modern refah devletlerinin kökenleri 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarına dayanmakla birlikte, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından hızla gelişmeye başladığı görülmektedir. 1970'li yıllara gelindiğinde kâr hadleri yeniden düşmeye başlamış, reel ücretler verimlilik düzeyini aşmış ve istikrarlı sermaye birikim olanakları ortadan kalkmıştır. Diğer bir ifade ile dünya yine bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin sorumlusu olarak, emeğin örgütlü olduğu 'üretim sistemi'ni ve sosyal harcamalar yoluyla geliri yeniden bölüştüren "sosyal devlet" gösterilmiştir. Liberal politikalar tekrar kabul görmeye başlamıştır. Yeni liberal anlayış olarak isimlendirilen bu görüş, 1970'li yılların ortalarından itibaren başta, ABD ve İngiltere olmak üzere kapitalist ülkelerde benimsenmeye başlanmış ve uygulamaya konulmuştur (Müftüoğlu, 2006:9-10).

Sosyal devlet anlayışını her devlet pratikte farklı uygulamıştır. Uygulamadaki bu farklılıkların nedeni, ülkelerin sahip olduğu ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerin de farklı oluşudur. Sosyal devlet uygulamalarına dair temel farklılıkları üçe ayırmak mümkündür. Bunlar liberal refah rejimi, muhafazakar–korporatist refah rejimi, sosyal demokrat refah rejimidir.

1.2.2.4.1. Liberal Refah Rejimleri

Liberal refah devleti modeli daha çok piyasa çözümlmelerine yönelmekte, özel refah önlemlerini teşvik etmektedir. Böylece kamu sorumluluğunu piyasa başarısızlıklarıyla sınırlandırmaktadır (Özdemir, 2005b:242-244).

Liberal refah devletinde, vatandaşların kendi refahlarını piyasada aramaları teşvik edilmiştir. Piyasa ilişkilerini sosyal haklara tercih etmek arzu edilmemiştir. Bireysel piyasa aktörleri vatandaşlardır. Devlete daha çok son çare olarak başvurulduğundan dolayı, devlet yalnızca en kötü durumlarda transfer harcaması yapmaktadır. Dolayısıyla sosyal yardım programları gelir araştırmasına başvurmayı gerekli kılmaktadır. Bu anlayış içerisinde devlet ne tam istihdam hedefine, ne de sosyal sorunların karşılanmasında tazmin etmek gibi bir düşünceye sahiptir. Bu konulardan önce, artan sosyal eşitsizlik ve yoksulluk temel sorunlardır. Sosyal refah harcamaları sınırlı ya da orta düzeylidir. Sosyal refah programının geliri telafi özelliği oldukça sınırlıdır ve yalnızca minimum gelir garantisi sağlamaktadır. Devlet çok sınırlı müdahalelerde bulunduğundan bu anlayışı “gece bekçisi devlet” şeklinde nitelendirilmiştir (Şermin, 2001:104).

1.2.2.4.2. Muhafazakar–Korporatist Refah Rejimleri

Orijini itibariyle anti–liberal rejimlerdir. Bu anlayışta, geçmişten miras kalmış hiyerarşik sosyal düzeni muhafaza etmek, piyasa verimliliğinden çok daha önemli bir konudur. Sosyal haklar oldukça geniş olmakla birlikte özel refah düzenlemelerinin (piyasa)

yalnızca marjinal bir rolü söz konusudur. Liberal refah devletlerine oranla bu ülkelerdeki sosyal harcamalar azımsanmayacak oranda fazladır. Ataerkil aile yapısına daha uygun bir sistem olduğundan gelir transferleri erkek aile reislerinin gelir gereksinimlerini karşılamada yeterliyken, kadının istihdamı, kadınlara iş sağlamayı kolaylaştıran sosyal hizmetlerle sınırlıdır. Aile, muhafazakar anlayışta oldukça önemli bir yere sahiptir. Hem toplam istihdam düzeyi, hem de kadınların işgücüne katılım oranları düşüktür. Bu modeli benimseyen ülkeler, sosyal sorunları sosyal güvenlik yoluyla giderme yöntemini benimsemişler, çalışma hakkı, yani istihdamı yüksek tutma hedefi yerine, sosyal güvenlik hakkını savunmuşlardır. Ancak, sosyal güvenlik hakkı ile çalışma ve gelir düzeyi arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Devlet, problemleri çözmede tazmin ve telafi edecek politikalar uygulamaktadır. Örneğin, herhangi bir sebepten dolayı gelir kaybına uğrayan bireylere, çözüm olarak yeni istihdam olanakları sunma yerine, çözümü tazmin ve telafi edici politikalarda aramaktadır. Bu tutumu dolayısıyla devlet, bireyleri iş piyasasına giriş ve orada kalmaya teşvik edecekken, iş piyasasından çıkışa ve hatta piyasaya girmemeye teşvik etmektedir (Özdemir, 2005b:246).

1.2.2.4.3. Sosyal Demokrat Refah Rejimleri

Uygulamada çeşitli ülkelerde görülen çeşitli refah devleti anlayışları mevcut olsa da dünyada modern refah devleti anlayışını ilk uygulayan ülke İsveç'tir. İsveç'te uygulanan refah devleti modelinin en belirgin özelliği herkese çalışma hakkı sağlanmasının garanti edilmesidir. Tam istihdamın sağlanması İsveç'te devletin temel görevlerindedir. Norveç, Danimarka ve Finlandiya gibi diğer İskandinav ülkelerinde uygulanan refah devleti anlayışı, İsveç'tekine yakındır (Aktan, 1999:45).

Bu anlayışta öne çıkan ilkeler, evrensellik, sosyal dayanışma ve sınıflar arasında eşitliktir. Vergi oranları yüksektir. Bununla birlikte devlet temel refah aktörü durumundadır. “Sosyal demokrat refah rejimleri”, “evrensel refah rejimleri”, “İskandinav modeli” ya da “modern refah rejimleri” olarak adlandırılmaktadır. Minimum gereksinimlerin

karşılanmasına dayalı bir eşitlikten ziyade, gereksinimlerin yüksek düzeyde karşılanması ile oluşacak eşitliği hedefleyen bir refah devleti anlayışı hakim olduğundan orta sınıf ve çalışanlar için yüksek yararlar söz konusudur. Sosyal eşitlikle ekonomik etkinlik oldukça uyumlu bir şekilde kombine edilmiştir. Bu anlayışa sahip ülkelerde devlet istihdam düzeyi konusuna büyük önem verir öyle ki sosyal politikaların başında istihdam konusu yer alır. Dolayısıyla toplam istihdam seviyesi yüksektir. Kamu istihdamı OECD ülkeleri ortalamasının üstündedir (Özdemir, 2005b:248).

1.2.2.4.4. Türkiye’de Sosyal Devlet Anlayışı

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kuruluşundan itibaren sosyal bir devlet olmuştur. Cumhuriyetin ilk yılları savaş sonrası problemleri ve yaraları sarmakla geçmiş, özel sermayenin, yeterli sayıda teknik elemanın olmayışı hemen her alanda yeni devletin birçok atılım yapmasını gerekli kılmıştır.

Sosyal devlet anlayışına dair hükümler Cumhuriyetin ilanından sonra ilk Anayasa olan 1924 Anayasasında yer almıştır. Kurulan yeni devletin sosyal devlet anlayışına sahip olduğu belirtilmiştir. 1924 Anayasasında devletin sosyal görev ve sorumluluklarını belirleyen açık hükümler bulunmamasıyla birlikte Anayasanın 80. ve 87. maddelerinde eğitim ve öğretimin parasız yapılması konusunda kanuni düzenlemeler yapılmıştır. 1961 Anayasasında da sosyal devlet anlayışından uzaklaşmamıştır. 1961 Anayasasında sosyal devletin dayandığı prensipler teminat altına alınmış ve devletin sosyal hukuk devleti olduğu belirtilmiştir. 1982 Anayasasında ise devletin bir hukuk devleti olduğu belirtilmiş, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunun sağlanması, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak şekilde sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engellerin kaldırılmasının, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartların hazırlanmasının devletin temel görevi olduğu belirtilmiştir (Kantarıcı, 2003:77-78).

II. BÖLÜM

2. KÜRESEL KAMUSAL MALLAR KAVRAMI VE LİTERATÜRDE YER ALAN SINIFLANDIRMALAR

2.1. KÜRESEL KAMUSAL MAL KAVRAMI

Ulusal düzeyde önem arz eden kamusal mallar, küreselleşmenin de etkisiyle farklı bir boyuta bürünmüştür. Ulusal düzeyde bir takım ihtiyaçlar devletler tarafından karşılanmakla birlikte, çağımızın gerekli kıldığı koşullar çerçevesinde ülkeler üstü bir takım ihtiyaçlar da hasıl olmuştur. Özellikle tüm insanlığı aynı derecede etkileyen bir takım olumsuz gelişmeler yeni bir kavramın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu “küresel kamusal mallar” kavramıdır.

Ulusal kamusal mallar, ülkeler için büyük anlam ifade etmektedir. Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle kamusal mallar, küresel bir nitelik kazanmaya, bireysel ve milli refah için daha merkezi bir öneme sahip hale gelmeye başlamıştır. Tüm dünyada ortak çözüm gerektiren, dünya çapında yıkıcı etkiye sahip bankacılık krizlerini, internet tabanlı suçlar ve dolandırıcılıklar, sağlık, seyahat ve ticaretle ilgili risklerin artması, sigara ve uyuşturucu kullanımının neden olduğu zararların dünya çapında yaygınlaşması gibi küresel kötüler ortaya çıkmış durumdadır. Bununla birlikte kamusal mallar arasında, dikkate değer örnekler, hızla büyüyen uluslar arası ticaret ve iletişim, uyumlu vergileme, parasal politikalar konusunda ortak çatı sunan devlet rejimlerinin sayısı, hükümetler gibi küresel iyiler de gündeme gelmiştir (Kaul, Grynberg ve Stern, 1999:9).

Küresel kamusal mallar, dünya üzerindeki bütün bireyler (şu anda yaşayan bireyler ve gelecek kuşaklar) tarafından elde edilebilen, tüketiminde rekabetin ve kısıtlamanın bulunmadığı, herkesin yararlanabildiği ve finansmanını global olarak sağlandığı faydalar olarak tanımlanabilir. Bu tanımda üzerinde durulması gereken önemli bir nokta; üretilen

faydanın dünya üzerindeki dağılımı ve bu faydaya dünya üzerinde herhangi bir noktadan ulaşılabilir olmasıdır (Ortaç, 2004:15).

Küresel kamusal mallar, bilimsel olarak popüler bir konu olarak ele alınmaya başlayalı uzun zaman olmasa da, önemi gün geçtikçe artan bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle gelecekte uluslar ve hatta ülkeler üstü bir anlama sahip bu kavram finansmanı, sunumu ve yönetimi konusunda çok daha önemli bir konu haline gelmesi beklenmektedir. Küresel kamusal mallar konusu, küresel dünyanın temel taşı konumunda olan uluslar arası örgütler ve kuruluşların gündemine yerleşerek, bu konuda yayın ve araştırmaların sayısı her düzeyde gittikçe artmaktadır. Bu örgüt ve kuruluşların da faaliyetleri, küresel kamusal mal eksenlidir. Bu gelişme, gelecekte dünya düzeninin küresel kamusal mallar çerçevesinde şekilleneceğinin bir göstergesi olarak yorumlanmaktadır. Bu kuruluşlardan birisi olan Avrupa Birliği, küresel kamusal mallar düşüncesinin ortak iyiler için önemli bir katkı olduğunu açık bir şekilde ifade etmekte olup sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için uluslar arası çabalar bağlamında küresel kamusal malların büyük önem arz ettiğini belirtmektedir (Akdemir ve Şahin, 2006:3-4).

Küresel kamusal mal ve hizmetler sadece bir veya birden fazla ülke, bölge ve hatta dünya ölçeğinde dışsal fayda ve maliyetleri değil, aynı zamanda bugünkü ve gelecek nesilleri de ilgilendirdiğinden, nesiller arası dışsallıkları da bünyesinde barındıran bir özelliğe de sahiptir (Başaran, 2007:89-90). Dolayısıyla kapsamı geniş olduğu kadar önemi de büyük bir konudur.

2.1.1. Küreselleşme ve Kamusal Mallara Etkisi

Dünya üzerinde 1970'li yıllardan itibaren egemen olmaya başlayan neo-liberal politikalar öncelikle kamunun ekonomideki payının düşürülmesi ve bunun için kamusal malların çerçevesinde bir kısıtlamaya gidilmesi yönünde düşünceler ortaya koymuştur. Diğer yandan, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlar karşısında ülkelerin ve hatta bölgelerin

üzerinde küresel toplumu ilgilendiren, kamusal nitelikteki bazı mal ve hizmetlerin sunumu ve bunların finansmanında ulus devletlerin yetersiz kalması, beraberinde küresel kamusal mal kavramını ortaya çıkarmıştır (Akdemir ve Şahin, 2006:2).

20. yüzyılın son dönemleri tüm dünyada geleneksel siyasi blokların ortadan kalkması, teknolojik gelişmelerin sınır tanımayan ölçülerde hızlanması, küresel ölçekte değişimlere yol açmasıyla ve hemen her alanda liberal politikaların önem kazandığı yıllardır. Bu süreç günümüzde hala sürmektedir. Bu süreç içerisinde mal ve finans piyasalarının gücü bazı ülkelerin bireysel sınırlarını aşmaktadır. Tüm bu sürecin bir çıktısı olan haberleşme ve ulaştırma teknolojilerindeki gelişmeler küreselleşmenin aynı zamanda motoru olarak kabul edilmektedir (Hasanoğlu, 2001:68).

Bir kısım yazarlar küreselleşme kavramını “kapitalizmin dünya egemenliği” şeklinde tanımlamışlardır. Bu bağlamda, gerek Marksist gerekse liberal çevrelerce eleştirilere maruz kalmıştır. Kapitalizmin dünya egemenliği çabası 1870 ile 1929 yılları arasında yine yaşanmıştır. Bu dönem; “birinci küreselleşme dönemi” olarak adlandırılmıştır. Bu dönemin arka planını bir yandan şiddete dayalı fetihler ve sömürgeleştirme faaliyetleri ile diğer yandan ekonomik reformlar ile uluslararası sistemlerin gelişmesi oluşturmuştur. 1800’lü yılların ilk yarısında özellikle başta İngiltere ve Fransa’nın yer aldığı Avrupa ülkeleri sahip oldukları üstün sınai ve askeri güçlerini dünyanın henüz sanayileşmemiş ülkeleri üzerinde uygulamaya başlamışlardır. Sömürgeleşme hareketleri sonucunda 1870’li yılların başında ilk küreselleşme dönemi başlamıştır. Bu dönemin temel sanayileşmiş bölgeleri Batı Avrupa ve ABD’ydi. Sömürgeleşme ve sanayileşme hareketlerinin hızlı bir şekilde devam ettiği 1860 ile 1914 yılları arasında ülkeler arasında ticaret engelleri yok denecek kadar azdır. Bu dönem önce Birinci Dünya Savaşıyla sarsılmış daha sonrada 1929 Büyük Ekonomik Buhran ile sona ermiştir. İkinci dönem ise 1970’li yıllarda uygulanmaya başlayan ve 1980’li yıllarda yaygın bir halde etkisini gösteren liberal politikalar ve en nihayet Sovyet Bloku’nun yıkılmasıyla

kapitalizmin tüm dünyayı egemenliği altına almasıyla kendisini göstermiştir (Savaş, 2004:13-20).

Küreselleşmeyi dünyanın çehresini değiştiren yepyeni bir çağ olarak değerlendirenler olmuştur. Hatta uygarlık tarihinin en önemli yıllarının bizi beklediğini, yüzyıllardan beri hep gelecekteki bir tarih noktası olarak görülen bu çağın aklın sınırlarını zorlayacak derecede teknolojik gelişmelerin, benzersiz ekonomik olanakların, şaşırtıcı siyasal reformların ve kültürel reformların yaşanacağı bir dönem olarak gören ve bu görkemli simgesel zaman diliminin yaşanmaya başladığını ileri sürenlerin sayısı oldukça fazladır. Buna göre geçmişte bilim kurgu olarak kurulan hayallerin yaşanmaya başladığı çağın eşiğinden girilmiş durumdadır. Bu dönemi adlandıran kavram ise "küreselleşme" olarak kabul edilmiştir (Hasanoğlu, 2001:68).

Küreselleşme kısaca, "dünyanın tek bir mekan olarak algılanabilecek ölçüde sıkışıp küçülmesi anlamına gelen bir süreci" tanımlamaktadır. Ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılması olarak değerlendirilmektedir (Köse, 2003:4). Sınırlar dışına taşan yalnızca bu değerlerin oluşturduğu birikimler değildir, aynı zamanda çevre, sağlık, güvenlik ve ekonomi gibi konularda bir takım problemler ve sorunlarda olmuştur. Bu sorunların etkileri birden çok ülkeyi ve hatta tüm dünyayı ilgilendirmektedir.

Küreselleşme, üzerinde uzlaşması zor gibi görülen uluslar arası kurallara olan talebi arttırmıştır. Küresel pazarlarda yaşanan rekabetin büyümesi, işçi ilişkileri ve çalışma ortamı, uluslar üstü şirketler ve uluslar arası ilişkileri, çevresel etkiler alanlarında olduğu gibi uluslar arası çatışmaları arttırmıştır. Çatışmanın çerçevesini global sermaye ve ulusal çıkarlar belirlemiştir (Mohan, 1999:81).

Küreselleşme her alanda etkilerini göstermiş, sosyolojik ve ekonomik anlamda tüm toplumsal konuların içeriğinde yer almıştır. Bu konu, birçok disiplini ilgilendirmesi yönüyle

çok değişik açılardan tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu tanımlama çabalarının çoğunda ekonomik boyut öne çıkarılmakta ve küreselleşme, ulusal ekonomilerin birbirinden çok daha çabuk ve güçlü bir şekilde etkilenmesi, küresel finans akışının dikkate değer meblağları kapsamayı, küresel ekonomik entegrasyon, ekonomik faaliyetlerin dünya çapında birbirine bağlanması ve bağımlı hale gelmesi olarak algılanmaktadır. Buna göre küreselleşme, sermaye, yönetim, istihdam, bilgi, doğal kaynaklar ve organizasyonun uluslar arasılaştığı ve tam anlamıyla karşılıklı bağımlılaştığı bir ekonomik ve siyasal yapılanmadır. Bu yapı içerisinde hiçbir ekonomik ve siyasi birim bir diğerine etki etmeden, bağımsız bir şekilde faaliyette bulunamayacağı gibi bu yeni yapılanma içinde ekonomik rekabetin zemini milli ekonomiler olmaktan çıkarak yeryüzünün tamamı haline gelmektedir (Köse, 2003:4).

Küreselleşmenin en yoğun yaşandığı alan ekonomi olsa da küreselleşme, sadece kâr amaçlayan piyasa ekonomisine dayalı, ekonomiden ve finansal bütünleşmeden ibaret bir sistem değil, aynı zamanda siyasi ve sosyo-kültürel alanları da içeren büyük bir değişim sürecidir. Ancak bu sürece katılan gelişmekte olan ülkeler iktisadi kalkınmanın farklı evrelerinde bulunduğu ve farklı sosyo-kültürel yapılara sahip olduklarından her ekonomi için sağlanan faydalar da karşılaşılan riskler de farklı olmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerin birçoğu belirlenen reformları gerçekleştirerek gelir artışı sağlamış olsalar da, küreselleşme bu ekonomiler üzerinde krizlere kadar varan olumsuz sonuçlar da doğurmuştur (Çelikel Danışoğlu, 2004:36).

Küreselleşmenin her konuyla az veya çok ilgili olan doğası gereği yorum ve değerlendirmeler çok geniş bir yelpazede sürdürülmektedir. Küreselleşmeyi her şeyi değiştiren, kaçınılmaz, tartışma götürmez ve kesinlik kazanmış önu alınamaz bir eğilim olarak gören mutlak küreselleşmeci tavidan, küreselleşmenin ilk kez yaşanan bir gelişme, tarihi görelilik perspektifinden bakıldığında önemi ve sonuçları itibariyle de yepyeni bir olgu olmadığını savunan tavra ve küreselleşmenin bir abartma olduğu ve dünya ekonomisinin

küreselleşmiş değil, üç ya da daha fazla kutuplu uluslararasılaşmış bir yapı olarak görülmesi gerektiğini savunan yaklaşımlara kadar çok sayıda farklı açıklama, bu konuda geniş bir tartışma alanını beraberinde getirmektedir (Köse, 2003:6). Küreselleşme kavramı etrafında sürdürülen bu tartışmaların yanı sıra, tüm dünyada yaşayanların sahip olduğu ortak değerler (çevre, atmosfer, güvenlik, kültürel miraslar gibi) olduğu gibi az yada çok miktarda hepimizi ilgilendiren sorunlar da mevcuttur. Önüne geçilemez bir değişim ve benzeşim sürecinin taşıdığı riskleri belirlemenin yanında sağlayacağı fırsatları, sunacağı imkanları da iyi tespit etmek ve böylece bugünü ve geleceği güvence altına almamız gerekmektedir.

Özellikle son çeyrek yüzyılda mal ve faktör piyasalarındaki entegrasyonun artması ve teknolojik ilerlemeler, bunlara ilave olarak hakim ekonomik ve siyasi yaklaşımlar, sosyal ve ekonomik ilişkilerin küresel düzeyde yoğunlaşmasına yol açmaktadır. Teknolojinin verdiği imkanların da yardımıyla ülkeler (toplumlar) arası iletişim ve entegrasyon fiziki, sosyal ve kültürel engellerin büyük ölçüde aşılmasına olanak sağlamaktadır. Bu engellerin aşılması, global refahın, iletişim ve ulaşım olanaklarının artması, insani gelişim ve yoksulluğun azaltılması için yeni fırsatların ortaya çıkması gibi bir yandan global ölçekte yeni fırsatlar öte yandan ulusal ve bölgesel düzeydeki sorunların küreselleşmesi ve bazı sorunların küresel düzeyde görünür hale gelmesi gibi küresel riskler ortaya çıkarmaktadır (Tekin ve Vural, 2004:323).

“Küresel Kamusal Mal” kavramı gündeme pek çok ulusal kamusal malın, küreselleşme nedeniyle fayda ya da zararının ülke sınırlarını aştığı, zengin, yoksul tüm guruplara ulaştığı hatta gelecek kuşakları etkilediği gerçeğinden yola çıkarak geliştirilmiştir. Bazı alanlarda bu etkiler günden güne gözle görülür bir şekilde artış göstermekte, bazı çevresel problemlerde olduğu gibi tehlikeli boyutlara da ulaşabilmektedir. Böylece üretim biçimleri, üretim yerleri, üretimine ve sunumuna karar verecek karar organları ve finansman

biçimleri değişmekte; ulusal, yerel ya da küresel bazda yeni modeller karşımıza çıkmaktadır (Durmuş, 2006:67).

Dünyada yaşanan bu çok yönlü entegrasyon süreci, 1990'lı yıllardan itibaren maliye literatüründe “küresel kamusal mallar” kavramını ortaya çıkarmıştır. Kısa sürede popüler bir kavram haline gelmişse de henüz kavramın içeriği ve boyutları tam olarak ortaya konmamıştır. Küreselleşme ve ortaya çıkardığı yeni yapıda, küresel ölçekte etkili olan ve bölünemez nitelikteki bazı mal ve hizmetlerin, sakınılması gereken yine bölünemez nitelikte zararların olduğu ve bunların finansmanın ülkelerin tek başlarına yeterince etkin olamayacağı açıktır. Bununla beraber, ne tür malların bu sınıflandırmaya dahil olduğu, bu malların sunumu ve finansmanında uygulanacak kriterlerin, sağlayacağı faydalar ve potansiyel risklerin neler olduğu belirlenmesi, önem arz etmektedir (Akdemir ve Şahin, 2006:2).

2.1.2. Kavram Olarak Küresel Kamusal Mallar

1980'lerin başlarından itibaren uluslar arası ilişkiler alanının önemi, uluslar arası işbirliği kapsamında yapılan tartışmalarla büyük ölçüde artmıştır. Geçtiğimiz 15 yıl boyunca uluslar arası ilişkiler, uluslar arası işbirliği ve kurumsallaşma alanlarında büyük ilerleme gösterilmiştir. Modern anlamda uluslar arası işbirliği konusu liberal anlayışın bir çıktısı olmakla beraber, yeni kurumsal ekonomilerdeki gelişme ve oyun teorisi bu yeni teorik yaklaşımları teşvik etmiştir. Yeni bir devrin, yeni bir anlayışın ürünü olan gelişmiş uluslar arası işbirliğinin sorun olarak anlaşılmasında, küresel kamusal malların sunumuyla ilgili problemlerin payı büyük olmuştur. Bu nedenle, tüm tarafların ortak faydasını kapsayan amaçlar doğrultusunda bir takım çok taraflı girişimlere önem vermek gerekmektedir (Martin, 1999:51).

Günümüzde değişen sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik şartlar ulus devletlerin tek başına halledemeyeceği, çok sayıda global sorunu da beraberinde getirmiştir. Çevre kirliliği, ozon tabakasının incilmesi, biyolojik çeşitliliğin azalması, salgın hastalıklar, savaşlar, küresel

yoksulluk, finansal istikrarsızlık gibi sınır aşan sorunlar birden fazla ülkenin sosyal faaliyetleri sonucu ortaya çıkan dışsallıkları içermektedir. Bu tip dışsallıklar çoğunlukla birikimli, uzun vadeli, birden fazla coğrafi bölgeyi ya da nesli etkileme kapasitesine sahip olan dışsallıklardır (Tekin ve Vural, 2004:323). Küresel kamusal malların ortaya çıkmasında bu ve benzeri küresel sorunların önlenmesi için yürütülen çabalar yatmaktadır. Daha açık bir ifadeyle, bir küresel kamusal mal, nesiller içerisinde ve arasında bölünemez ve rekabetin söz konusu olmadığı faydalar sağlar (Sandler, 1999:20).

Bu durum ortak sorunlara sahip farklı ülkeleri ortak çözüm arayışlarına itmektir. Bazı yazarlar ülkelerin ortak politikalara yönelmesi ve ortak hareket etmesi konusunu, global nitelikteki dışsallıkların ortaya çıkardığı sorunların çözümü konusunda, karşılıklı bağımlılığı ve ulus devletler arasındaki işbirliğini gerekli kılmaktadır şeklinde ifade etmektedirler. Bu yöndeki işbirliği mevcut küresel malların sürdürülebilir kalkınma amacı doğrultusunda korunması, insan yapımı küresel malların (evrensel insan hakları, bilgi v.b.) geliştirilmesi ve küreselleşme sonucu ortaya çıkan olumsuz dışsallıkların (küresel çatışma ve savaşlar, global terör, salgın hastalıklar, yoksulluk v.b.) azaltılıp olumlu dışsallıkların (global barış, finansal istikrar, serbest ticaret v.d.) artırılması için gereklidir. Küresel mal ve hizmetlerin üretilmesi, bu mal ve hizmetleri üretecek küresel kurumların oluşturulup geliştirilmesine ve global finansman kaynaklarının elde edilebilir olmasına bağlıdır (Tekin ve Vural, 2004:324).

Geleneksel tanımlamada kamusal mallar devlet tarafından üretilen ve finansmanı da yine devlet tarafından karşılanan mallardır. Ancak yeni akımlar kamusal alanı daha geniş açıdan yeniden tanımlayarak kamusal malların sunumunda devletin yanı sıra diğer aktörlerinde yer alması ayrıca finansman şeklinin yalnızca vergileme olmaması gerektiğini savunmuşlardır. Geleneksel kamusal mallar teorisi ulusal bazdaki sosyal malları incelerken, daha sonra Buchanan, Tiebout gibi yazarlar yerel kamusal mallar teorisini geliştirmiştir. Küreselleşme sürecinin kaçınılmaz sonuçlarından birisi olarak kamusal mallar teorisi de

etkilenmiş, Kaul ve Mendoza, Sandmo gibi yazarlar küresel kamusal mal teorisini geliştirmişlerdir. Ulusal, bölgesel ve yerel bir takım kamusal malların olumlu ve olumsuz etkileri küreselleşmenin etkisiyle ülke sınırlarını aşarak tüm dünyayı ve hatta gelecek nesilleri etkiler hale gelmesi “küresel kamusal mallar teorisi”nin doğmasında büyük etken olmuştur. Geleneksel (ulusal) kamusal mallar konusunda faydalarıyla ilgili herhangi bir coğrafi ya da yasal alan belirtilmeksizin tanımlanmasına karşın bazılarının sınır, nüfus ve nesiller ötesi etkileri (fayda veya zararları) olabilmektedir. Bu özellikleri malların (atmosfer, okyanuslar gibi) doğasından kaynaklandığı gibi (dünya barışı, insan hakları gibi) politik tercihlerden de kaynaklanabilir (Durmuş, 2006:68-86).

Kamu malları kavramının ortaya çıkmasında etkili olan başka bir konu, ekonomik gelişmenin sürdürülebilirliği bağlamında ortaya çıkan sorunlar olmuştur. Tüm sunulan mal ve hizmetlerin temelinde bir ihtiyacın karşılanması yattığı gibi ilk küresel kamusal malların da, “küresel kötü”ler bağlamında küresel zararların önlenmesine yönelik olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Dünya üzerinde ortak kullanıma açık doğal kaynakların bugünkü ihtiyaçları karşılaması konusunda bile yer yer sıkıntılar yaşanması, doğanın beklenmedik bir hızla dengesini kaybetmeye başlaması, insan neslinin ilerideki ihtiyaçlarına cevap verebilirliği, özellikle sanayi devrimi ile beraber önemli tartışma konuları haline gelmiştir (Akdemir ve Şahin, 2006:2).

Küreselleşme süreci, toplumlara bir yandan yeni olanaklar ve zenginlikler sunarken, bir yandan da yeni eşitsizliklerin ve sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Özpinar ve Şimşek, 2003:2). Dünya ülkeleri arasında gittikçe artan siyasal ve ekonomik ilişkiler yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır (Arsan, 1992:404).

Küresel anlamda en çabuk ve en somut bir şekilde fark edilen değişiklikler doğanın dengeleri üzerinde gözlenmiş, bu bağlamda ilk küresel kamu kötülükleri de, küresel ısınma, deniz kirliliği ve asit yağmurları gibi küresel çevresel riskler bağlamında tanımlanmıştır.

Yerkürenin ve atmosferin tüm dünyada yaşayan canlılar için önemi düşünüldüğünde doğal dengenin zararlarının da tüm dünyayı etkilemesi ve bu yönüyle kamusal özellikler sahip bir küresel sorun olması nedeniyle ilk küresel kötülerin çevresel risklerden oluşması doğaldır. Dünya barışının korunması, bunun da ötesinde ülke sınırlarını aşan bir hale gelen güvenlik ve terörle mücadele ve artık birbiriyle son derece entegre hale gelen küresel finansal pazarların dengelenmesi sonradan potansiyel küresel kamusal mallar listesine eklenmiştir. Küresel kamusal mallar, diğer ülkelerdeki nüfusun refahı için sonuçlara sahip olabilecek ve sadece bazı ülkelerin işbirliği, koordinasyon faaliyetleri ile üretilebilen, küresel refaha katkı yapan malların seçimi ve üretimi olarak kabul edilmiştir. Tüm bu gelişmelere karşı küresel kamusal mallar kavramının tamamen yeni bir şey olduğunu söylemek de aslında doğru değildir. Yeni olan küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan yeni sorunlar nedeniyle kamusal vurgulara soğuk bakan liberal anlayışın, küresel bazda halledilemeyen sorunlar için ya da küresel çaplı faaliyetlerini bir temele oturtmak için bu kavrama sahip çıkmasıdır. Nitekim K. Marx ve F. Engels küreselleşme sözcüğünün dahi ortada olmadığı bir zamanda konuyu gündeme getirmişlerdir (Akdemir ve Şahin, 2006:3).

Kamusal mallar kavramı genel olarak maliye disiplini içinde değerlendirilmektedir. Fakat bu kavram, uluslararası politik ekonomi alanında da inceleme konusudur. Günümüzde küresel kamusal mallar adı altında popülerlik kazanan bu kavram köklerini 1980'lerin ortalarından, Kindleberger'in çalışmalarından alır. Kindleberger, 1980'lerin başlarında bu malların uluslararası arenada nasıl sunulacağı konusunu incelemiş daha sonra 1986'da "Uluslararası Kamu Malları" adı altında bazı malları tanımlamış bu malların bir lider ve hegemon tarafından nasıl sunulacağı konularını ele almıştır (Akyol ve Ulutürk, 2007:67).

17-18. yy.'larda yapılmış atmosferin, derin denizlerin ortak kullanılmasına ilişkin anlaşmaların varlığı bilinmektedir. Bununla birlikte 19. yy.'da uluslararası iktisadi faaliyetlerde, küresel karaktere sahip mallarla ilgili anlaşmalarda ortaya çıkan faydalara bağlı

olarak kurallar ve düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Mutlu, 2006:54). Bu veriler ışığında teknik anlamda kavram olarak değilse de pratikte küresel kamusal mallara yakın uygulamalar görülmüş olmasından dolayı örneklerini oldukça gerilere götürmek mümkündür. Yaşanan gelişmeler ışığında, küresel kamusal mallar konusunun gelecekte, uluslararası vergi sorunlarının daha ötesinde uluslar arası kamu maliyesinin de habercisi gibi görünmektedir (Arsan, 1992:404).

Literatürde uluslararası kamu malları (international public goods) ve küresel kamu malları (global public goods) olarak kullanılmakta olan bu kavramın tanımı ilk defa Kindleberger tarafından ortaya atılmıştır. Türkçe literatürde ise, küresel kamu hizmetleri kavramının daha kapsayıcı olduğunu ileri süren ve kavramı önerdiği biçimiyle kullanan yazarlar da bulunmaktadır (Akyol ve Ulutürk, 2007:67).

Ancak 1990'ların sonlarında küresel doğal denge, ulusal ekonomilerin artık iç içe geçtiği ve birisinde yaşanacak krizin tümünü tutuşturma riski gibi küresel kötüler kendisini daha net bir şekilde göstermiş olacak ki; Birleşmiş Milletler kuruluşu olan Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'nin, 1999 tarihli "Küresel Kamusal Mallar-21. Yüzyılda Uluslar arası İşbirliği" isimli yayını gelişmiş ülkelerin ve uluslararası kuruluşların küresel kamusal mallara karşı ilgisini artırmıştır. Söz konusu bu çalışmada, küresel kamusal malların kamusal mal olma özellikleri yanında, sınırlar ötesi dışsallıklar taşıyan özellikleri de ortaya konmuştur (Kirmanoğlu, 2007:132). Bu konuya olan ilgi, UNDP'nin yayınladığı, "Küresel Kamusal Malların Sunumu" isimli daha spesifik bir kitapla daha da artmıştır. Birçok uluslararası kuruluş ve enstitü tarafından 1999 ile 2002 yılları arasında bu konu yoğun bir şekilde tartışmaya açılmış, konuya bilimsel bir derinlik kazandıran çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri de Dünya Bankası tarafından 2001'de küresel kamu mallarının korunmasına dair doğrudan katkısına inanılan finansal değerlendirme mekanizmalarıyla ilgili bir rapordur (Akdemir ve Şahin, 2006:3).

Küresel mallar aslında yeni değildir ancak önemi farklı bir boyutta ortaya çıkmıştır. Saniyeleşmeyle birlikte ortaya çıkan negatif dışsallıkların küreselleşme olgusuyla birlikte daha fazla alanı etkiler hale gelmesi bu kavramın doğuşunu hızlandırmıştır. Bir ülke için önemli sayılabilecek bir hastalığın uluslar arası seyahatlerin artmasıyla kolayca yayılabilmesi, internet gibi yeni global platformlar, vergi kaçakçılığı, uyuşturucu trafiği, kara para aklama gibi küresel kötülerin önleme konusunda tek başlarına uluslar yetersiz kalmaktadır. Geçmişte kamusal malların ulusal boyutları ön plandayken, günümüzde bu malların hem ulusların hem de bireylerin refahlarını etkileyen küresel boyutları önem kazanmıştır. Konunun küresel kötüler ve uluslar arası iletişim, uyumlaştırılmış para politikaları, yönetim gibi küresel iyiler bağlamında her iki boyutu da yalnızca bireyleri veya ülkeleri değil global anlamda dünyayı etkilemektedir. Bu mallar ister girdi isterse nihai mal niteliğinde olsun tüm ülkelere ve ayırım yapmaksızın tüm insanlara fayda sağlayabilecek özelliktedir (Durmuş, 2006:87).

Konunun diğer bir boyutu da kalkınmayla ilgilidir. Küresel kamusal mallar kapsamında küreselleşme olan tüm konularda olduğu gibi son derece karmaşık ve çok disiplinli bir konudur. Bütünü oluşturan parçalar arasında uluslararası ilişkiler, devletler hukuku, ilgili teknik alanlar (çevre, sağlık, güvenlik, bilgi, haberleşme vs.) gibi birçok disiplin doğrudan veya dolaylı olarak yer almaktadır. Ancak bütün bunların üstünde, konunun en azından bugünkü görünüşüyle, asıl olarak bir kalkınma meselesi olarak ortaya çıktığını savunanlarda mevcuttur. Kalkınma ve küresel refahın artırılması konusu küresel kamusal malların temel amaçlarından biridir. Dünyada yoksulluk ve kalkınma sorunu olarak mevcut olan birçok sorunun, “küresel kamusal mal” olarak yeniden tanımlanmasına dikkat çeken bu düşünceye göre, birçoğu dışsal maliyet ya da faydaların sınırlar ötesi yayılması olarak tezahür eden bu durum, günümüzün küreselleşmiş dünyasında daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Ulusal bazda karşılaşılan negatif dışsallıklara karşı müdahalelerde bulunan ve ortaya çıkardığı zararları telafi eden devlet benzeri bir yapının küresel düzeyde mevcut

olmaması, konunun birçok örgüt arasında bölünmüş durumda kalmasına neden olmaktadır. Gelişmiş ülkelerin kalkınma yardımlarının dağılımı incelendiğinde, küresel kamusal malların payının oldukça düşük olduğu görülmekle beraber bu dışsallıkların daha çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ortaya çıkması nedeniyle, finansman konuları büyük ölçüde kalkınma yardımları ile iç içe geçmektedir (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:26).

Birçok uluslararası gelişme acentesi tarafından, onların yardım programları içindeki kavramı bütünleştirilmeye başlanmışlardır. Nihayet, Fransa ve İsveç'in öncülüğünde Johannesburg kentinde, küresel kamu mallarına tahsis edilen bir görev gücü oluşturulmuştur. Ancak hala tehlikeli eleştirilerin hedefinde olan bu kavram birleştirilmiş veya saptanmış olmaktan uzaktır (Akdemir ve Şahin, 2006:3).

Bir taraftan küresel kamusal malların tanımlanması ve sınıflandırılmasına dair çalışmalar yürütülürken, diğer taraftan küresel düzlemde kamu mallarının neler olduğu, nasıl üretileceği, finansmanının nasıl sağlanacağı ve hangi kurumlar ve yapılar tarafından sunulacağı gibi birçok soruyu ve sorunu da getirmektedir. Küresel kamu malları tanımı, niteliği ve etkileri bakımından sadece maliye disiplini/kamu ekonomisi çerçevesiyle sınırlı kalmamaktadır (Akyol ve Ulutürk, 2007:63).

Küresel kamusal mallarla ilgili çeşitli tanımlar yapılmaktadır. Yapılan tanımlarda küresel kamusal malların iki özelliğinin ön planda tutulduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi kamusalılık, ikincisi ise küresellik özelliğidir. Kamusalılık özelliğini öne çıkaran tanımlarda, küresel kamusal malların rekabete konu olmaması ve faydadan yararlanmada dışlamanın söz konusu olmaması gibi kamusal mallara has nitelikler vurgulanmaktadır. Küreselliği öne çıkaran tanımlar ise küresel kamusal malların faydasının ülkelerle sınırlı kalmadan dünyayı ve hatta yalnızca bugünün neslini değil gelecek nesilleri de kapsamaması gerektiğini ifade etmektedirler (Başaran, 2007:91).

2.1.3. Küresel Kamusal Malların Özellikleri

Küresel kamusal malların iki önemli karakteristiği vardır ve bunu sağlaması gerekir. Bunlardan ilki yüksek derecede kamusalılığa sahip olmalıdır. Kamusal malların genel kriterlerinden olan tüketimde dışlanamama ve rekabete konu olmama özelliklerini taşımalıdır. İkincisi ise, küresel kamusal malların faydaları bir veya bir grup ülkeyi, birden fazla popülasyon grubunu ve yalnızca bugünkü nesli değil aynı zamanda gelecek nesilleri de içine alacak şekilde evrensel özellikte olmalıdır. Küresel kamusal mallar birden çok ülkeyi ve evrensel çapta tüm insanları kapsamına almalı ve aynı zamanda faydası birden çok nesle yayılmalıdır. Küresel kamusal mallarla ilgili bir diğer önemli konu küresel kamusal malların finansmanıdır. Bu malların finansman yönteminin nasıl olması gerektiği, küresel kamusal mallar konusunda belki de en çok tartışılan yönüdür. Hatta küresel kamusal mallar konusunun son yıllarda önem kazanmasının sebeplerinden biri de uluslararası kuruluşların bütçelerinin önemli bir bölümünü bu tür mallara ayırmalarıdır. Bu nedenle Dünya Bankası, sınır ötesi dışsallıkların varlığını temel veri kabul ederek küresel kamusal malların belirleyicisi olarak görmüş, bu tür malların yetersiz üretiminin önüne geçilebilmesi amacıyla dışsallıkların elde edilmesi için bu malların üretiminde ülkelerin ortak faaliyetinin olması gerektiğini ve finansmanının da ortak olarak sağlanması gerektiğini belirtmiştir (Akdemir ve Şahin, 2006:4).

Küreselleşme ile sayıları artan küresel nitelikli malların etkin olarak arz edilmesi konusunda ulus devletler yetersiz kalmaktadır. Ulusal düzeyde ortaya çıkan sorunların uluslararası etki yaratmasıyla siyasi küreselleşme denilebilecek bir olgu gerçekleşmektedir. Uluslararası veya uluslar üstü kuruluşlar, söz konusu sorunların çözümünde veya küresel malların arzında, ulus devletlerle birlikte yetki paylaşmakta veya ulus devletlerin faaliyetlerini yönlendirici, hatta bazen düzenleyici ve kısıtlayıcı bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler bu nitelikteki kuruluşlardır. Devletlerin faaliyet alanları da böylece yeniden düzenlenmektedir (Mutlu, 2006:55).

Günümüzde pek çok sorun uzun vadeli, birden çok coğrafi bölgeyi ve nesli etkileme kapasitesine sahip dışsallıklar içermektedir (Tekin ve Vural, 2004:322). Bir çok alanda ülke ölçeğinden bölge hatta dünya ölçeğine geçilmekte, dışsallıklarda ülke ölçeğinden dünya ölçeğine yayılmaktadır. Dışsallıklar, bir organizasyon nedeniyle birbiri ile bağlantılı olmayan pek çok ülkeyi etkiliyorsa, küresel ölçekte gerçekleştiriliyor sayılacağından küresel mal olarak değerlendirilmektedir. Çevresel dışsal etkiler bu konuda iyi bir örnek teşkil eder. Ozon tabakasının delinmesi nedeniyle tüm dünyanın maruz kaldığı tehlikeler ve alınan çevresel önlemler ile ozon tabakasındaki iyileşmenin tüm dünyaya yaydığı faydalar nedeniyle ozon tabakası küresel mal olarak nitelendirilmektedir (Mutlu, 2006:54-55). Son yıllarda üzerinde ciddi çalışmalar yapılan konular arasında küresel ısınma ve iklim değişikliği de tüm ülkeleri etkilediğinden bu tehlikenin önlenmesine yönelik çalışmalar küresel kamusal mal özelliğindedir. Yine dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkan bir salgın hastalık veya ölümcül virüsler kısa sürede tüm dünyayı etkileyebilmekte ve bunları önlemek için yapılan çalışmalar da küresel kamusal mal sayılmaktadır.

Küresel kamusal mallarla ilgili diğer önemli bir konu, bu malların üretiminde ve sunumunda rol alan aktörlerle ilgilidir. Ulusal kamusal ihtiyaçlardan doğan kamusal niteliğinden dolayı finansmanı, üretimi ve sunumu ulusal devletlerce gerçekleştirilmektedir. Ancak küresel kamusal mallar konusunda üretim birimi olarak devletin ötesinde uluslararası kurum ve kuruluşlar odak noktası olmaktadır. Devletlerin tek başlarına ne finansmanını ne de sunumunu gerçekleştirmesi mümkün değildir. Küresel pozitif dışsallıklara sahip mallar üretseler de bu yeterli düzeyde olamamaktır. Daha kapsamlı ve etkili çözümler için devletlerin ortak hareket etmeleri ve bir birleriyle uyumlu politikalar üretmeleri gerekmektedir. Bu da devletler üstü kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Küresel kamusal mallar, alan bakımından küresel özellikler gösterdiğinden ulusal mallardan farklı olarak sunumu konusunda ortaya çıkan aktörler ve finansman sorunları çözülmesi gereken önemli bir

konudur. Küresel kamusal mallar arz edilebilmeleri için uluslar arası koordinasyon ve işbirliği gerektirmektedir. Bu konuda ülkeler arası bilgi, iletişim ve teknoloji alanlarında uyumlu birlikte finansman ve değişim bakımından işbirliği çabalarının kolektif özelliğinin ortaya konulması gerekir. Bu sorumluluğu mevcut hükümetler arası ajanslara bırakmanın sağlıklı bir politika olup olmadığı, uluslararası kuruluşların devlet dışı katılıma daha demokratik, daha şeffaf ve daha açık tutulmaya adapte edilmesi gerektiği de ileri sürülmektedir. Bu ortak platformların tesis edilebilmesi, ortak politikaların oluşturulması, şeffaf ve demokratik bir şekle bürünmesi önemle üzerinde durulan hassas konulardandır. Her şeyden önce küresel kamusal malların belirlenmesi, tanımlanması ve sınıflandırılması gerekmektedir. Böylece bu konuda genel çerçeve çizilmiş olacaktır. Bu malların çoğunun kamusal ve küresel özellikleri politik değil kendilerinden kaynaklanmaktadır. Buna karşın küresel kamusal malların belirlenmesinde, ülkelerin diğer ülkeler ve ülkeler üzeri kuruluşlarla uluslar arası arenadaki etkinlikleri belirleyici olmaktadır. Küresel kamusal malların üretim ve sunum problemlerine kalıcı ve anlamlı çözümler üretilebilmesi için küresel kamusal malların üretim ve yönetim dinamikleri açısından sınıflandırılması önem arz etmektedir (Akdemir ve Şahin, 2006:5).

Küresel kamusal malların özelliklerini iki temel grupta toplamak mümkündür. Bunlar kamusal özellikler ve küresel özelliklerdir.

2.1.3.1. Küresel Kamusal Malların Kamusal Özellikleri

Küresel kamusal malların en belirgin özellikleri etkilerinin tüm insanlara ayırım yapmaksızın bütün bir şekilde ulaşmasıdır. Kamusal malların bölünemez olma ve birlikte tüketim özellikleri aynen küresel kamusal mallar için de geçerlidir.

Kamusal malların klasik tanımı Samuelson tarafından yapılmıştır. Samuelson kamu mallarını tanımlarken, bu malların iki temel özelliği olan “tüketimden mahrum bırakılmama” ve “tüketimde rekabetin olmaması” üzerinde durmuştur. Kamu malı üretildikten sonra toplumdaki herhangi bir bireyin bu malı tüketmesinin engellenemeyeceğini ifade eden

dışlanamazlık özelliği, yanı sıra bedavacı davranışların ortaya çıkması sonucunu da doğurmaktadır (Stiglitz, 1994:150).

Bedavacılık probleminin doğuşunda kamu mallarının piyasa fiyatının oluşması ve piyasada alınıp satılması mümkün olmaması da etkili olmaktadır. Aynı zamanda toplumdaki bireylerin kamu malı tüketirken birbirlerinin tüketimini etkilemeyeceği bu malların ikinci temel özelliği olan tüketimde rekabetin olmamasını ifade eder. Bir başka ifadeyle, tüketimde bulunan bir birey diğer birey veya bireylerin tüketimini engelleyemeyeceği gibi, tüketim miktarlarının azalmasına da neden olmayacaktır. Küresel kamusal malların tüketiminde de bu şartlar geçerlidir. Bu bağlamda küresel kamusal malların tanımsal özelliklerini, malların faydalarının bölünmezliği, tüketimde rekabetin olmaması ve hariç tutulamama şeklinde belirlemek mümkündür. Burada belirtilen fayda bölünmezliği teknik bir neden olarak ortaya çıkarken, tüketimde rekabet olmaması ve hariç tutulamama özellikleri uygulanan politikalara bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir (Mutlu, 2006:55).

Bir malın ortak tüketime konu olması, kamusal özelliklerinin olduğunu gösterir (Işık, 2006:3). Kamusal özellik gereği küresel kamusal mallar, tüm dünyaya fayda sağlayan ve bu faydanın kullanımından kimseyi mahrum bırakmanın mümkün olmadığı mallardır. Diğer yandan kamusal malların bir diğer özelliğini ise kamusal finansman gerektirmesi olarak belirtilmiştir. Ulusal anlamda kamusal malların finansmanını sağlayacak devlet kurumu mevcutken, küresel çapta bir kamusal malın finansmanını sağlayacak devlet benzeri bir kuruluş yoktur (Akyol ve Ulutürk, 2007:68). Bu durum yalnızca finansman konusunda değil küresel kamusal mallara ilişkin sunum ve yönetim konusunda da tartışmalara neden olmaktadır. Bu tartışmaların kaynağı küresel kamusal malların kamusal özellikleridir.

Kamusal malların teknik olarak piyasa aracılığıyla sunulmasına imkan vermeyen neden, bu malların bölünememesi dolayısıyla fertlere ayrı ayrı tahsis edilememesi, tüketiminden kimsenin mahrum bırakılamaması özellikleridir. Bu durum aynı zamanda

tercihlerin açıklanamaması sebebiyle kamu mallarının eksik sunumuna yol açmaktadır. Kamusal malların tüketimden mahrum bırakılmama özelliğinden doğan diğer bir durum, bedavacılık sorunudur. Bedavacılık sonucu tüketimde yer alan bazı birimler finansmanında yer alamayacak ve böylece yine eksik sunum meydana gelecektir. Bu durum küresel kamusal mallar için de geçerlidir ancak kamusal mallardan farklı bir şekilde. Nitekim kamusal mallarda etkin sunum piyasa mallarında olduğu gibi talebin açıklanmasıyla değil merkezi veya yerel idarenin talebi planlamasıyla gerçekleştirilir. Diğer bir ifadeyle kamusal mal sunumu faydalanma ilkesiyle değil, ödeme gücü ilkesiyle gerçekleşir (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:27).

Kaul ve Mendoza (2003), kamusal özellikleri bakımından bu malları; teknik olarak dışlanamaz mallar, kamusal olarak tasarlanmış mallar ve kendiliğinden kamusal mallar olmak üzere üç kategoride ele almıştır. Bazı kamusal mallar ya doğal olarak okyanuslar, atmosfer vs. gibi öylece vardır, veya çevre sorunları, bilimsel ve teknolojik buluşlar, hastalıklar, terör olayları gibi, sosyal ve mali istikrarsızlıklar veya iktisadi nedenlerle ortaya çıkmışlardır. Bunlar bir kere ortaya çıktıktan sonra, bunlara ulaşma veya bunlardan kaçınma için gösterilen çabalar, kamusal alan içinde örgütlenebilir (Kaul ve Mendoza, 2003:87, Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:28).

Kamu hizmetinin türüne göre, gösterdiği özelliklerde farklılık gösterebilir. Bazı mallar kamusal mal özellikler gösterirken aynı zamanda, fiyatlandırılmaları ve bireylere ayrı ayrı pazarlanabilmeleri mümkün olabilir. Bu konuda en yaygın kullanılan örnek, sağlık hizmetleridir. Günümüzde pek çok ülkede, bu tür malların önemli bir kısmı kamu sektörü tarafından üretilmektedir. Üretimi kamu ekonomisi dışında kalan mal ve hizmetler ise piyasa tarafından üretilseler bile kamu ekonomisinin üretim alanında kalırlar (Ener ve Demircan, 2008:65).

Küresel kamusal malların karar alma ve üretim sürecinde tam olarak kamusalılık yoktur. Birçok küresel kamusal malın üretimi ve finansmanı konusunda kararı gelişmiş ülkeler almaktadır. Bu kararları alan uluslar arası örgütlerin karar organlarını ağırlıklı olarak bu ülkeler oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere gündem belirleyen değil gündem alıcı konumda kalmaktadır. Bu durumda gelişmekte olan ülkelerin ulusal kamusal zayıflığının da etkisi büyüktür. Üretiminde olduğu gibi küresel kamusal malların tüketiminde tam kamusalılıktan söz etmek oldukça güçtür. Ancak küresel ısınma ve diğer çevresel sorunlar için kamusalılığın tam veya tama yakın olduğunu söylemek mümkündür. Çevresel sorunlara ilaveten bilimsel gelişmeleri de gösterebiliriz ancak her buluş için doğrudan veya dolaylı olarak tüketimde tam kamusalılık söz konusu olamaz. Sunulan bu malların çoğunun tüketilmesi için ülkelerin mevcut bir alt yapıya sahip olmaları gerekir. Örneğin her ülke bilimsel gelişmelerden farklı düzeylerde faydalanır. Bunun sebebi teknik altyapılarının birbirinden farklı düzeylerde olmasıdır. Bu durumda küresel kamusal mallardan gelişmiş ülkeler daha yüksek oranda faydalanırlar. Kamu maliyesi teorisinde, kamu mallarının etkin sunum birimini belirleyen temel unsur, faydanın yayıldığı alandır. Bu durumda küresel kamusal malların kamusalılık özellikleri konusunda her ülkenin eşit şekilde faydalanamaması nedeniyle etkin sunumdan bahsetmek mümkün değildir. Ancak gelişmiş ülkeler daha fazla oranda fayda sağlasa da bu durum söz konusu malların dışlanamaz ve rekabete konu olmama özelliklerinin olmayışından değil, teknik nedenlerden kaynaklanmaktadır (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:26-28).

2.1.3.2. Küresel Kamusal Malların Küresel Özellikleri

Küresel kamusal mallar, (ulusal) kamusal mallarda olduğu gibi bu mallara kamusal mal hüviyeti kazandıran, tüketimde rekabetin ve dışlamanın söz konusu olmadığı, bölünemezlik özelliklerine sahiptir. Bu temel özellikler, “kamusal mal” vasfı kazandırmakla birlikte, bu kamusal özellikler diğer ülke ve toplumlar için de geçerlidir. Dünya Bankası’na

göre küresel kamusal mallar; kalkınma ve yoksulluğun azaltılmasında önemli olan, yeterli düzeyde sunulabilmesi çok sayıda ülkenin işbirliğine ve ortak eylemde bulunmasına bağlı olan ve sınır aşan dışsallıklara sahip olan kaynaklar, hizmetler, kurallar ve politik sistemlerdir. Bu tip mal ve hizmetlerin faydasından, ilkesel olarak dünyanın tüm ülkeleri dolayısıyla dünya nüfusunun tümü yararlanır ve faydası ülkeler, insanlar ve nesiller çerçevesinde evrenseldir (Tekin ve Vural, 2004:324). Bu malların faydasından yararlanan bireyler konusunda, küresel kamusal malların arz edilmesi anında fayda sağlayan kişilerle birlikte, gelecekte fayda sağlayacak kişilerin kastedildiğini belirtir (Ortaç, 2004).

Doğası gereği küresel özelliklere sahip kamusal malların varlığının yanında, küreselleşme ile birlikte yeni tür küresel kamusal mallar ortaya çıkmıştır. Küresel kamusal mallar olarak tanımlanmadan önce de, kamusal özelliklere sahip olmakla beraber etki alanları itibariyle aynı zamanda küresel olan mallardan başka bir de küreselleşmenin bir sonucu olarak, yeni küresel kamusal mallar ortaya çıkmıştır. Bu tür küresel kamusal mallar, küreselleşme ile birlikte ulusal kamu politikalarının uyumlaştırılması problemlerinin öne çıkmaya başlamasıyla beraber küreselleşmenin bir sonucu ile birlikte sınırların ortadan kalkması ve politika yakınsaması ile ortaya çıkmaktadırlar. Karbon emisyonunun kontrol altına alınması ve temiz hava, sağlık, finansal istikrar, piyasa etkinliği ya da bilgi yönetimi gibi konularla ilgili kamusal mallar bu yeni tür küresel kamusal mallara örnek olarak gösterilebilir. Bu konularla alakalı sorunlar ülkelerin ortak sorunlarıdır, çünkü bulaşma etkisi ile kısa sürede tüm ülkeleri etkileyebilir. Küreselleşme sonucu bu sorunların etki alanlarının yaygın olması, ülkelerden birinin uyguladığı politikaların diğer ülkelerle çelişmesi veya uyumsuz olması bu sorunların çözümü üzerinde olumsuz etkilere sebep olabileceği için ilgili konularda ülkelerin tek başına uygulayacağı politikaları yetersiz kılmaktadır. Bu yeni tür küresel kamusal malların ortaya çıkmasının sebep olan bir takım faktörler vardır. Bunlardan ilki ülkelerin artan dışa açıklık derecesidir. Ülke ekonomilerinin kapalı ekonomik yapıdan

serbest piyasa şartlarının etkisiyle dışa açık olması, küresel kötülerin yayılımını kolaylaştırmaktadır. Diğer bir faktör de artan küresel sistemik risklerdir. Bu riskler, uluslararası finansal piyasalarda volatilité riskleri, küresel iklim değişimi riski ya da artan küresel eşitsizliğin doğurduğu politik riskleridir. Bu riskler büyük küçük tüm ülkeleri gerek ekonomik gerekse sosyal ve kültürel açıdan etkilemektedir (Akdemir ve Şahin, 2006:6, Kaul, 2008).

Küreselleşme ya da global entegrasyon, ülkeler arasındaki iktisadi, siyasi, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi gibi, farklı görünen ancak birbiriyle bağlantılı olguları içermektedir. Küreselleşme bir anlamda, maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına gelmektedir (Hasanoğlu, 2001:68).

Küresel kamusal malların küresel özellikleri doğrultusunda fayda ölçütü bakımından üç önemli boyuttan söz etmek mümkündür. Bunlar faydalarının ülkeler üstü olması, sosyo-ekonomik gruplar üstü olması ve kuşaklar üstü olmasıdır. Bunun anlamı, bir malın küresel kamusal mal sayılabilmesi için o malın birden çok ülke ya da ülke grubuna, birden çok örgütlenmeye ve nesle ulaşması gerekir (Kaul, Grynberg ve Stern, 1999:10).

Bir diğer faktör de devlet dışı aktörlerin artan gücüdür. Başta çokuluslu işletmeler olmak üzere, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının gücü gittikçe artmaktadır. Günümüzde sermaye dolaşımı, yatırımların ülkeler üstü bir şekilde gerçekleştirilebilmesini kolaylaştırmaktadır. Bununla birlikte siyasi ve kültürel alanlarda ülkeler arası kuruluşlar çeşitli ülkelerde etki alanı bulabilmektedir. Bu aktör gruplarının her biri, temel insan haklarından teknik standartlara kadar birçok konuda ortak politika kurallarına sadık kalmaları için hükümetlere baskı yapmaktadırlar (Akdemir ve Şahin, 2006:6).

Yalnızca bir bölge için geçerli olan mala bölgesel mal sadece bir örgütlenme için geçerli olan mala da kulüp malı demek daha doğru olacaktır. Küresel kamusal mallar küre

halinde tüm dünyaya, dolayısıyla tüm ülkelere birlikte fayda sağlayan mallardır. Kaul, Grynberg ve Stern'e göre küresel kamusal malların sahip olması gereken ilk özellik, etkilerinin bir grup ülkeden daha fazlasını kapsamasıdır. Ayrıca bu mallar tüm sosyo-ekonomik guruplara ve birden fazla nesle fayda sağlamalıdır (Kaul, Grynberg ve Stern, 1999:10).

Günümüzde gerek ülke içi gerekse ülkeler arası düzeyde bilgi ve gelir farklılıkları giderek artmaktadır. Bunun neticesi olarak bazı kesimler mensup oldukları din, etnik köken gibi nedenlerden dolayı fiilen faydalanmada dezavantajlı konuma düşmektedirler. Bunun en belirgin örneklerinden birisi, ABD'yi etkisi altına alan Katrina Kasırgası sonucu afetten en fazla etkilenenlerin New Orleans'ta yaşayan zencilerdir. Küresel kamusal malın varlığından söz edebilmek için yalnızca geniş bir ülke topluluğuna değil aynı zamanda geniş bir nüfus yelpazesine de ulaşmalıdır. Tüm bunların yanında yalnızca bir nesli değil gelecek nesilleri de etkilemesi gerekir ki bunun en güzel örneği çevresel olaylardır (Durmuş, 2006:87).

Küresel kamusal malların küresel olma özelliği faydanın yayılma alanı açısından ele alınmalıdır. Kamusal malların en önemli özelliklerinden birisi dışsallıkları konusudur. Küresel kamusal mallarda daha çok yayılan faydalar yerine zararlarıdır. Kamusal mallar gibi kamusal zararlarında güçlü dışsallıklara sahiptir. Konunun çıkış noktasını küresel kötülere karşı alınması gereken tedbirler ve çalışmalar oluşturmakta olduğundan hareketle, küresel kamusal malların büyük bir kısmı küresel zararlara yol açan nedenlerin ortadan kaldırılması, en azından kontrol altına alınmasıdır (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:27).

2.2. LİTERATÜRDE KÜRESEL KAMUSAL MALLARA İLİŞKİN SINIFLANDIRMALAR

Küresel kamusal mallar konusu kısa bir zamandır inceleme konusu olması nedeniyle içinin doldurulması, tanımlanma çabası devam etmektedir. Diğer taraftan değişik çalışmalarla

farklı kriterler bağlamında bir takım sınıflandırmalar yapılmaktadır (Akdemir ve Şahin, 2006).

Literatürde ilk detaylı çalışma küresel kamusal malların tanımlanmasına yönelik Kaul, Grunberg ve Stern (1999) tarafından hazırlanmış olan “Global Public Goods – International Cooperation in the 21st Century” adlı eserdir. Bu eserde küresel kamusal mallar olarak; sağlık, bilgi, barış ve güvenlik, pazar etkinlikleri, çevresel ve kültürel yozlaşma, eşitlik ve adalet gibi konular incelenmiştir. Bu konuları genel kapsamı çerçevesinde tasnif ettiğimizde beş ana başlık ortaya çıkmaktadır. Bu başlıklar; sağlık, barış ve güvenlik, çevre, bilgi ve serbest ticaret olarak belirtilebilir.

2.2.1. Küresel Kamusal Malların Fonksiyonel Sınıflandırması

Fonksiyonel sınıflandırma, çok sayıda iktisatçı tarafından alt gruplar da değerlendirilerek yapılmış olan bir sınıflandırmadır. Çevre, sağlık, eşitlik ve adalet, bilgi ve enformasyon, barış ve güvenlik, piyasa etkinlikleri, kültürel yapıların korunması gibi fonksiyonları gerçekleştirmeye yönelik bir sınıflandırmadır (Mutlu, 2006:57). Bu sınıflama dahilinde, genel çerçevede fonksiyonlarına göre; sağlık, barış ve güvenlik, çevre ve bilgi, serbest ticaret olarak beş grupta ele alınabilir.

2.2.1.1. Küresel Kamusal Mal Olarak Sağlık

Ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı sağlık hizmetleri kamusal mal olarak değerlendirilir. Belirli bir ülkede görülen salgın hastalıkların diğer ülkelere hızlı bir şekilde yayılması ve o ülkelerin insan gücünü etkilemesi, gelişmekte olan ülkelerde nüfus kontrolünün olmaması ve buna bağlı olarak hızlı nüfus artışı, bu soruna küresel bir boyut kazandırmaktadır. Bu faaliyetlerin ulusal düzeyde gerçekleştirilmesi ulusal kamusal mal, tüm dünyaya yönelik gerçekleştirilmesi küresel kamusal mal niteliğinde ele alınır (Ortaç, 2004:24).

Küresel kamusal malların sınırlar ötesi dışsallıklar olarak değerlendirdiğimizde, sağlık alanında ortaya çıkan pozitif ve negatif dışsallıklar tüm dünyayı ilgilendiren önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Küreselleşme ile bağlantılı olarak ortaya çıkan sağlık sorunlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Chen, Evens and Cash, 1999:286):

- Küresel ekonomik istikrarsızlıklar ve yoksulluk nedeniyle az gelişmiş ülkelerde hastalıklarda ve ölümlerde görülen artışlar,
- Uluslar arası turistik ve ticari geziler ve ülkeler arası göçler nedeniyle hastalıkların daha fazla yayılması,
- Su kaynaklarının kirlenmesi ve iklim değişiklikleri gibi çevresel sorunlar nedeniyle ortaya çıkan hastalıklar,
- Küresel pazarlama olanaklarının artması sonucu tütün ve benzeri zararlı maddelerin dolaşımının artması nedeniyle bunlara bağlı hastalıkların artmasıdır.

Sağlık sorunlarının kamusal mal olarak sunulmasına yönelik iki grupta toplayabiliriz, birincisi önleyici ve koruyucu sağlık hizmetleri, ikincisi tedavi edici sağlık hizmetleri; dışsal maliyetleri önlemesi nedeniyle faydası yalnızca bu hizmetlerden doğrudan faydalananlara değil bütün topluma yayılan hizmetlerdir. Günümüzde küreselleşmenin etkisiyle sağlık problemlerine dair sorunlar ülke sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle bu hizmetler daha çok uluslar arası kuruluşlarca verilmektedir (Kirmanoğlu, 2007:138).

Günümüzde küresel kamusal mal niteliğine sahip sağlık hizmetlerinin, taşıdığı hayati önem ve dışsallık özelliği nedeniyle büyük bir önem arz etmektedir. 1980'li yıllara kadar ya tamamen devlet tarafından veya devletin düzenleyici rolü ile piyasa ekonomisi tarafından üretilen sağlık hizmeti, bu dönemden sonra dışsallık özelliğinin ulusal boyuttan uluslar arası boyutlara taşınmasıyla, küresel kamusal mal olarak değerlendirilmeye

başlanmıştır. Böylece sağlık hizmetlerinin sunumu da küresel boyut kazanmış, ulus devletlerin yanı sıra uluslar arası kuruluşlar, sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde sunumu ve finansmanının sağlanması için yeni arayışlara girmişlerdir. Sağlık hizmetlerinin, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında, yoksulluğun önlenmesinde, kaliteli yaşam düzeyinin artırılmasında önemli bir yere sahip olması, bu hizmetin etkinlikle sunumunun büyük bir gereklilik haline gelmesine neden olmuştur (Ener ve Demircan, 2008:67).

Sağlık alanında hem ülkelerin tek başına yaptıkları hem de uluslar arası örgütlerin yapmakta oldukları insan sağlığını korumak amaçlı çalışmalar, bütün insanlığın yararına fayda sağladığı için küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir. Devletlerin ülke içerisinde veya uluslar arası kuruluşlarla ve diğer ülkelerle ortaklaşa yürüttükleri kanser, sıtma, tüberküloz, aids gibi hastalıkların önlenmesi ve tedavisi için tıbbi çalışmalar, sonuçları itibariyle tüm insanlığa fayda sağlamaktadır. Hastalıkların önlenmesine yönelik çalışmaların yanı sıra, uyuşturucu madde kullanımına karşı ülkelerin ve uluslar arası kuruluşların faaliyetleri küresel fayda sağlayan çalışmalar olduğu için küresel kamusal mal olarak gösterilebilir. Uyuşturucu madde denetim ve yasaklanması, uyuşturucu madde kullanımının önlenmesi çalışmaları, gerek ülkelerin kendi içerisinde ve gerekse uluslar arası düzeyde ortaklaşa yapılmaktadır. Sağlık alanında Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler, Uluslar arası Polis Teşkilatı gibi kuruluşlar hizmet vermektedir (Arsan, 1992:424)

2.2.1.2. Küresel Kamusal Mal Olarak Barış ve Güvenlik

Barış tüketimden mahrum edilememe ve tüketimde rekabetin olmaması kriterleri nedeniyle kamusal mal özellikleri taşımaktadır. Ulusal barış kamusal mal iken, uluslar arası barış ise küresel kamusal maldır (Saruç, 2007:139). Güvenlik bir kamu malıdır. Dünya barışının sağlanması ve korunmasına yönelik uluslar arası kuruluşlarca üretilen faydalar,

uluslar veya bloklar arası anlaşmazlıkların çözülmesi, risk azaltıcı küresel kamusal mal olarak değerlendirilir (Ortaç, 2004:25). Devletin siyasi, sosyal, dış politik, ekonomik ve askeri çıkarlarının korunması ve geliştirilmesi için stratejik seviyede yapılan çalışmalar bütünü olarak, ulusal güvenlik kavramı, güvenlik yapılanmasının en geniş güvenlik yaklaşımıdır (Alkın ve Gürlesel, 2004:14).

1990 öncesi dönemde yaşanmakta olan bloklar arası güvenlik problemi, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla ortadan kalkmış, sonraki dönemde uluslar arası ve bölgesel güvenlik ön plana çıkmıştır. Özellikle uluslar arası terörizmle mücadele konusu dünya gündeminde önemli bir yer teşkil etmiş ve bu bağlamda yalnızca uluslar arası anlaşmazlıklar değil aynı zamanda terörizmle mücadelenin de uluslar arası bir düzeyde çözümlenmesi gereken bir sorun olduğu anlaşılmıştır.

Terörizm, Latince "bilinmeyen ve öngörülemeyen bir tehlike karşısında duyulan aşırı korku ve endişe, dehşet" anlamına gelen "terror" kelimesinden türemiştir. 1789 Fransız ihtilalini izleyen 1793 Konvansiyon döneminde, Jakoben yönetimce uygulanan sistematik şiddet politikası, siyaset ve hukuk alanlarında "terörizm" kavramının dogmasına yol açmıştır. Terörizmin içeriği zaman ve mekana göre değişebilir. Bu bakımdan siyasi cinayet, gerilla savaşı, anarşizm gibi yakın kavramlarla karıştırılabilir. Benzer kavramlarla karşılaştırılacak olursa; terörizm, basit bir siyasi şiddet eylemi değildir. Siyasi şiddet, dehşet doğurmaksızın belli bir kişiyi ortadan kaldırmayı amaçlayabilir. Terörizm, anarşizmden de farklıdır, zira anarşizm bir kurum olarak devleti ortadan kaldırmayı, terörizm ise çoğu zaman devletin hukuki-siyasi yapısını değiştirmeyi ya da bütünlüğünü parçalamayı hedeflemektedir (Öktem, 2004:133-140).

Terörün en büyük nedeninin, toplumsal eşitsizlik ve yoksulluk olduğunu savunanlar olsa da terör faaliyetlerine, tarihin değişik dönemlerinde ve çeşitli nedenlerle rastlamak mümkündür. Göreli olarak ekonomik üstünlüklerin yaşandığı bölgelerde dahi terör

faaliyetlerinin olması, terörün tek kaynağının eşitsizlik ve yoksulluk olmadığını gösterir (Cihangiroğlu, 2003:171).

Batı kapitalizmi, Sovyet Komünizmi karşısında zafer kazanmış, ABD dünya sisteminin tek “süper gücü” olduğunu ilan etmiş olsa da büyük düşmanın sahneden çekilmesi, kendini tanımlama gücünden onu yoksun bırakmıştır. Soğuk savaş² döneminde ABD liderliğinde kurulan bölgesel ve evrensel nitelikte örgütler, amaçları ve meşruiyetleri bakımından sorunlar yaşamıştır. Bu durum gerek NATO gibi belirli bir bölge savunmasını amaçlayan örgüt için ve gerekse BM gibi daha geniş kapsamlı örgüt için geçerlidir. 2 Ağustos 1990 tarihinde Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesi bu örgütlerin meşruiyetini ve önemini ispatlamak için güzel bir fırsat oluşturmuş ve adeta bu konuda bir sembol olay haline gelmiştir. Bu dönemde aynı zamanda BM, sistemde “düzenleyici mekanizma” olarak önem kazanmıştır. Birleşmiş Milletlerin soğuk savaş sonrası, yeni bir yapılanma çabasına girse de 1992’de başlayan Bosna Savaşı sırasında oldukça yetersiz kalmış, bir türlü çözüm sağlayamamıştır. Bu savaş, binlerce insanın ölümüne ve büyük bir etnik temizlikle beraber iki milyondan fazla insanın mülteci konumuna düşmesine sebep olmuştur. AB’nin kendi bölgesindeki bu büyük sorunu çözememesi üzerine ABD devreye girmiş ve tarafları bir araya getirerek sonuca ulaşmıştır. AB’nin Bosna-Hersek sorununa bir çözüm üretememiş olması, 1992 yılında Maastricht Zirvesinde ortaya konan yaklaşımlardan ortak dış savunma politikası geliştirme yaklaşımına büyük bir darbe vurmuştur (Emiroğlu, 2006:61-68).

Kindleberge (1986)’e göre barışın korunması küresel kamusal malların en önemlileridir (Kindleberger, 1986a:7). Barışın korunması ve terörle mücadele konusunda

² 1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması ve ardından 1991’de Sovyetler Birliğinin resmen dağılması ile soğuk savaş olarak tabir edilen, 1945 ile 1990 yılları arasında Sovyet Bloku ülkelerle, Batılı Ülkeler arasında yaşanan uluslar arası askeri ve siyasi gerginlik sona ermiştir (http://tr.wikipedia.org/wiki/So%C4%9Fuk_Sava%C5%9F).

yapılan faaliyetler, ister tek bir ülke tarafından isterse de uluslar arası kuruluşlarca gerçekleştirilsin, tüm insanlığa fayda sağlamaktadır. Bu amaçla yapılan bütün çalışmalar, gösterilen çabalar küresel kamusal mal niteliindedir. Dünya savaşı olmasa dahi bölgesel savaşlar bile bütün dünya ülkelerini ilgilendirir, AB ve NATO gibi uluslar arası kuruluşlar bazı görevler üstlenir (Arsan, 1992:407).

Birleşmiş milletler uluslar arası terörizmin önlenmesine yönelik çok sayıda düzenlemeler yapmıştır. Uluslar arası düzeyde bu düzenlemelerin etkili olabilmesi için hükümetlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Ne kadar iyi bir uluslar arası hukuk düzenlenmiş olursa olsun, hükümlerine uyulmadığı takdirde terörizmi önlemek mümkün değildir (Gün, 2000:89).

2.2.1.3. Küresel Kamusal Mal Olarak Çevre

Küresel ısınma ve iklim değişiklikleri, ozon tabakasının incilmesi gibi başlıca çevresel konular tüm dünyayı etkilemekte ve günümüzün en ciddi meselelerinden birini teşkil etmektedir. Çevre kirliliğinin önlenmesine yönelik yapılan kamu hizmetleri doğrudan fayda sağlayan ve riski azaltan, ormanlık ve yeşil alanların ve doğal hayatın korunması tamamlayıcı küresel kamusal mal niteliğindedir. Ulusal düzeyde çevre kirliliğinin azaltılmasına ve doğal yaşamın korunmasına yönelik alınacak önlemler global etkiler doğurmakta olduklarından dolayı küresel kamusal mallar kapsamında değerlendirilebilir (Ortaç, 2004:24)

İnsanların biyolojik, sosyal ve ekonomik faaliyetlerini içinde sürdürdükleri ortam olan çevre, bütün unsurlarıyla bir küresel kamusal mal niteliğindedir. İnsanın doğa ile ilişkisinin sonucunda doğal dengenin bozulması, çevrenin tahrip edilmesi ve kirlenmesi sonucunda ortaya çıkan çevre sorunlarının çözülmesi de bütün ülkelerin ve insanların ortak hareket etmesini gerektiren küresel bir mal konumundadır. Dünyada çevrenin tehdit altında olduğu bilincinin artmasıyla birlikte, devletlerin her seviyede çevre konularına ilgileri ve sorumlulukları artmaya başlamış, 1990'larda çevre ve sürdürülebilir kalkınma eylemleri

hükümetleri aşarak özel sektör ve araştırma kuruluşlarının da ilgi alanına girmiştir. Pek çok kuruluş çevre ve sürdürülebilir kalkınma gereklerini karşılamak üzere ölçme ve raporlama standartları, sanayi sertifikaları ve standartları oluşturmaya başlamışlardır (Başaran, 2007:91,98).

Günümüzde çevre sorunları denildiğinde ilk akla gelen, küresel ısınma ve küresel iklim değişikliğidir. Küresel ısınma, insanların çeşitli faaliyetleri sonucunda sera gazlarının atmosferde yoğun bir şekilde artması sonucunda, yeryüzüne yakın atmosfer tabakaları ile yeryüzü sıcaklığının yapay olarak yükselmesi sürecidir. Küresel iklim değişikliği ise, küresel ısınmaya bağlı olarak, yağış, nem, hava hareketleri, kuraklık gibi diğer iklim unsurlarının da değişmesi olayıdır. Sera gazlarının içerisinde en büyük etkiyi % 50'nin üzerinde bir oranla karbondioksit yapmaktadır. Fosil yakıtların kullanımındaki artışın bir sonucu olarak bu gazların oranı, önceki dönemlere göre daha yüksek seviyelere çıkmıştır. Bilim adamlarının tahminlerine göre, atmosferdeki karbondioksit yoğunluğunun güvenli bir seviyede sabit tutulabilmesi için, mevcut karbon emisyonlarının %60-80 civarında düşürülmesi gerekmektedir (Doğan, 2005:58).

Çevre konusundaki sorunlar çok farklı boyutlarda ele alınabilmektedir. Dışsallıklar nedeniyle kaynakların etkin kullanılamaması, kamusal kullanım alanlarının herkese açık olması gibi özellikler, etkinsizlikler yaratmaktadır. Çevre konusunda ortaya çıkan çok sayıda ve çok yönlü dışsallıklar piyasanın başarısız olmasına neden olmaktadır. Çevrenin kamusal mal niteliğinde olması nedeniyle, çevrenin korunması, dışsallıkların içselleştirilmesi, çevresel bozulmayı önlemek üzere bazı piyasa çözümleri hariç tutulmak kaydıyla, kamusal önlemler gerekmektedir. Çevre bir küresel kamusal maldır. Çevrenin kirlenmesi, bozulması, tüketilmesi vb. problemlerin çözümü de küresel maldır ve ortak hareket edilmesini gerektirir. Çevre sorunlarının bazıları yarı kamusal, bazıları klüp malı niteliği taşımakta, bir kısmı da bağlı ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Çevre sorunlarının yerel, bölgesel ve küresel etkileri

olabilir. Ancak, yerel ve bölgesel çevre sorunları biriktikçe, küresel problemlere neden olmaktadır (Mutlu, 2006:62).

Bazı yazarlar tarafından, çevre sorunlarının temelinde liberalizmin de esasını oluşturan özel mülkiyet, serbest piyasa sistemi ve kâr maksimizasyonunun olduğu ileri sürülmüştür. Özellikle Marksist yaklaşıma sahip yazarlar, ekolojik sorunların çözümünün, doğal kaynakların özel mülkiyetin konusu olmaktan çıkarılması ile mümkün olabileceği iddiasındadır. Buna karşın liberaller, ekolojik sorunların çözümü için liberal perspektifin öncüllerini sınırlandırmak veya ortadan kaldırmak değil aksine daha da belirginleştirmek gerektiğinin savunmuşlardır. Liberallerin ekolojik sorunların çözümü için liberalleşmenin daha da artırılması önerisini içeren yaklaşımları 'serbest piyasa çevreciliği' olarak adlandırılmıştır (Bıçkı, 2001:34).

1970'lerden itibaren ülkeler çevre sorunlarıyla uğraşmak üzere kurumlar ve politika araçları oluşturmaya başlamışlardır. Bugüne kadar Dünyada 50'ye yakın ülke çevreyi temel bir insan hakkı olarak tanımış bulunmaktadır. Uluslar arası bir çevre anlaşması ilk defa 1980 yılında Viyana'da imzalanan Ozon Tabakasının Korunması Anlaşmasıdır. Çevre sorunlarının sınırlar ötesi doğasına uygun olarak daha sonra bir çok uluslar arası anlaşma imzalanmıştır. 1980'li yıllarda çevre denetimi daha çok ülkelerin çevre kurum ve kuruluşlarının denetimindeyken, 1990'larda küreselleşme olgusunun hız kazanmasıyla, çevrenin korunması hususunda sürdürülebilir kalkınma uygulamalarına geçilmiştir. 1987'de Çevre ve Kalkınma Komisyonu "Ortak Geleceğimiz" adlı bir rapor yayınlarak, sürdürülebilir kalkınma kavramını ortaya atmış, çevre sorunlarına küresel çözümler önermiştir. Takip eden yıllarda çevre konusu giderek daha önemli bir konu haline gelmiştir (Başaran, 2007:98).

1987'de yayınlanan bu raporda sürdürülebilir kalkınma; bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılama olanaklarını tehlikeye atmaksızın karşılayan kalkınma, şeklinde tanımlanmıştır. Mevcut politikaların sürdürülebilir kalkınmayı

gerçekleştirebilecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Çevrenin korunması denildiğinde ilk akla gelen kavram olan sürdürülebilir kalkınma, hem ulusal hem de evrensel ölçekte genel kabul görmüş koruma politikasının ana kavramıdır. Sürdürülebilir kalkınma; çevrenin korunmasıyla kalkınmanın birbiriyle uyuşmadığı düşüncesinin aksine birbirlerini tamamladığını, bir denge arayışını, bir uzlaşmayı ifade etmektedir. Bu uzlaşmada vurgulanan ortak payda yaşam kalitesidir (Turgut, 1997:703).

1992 yılında Rio De Janeiro’da “Yeryüzü Zirvesi” düzenlenmiştir. Birleşmiş Milletler’in en kalabalık katılımcıya sahip olan bu toplantısına katılan 178 ülke tarafından, yirmi birinci yüzyılda sürdürülebilir ekonomik, sosyal ve çevresel eylem planı olan “Gündem 21” kabul edilmiş ve bunun uygulanmasının izlenmesi için BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu kurulmuştur. Zirvede dünya ülkelerine “ulusal sürdürülebilir kalkınma stratejileri” oluşturma çağrısında bulunulmuştur. 2000 yılında, 2015’e kadar yoksulluğun azaltılması, sağlık, eğitim, cinsiyet eşitliği, çevresel sürdürülebilirlik ve küresel ortaklık gibi önemli konuları hedefleyen, BM Bin Yıl Kalkınma Hedefleri (MDGs) 191 ülke tarafından kabul etmiştir. 2002’de Johannesburg’da yapılan Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, çevreyi sürdürülebilir kalkınma ile eşleştirerek, ülkelerin tek başlarına çevre sorunlarını çözemeyeceklerini, bu bakımdan ortak hareket etmenin gerekliliğini öne çıkaran bir etkinliktir (Başaran, 2007:98).

Rio konferansı veya Yeryüzü Zirvesin sonunda, 27 ilkedden oluşan Rio Bildirgesi ile yirmi birinci yüzyılın eylem planı olan Gündem 21’le beraber İklim Değişikliği Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Orman Koruma İlkeleri yayınlanmıştır. Rio Bildirgesinde; yoksulluğun giderilmesi, nüfus artışının frenlenmesi, sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarının terk edilmesi, gelişmekte olan ülkelerin özel durumlarının dikkate alınması gibi noktalara değinilmiş ve bütün bu ilke ve hedefler doğrultusunda sürdürülebilir

kalkınmayı gerçekleştirmek için yapılması gereken plan, program ve eylemler ise Gündem 21'de, değişik alan ve konulara göre belirlenmeye çalışılmıştır (Turgut, 1997:704).

Çevre konusu uluslar arası bir konferansa ilk defa 1972 Stockholm Konferansı'nda konu olmuştur. Bu konferans aynı zamanda ulusal ve uluslar arası çevre hukukunun gelişmesine katkıda bulunan en önemli olaydandır (Kılıç, 2001:136). BM Bin Yıl Bildirgesi, Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (WSSD) ve Kyoto Protokolü küresel çevre yönetişimi konusunda yirmi birinci yüzyılın ilk on yılının önemli olaylarının başında gelmektedir (Başaran, 2007:98).

Küresel mallar içinde dışsallıkları en fazla olan ve gelecek nesilleri de etkileyebilecek zararlara yol açan çevre sorunları, piyasa çözümleri veya ülkelerin kendi çabaları ile çözümlenecek sınırı aşmıştır. Sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek, küresel ısınmayı önlemek gibi somut çevresel iyileştirmelerin sağlanması, uluslar arası kuruluşlar ve işbirliği gerektirmektedir. Çevre küresel malının korunması konusunda uluslararası resmi ve gönüllü kuruluşlar faaliyette bulunmaktadır. Kongreler düzenlemekte, protokoller hazırlamakta, bilgi-istatistik üretmekte, araştırmalar yapmakta ve alt kuruluşları ile ve sağladığı desteklerle projeler yürütmekte olan Birleşmiş Milletler, bu konuda en önemli kuruluştur. Montreal Protokolü, Kyoto Protokolü gibi çok taraflı çevre anlaşmaları yaparak hem finansman sağlamaya hem de küresel çevre politikalarını oluşturmaya ve uygulamaya çalışmaktadır. UNDP, UNEP, Dünya Bankası gibi kuruluşlarla işbirliği ile fonlar oluşturmakta, karbon emisyonunu azaltmak gibi küresel veya bölgesel çevre faaliyetlerini gerçekleştirmektedir (Mutlu, 2006:68,71).

Kamusal mallara ilişkin tüketimden mahrum edileme ve bölünememe özellikleri dikkate alındığında, iklim değişiklikleri, ortalama sıcaklıklarda ve deniz seviyesinde gözlenen artışlar, okyanus sirkülasyonunun zayıflaması gibi negatif dışsallıklar, nihayetinde tüm

insanlığı tehdit etmektedir. Bu nedenle konu tüm dünyayı ilgilendirmektedir. Çözüm için ise çok taraflı anlaşmalar ve bu çerçevede gerçekleştirilecek faaliyetler gerekmektedir.

2.2.1.4. Küresel Kamusal Mal Olarak Bilgi

Eğitim faaliyetleri ulusal düzeyde bir kamusal mal mahiyetindedir. Eğitim sonucunda sağlanan bilgi diğer kamusal faaliyetler için tamamlayıcı kamusal mal olmakla birlikte günümüz şartlarında bilginin yayılma ve kullanım potansiyeli küresel kamusal mal olarak değerlendirilmektedir (Ortaç, 2004:25).

Bilgi kullanımında rekabetin olmaması ve kimsenin mahrum bırakılmaması özellikleri bakımından kamusal mal niteliğindedir. Diğer bir ifadeyle, bilgi bireyler tarafından kullanılması sonucu azalmaz. Bu özellikleri küresel düzeyde de geçerlidir. Ancak bu noktada karşılaşılan bir sorun vardır ki o da bilgiyi tam kamusal mal olarak değerlendirmek sonucunda bilgiyi üretenin mülkiyet hakkının korunmaması, bilgi üretiminin verimini düşürür. Bazı yazarlara göre patent haklarının korunmasının getirdiği dinamik etkinlik ve bilginin pahalı hale gelmesinin doğuracağı statik etkinsizlik, bilginin kamusal mal özellikleriyle ilgili önemli iki konudur. Bu noktada devletlere önemli dengeleyici bir rol düşmektedir. Devletlerin bilgi konusunda diğer önemli fonksiyonu da bilginin üretilmesi ve geliştirilmesi konusunda teşvik edici rolüdür (Kirmanoğlu, 2007:139).

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, kapitalist ve sosyalist sistemler arasında bir rekabet başlamıştır. Bu rekabetin en önemli sonucu, büyük teknolojik gelişmeler olduğu ve böylece bunun uzay çağına yaşanmasında önemli bir etken olduğu savunulmuştur. Bazı düşünürler özellikle bilgisayar ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin, insanlık tarihinde yeni bir toplumsal gelişmenin habercisi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Böylece tarım ve sanayi toplumlarından bütünüyle farklı, insanların daha özgür bir ortama kavuştuğu bir "bilgi toplumu" nun ortaya çıkmakta ve buhar makinesi insanın fiziki gücünü nasıl katlamışsa, bilgi teknolojileri insan aklının gücünü öylesine katlamaktadır. Bilgi toplumu kavramı, 20. yüzyılın

ikinci yarısından beri sıkça kullanılan ve çeşitli tartışmalara konu olan bir kavramdır. Bazı yazarlara göre ADB, Japonya ve Batı Avrupa ülkelerinde sanayi toplumu aşamasından, bilgi toplumu aşamasına geçilmiştir. Geleneksel ağır sanayinin yerini bilgi teknolojisinin aldığı bilgi toplumunda en önemli meta bilgidir. Bu değişikliklerin insanlık için siyasal, toplumsal ve ekonomik anlamda radikal ve o ölçüde olumlu faydalar sağlayacağını ileri sürenlere karşın, bilgi teknolojilerinin toplumsal yapıda, beklenildiği ölçüde bir etki yaratmayacağını ileri sürerek, bu teknolojilerdeki gelişmelerin olumlu etkilerinden ziyade olumsuz etkilerinin olacağını savunanlar da vardır (Çelik, 1998:54, Akay, 2004:37)

Bilgi, tarih boyunca, yaşamın her alanında önemli bir yere sahip olmuştur. Çok eski çağlardan beri bilgiye sahip olan kişiler büyük saygı görmüş, yüceltilmiş ve gıpta edilmiştir. Bilgi kendisi değerli kılan özelliğinin yanında yönetimi zor bir süreci de ifade etmektedir. Bilginin değerli olmasının en önemli nedeni günümüzün stratejik kaynağını oluşturması kadar bu kaynağın hareketli bir özelliğe sahip olmasıdır. Bilgi yön verdiği kararlar ve hareketler açısından sonuç üretmektedir (İnce ve Oktay, 2006:16-17).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, telekomünikasyon, bilgisayar ve iletişim alanında yaşanan gelişmeler, bilginin emek ve sermaye gibi üretim faktörleri arasında sayılmasına neden olmuştur. Böylece dünyada ekonomik ve toplumsal alanda yeni bir dinamik ortaya çıkmıştır (Akay, 2004:29). Gelişen yeni teknoloji sayesinde, bilgi üretimi önem kazanmıştır. Sanayi toplumunun temel dinamiği maddi üretim yerine, bilgi üretimi önem kazanmıştır. Günümüzde insan hayatı bilgisayar, televizyon, internet, çeşitli iletişim araçlarıyla çevrelenmiş, teknolojik gelişmeler insanı bilgisayara bağımlı hale getirmiştir. Bu dönemin dikkati çeken bir yönü de sanayi toplumundaki merkezîyetçi anlayıştan, çok merkezli bir yapıya geçiştir. Bu durum toplumu sosyal ve siyasal açıdan etkilemektedir. Bilgi teknolojilerinin sınır tanımaz özelliği geleneksel yapı ve toplumsal değerler üzerinde olumsuz etki yapmakta ve bireyselliği ön plana çıkarmaktadır. Öte yandan çok merkezlilik, ulus-

devletin sosyal ve siyasal bağlarını zayıflatmakta olduğu iddia edilmektedir (Kocacık, 2003:3).

Büyüme sürecinin özündeki öge, bilgidir. İnsanın üretkenliğini artırarak, gelecekte yeni üretkenlik artışları meydana getirmekte kullanılabilir tasarruflar yaratacak yeni biçimlerde örgütlenmeler sağlar. Bilgi çağında örgütsel etkinliğin sağlanması artık küresel süreçte değer kazanmaktadır. Ulusal sınırlara dayalı bir örgütsel etkinlikten günümüzde bahsetmek mümkün değildir. Örgütleri tepeden tırnağa değiştiren, geliştiren, başkalaştıran en etkin eleman bilgidir. Bilgiye erişim arttıkça, sınırlar, kısıtlamalar, engeller ve olanaksızlıklar ortadan kalkmaktadır (İnce ve Oktay, 2006:17-18).

2.2.1.5. Küresel Kamusal Mal Olarak Serbest Ticaret

Günümüzde yaşanan gelişmelerin en önemlilerinden birisi, neo-liberal anlayışın bir parçası olan serbest piyasa çerçevesinde oluşturulan makro ekonomik politikaların dünya çapında yaygınlaşmasıdır. IMF, Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi örgütlerin en önemli kurumları olan bu gelişmeler, özellikle 1970'li yılların başından itibaren hız kazanmıştır. Bu kuruluşlar planlı ekonomiler için “şok terapi”, üçüncü dünya ülkeleri için “yapısal ayarlama” adı altında bazı politikalar önermişlerdir. Önerilen bu politikalar, ihracata dayalı büyüme, daha fazla piyasa daha az devlet, serbest ticaret, de-regülasyon, özelleştirme, tam istihdamın uzun vadeli bir amaç olmaktan çıkması, enflasyonla mücadeleye öncelik vermeyi içermektedir. Bu dönemde yaşanan diğer bir gelişme çok uluslu şirketlerin dolaysız yabancı yatırımlarının hızlı bir şekilde artmasıdır. Bu gelişmede standartlaşmış seri üretimden daha esnek üretim metotlarına dönülmesi ile çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması önemli bir rol oynamıştır (Demirbaş, 2003:92).

Günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tümünde uluslararası ticaret büyük artışlar göstermiştir. Ancak Afrika ülkelerinde bu gelişme yeterince yaşanmamıştır. Bu artışların yaşanmasında teknolojik gelişmelerin büyük etkisi olmuş, gelişmiş nakliyat

teknikleri rekabet gücünü artırmıştır. Yeni bilgi teknolojileri sınırlar ötesi hareketlerin maliyetlerini düşürmüştür. Böylece işlemlerin ve bilgiye ulaşmanın maliyeti düşerek bazı hükümetler siyasal ifade özgürlüğünü kısıtlamak isteseler bile, piyasalar fiyat, kalite ve seçenekler bakımından daha iyi bilgiye sahip olabilmesini kolaylaştırmıştır (Dikkaya ve Deniz, 2006:170).

Ülkeler arasında mal ve hizmet akımlarının üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması veya azaltılmasını kapsayan ticari küreselleşme, 1947’de kurulan GATT çerçevesinde gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılarak uluslar arası ticaretin evrensel boyutlarda serbestleştirilmesi çalışmaları ile başlatılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde iletişim ve haberleşme basta olmak üzere teknolojik gelişmelerin önemi büyüktür. Böylece bir taraftan taşıma maliyetleri düşürülmüş, diğer taraftan uluslar arası pazarda meydana gelen gelişmeler daha kolay izlenir olmuştur. GATT kapsamındaki ülkeler arasındaki ticaret engelleri 1980’lerden itibaren azaltılmıştır. Bütün ülkelerin ve özellikle az gelişmiş ülkelerin kazançlı duruma geçmeleri amacıyla, 1 Ocak 1995’ten itibaren daha fazla liberalizasyon sağlamak ve bunun için tarife ve tarife dışı engelleri azaltmak ve dünya ticaretinde bir gelişme sağlamak hedeflenmiştir. Teknolojik gelişmeler pazarlar arası etkileşimi güçlendirmiş, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra önemli uluslar arası anlaşmazlıkların olmamasının da etkisiyle, 1960 yılında 266 milyar dolar iken, 1986 yılında 4.334 milyar dolara ulaşmıştır. 1947’de kurulan GATT sistemi yalnızca mal ticaretini düzenlemiştir. Uruguay Round sonunda hizmet ticaretini de kapsamına almış, bilgi teknolojisi ticaretinin hizmet niteliğindeki ürünlerini ve fikri mülkiyetin korunması ile de ilgilenmiştir. 1995 yılında GATT’ın kurumsal işlevi ilke olarak sona ermiş ve Dünya Ticaret Örgütü tesis edilmiştir. Hizmet ticareti anlaşmasıyla dünya ticaretinin serbestleştirilmesine yönelik önemli bir adım daha atılırken, fikri mülkiyet haklarının ticaretle ilgili yönleri bir takım düzenlemelere tabi tutulmuştur. 1996’da

Singapur’da imzalanan Bilgi Teknolojisi Anlaşmasına Türkiye de taraf olmuş, 2000 yılı başına kadar gümrük vergileri sıfırlanmıştır (Aydemir ve Kaya, 2007:270-271).

2.2.2. Küresel Kamusal Malların Kamusal Karakterlerine Göre Sınıflandırılması

Küresel kamusal malların kamusal karakterine göre sınıflandırılması, özel mal, klüp malı, ortak mallar, yarı kamusal mallar ve kamusal mallar bağlamında yapılmaktadır. Bir çok mal ve iktisadi faaliyet hem kamusal hem de özel mal karakteri gösterebilir. Özel mal olarak kategorize edilen bir mal, gerçekte kısmi de olsa bazı kamusal etkilere veya kamusal mal olarak tanımlanan bir mal, özel mal niteliklerine sahip olabilir. Örneğin özel mal olan ekmeğin içerisine ilave edilen bazı maddelerle, toplum sağlığını koruyucu bir takım etkiler elde edilebilir (Mutlu, 2006:56).

Tablo 2.1. Küresel Kamusal Malların Karakterlerine Göre Sınıflandırılması

		Tam Kamusal	Yarı Kamusal	Klüp	Bağlı Mallar
Nesil içi	Bölgesel	- Orman yangınlarının önlenmesi			
		- Kirlenen yer altı sularının temizlenmesi	- Su yolları	- Ortak pazarlar	- Barışın korunması
		- Hayvan hastalıklarının kontrolü	- Nehirler	- Kriz Yönetim Güçleri	- Askeri güçler
		- Su baskınlarının kontrolü	- Ana yollar	- Elektrik şebekeleri	- Tıbbi yardım
	Küresel	- Okyanus kirliliğinin önlenmesi	- Yerel Parklar	- Bilgi ağları	- Teknik Yardımlar
		- Hava tahminleri	- Elektromanyetik spektrum ayrımı	- Kanallar	- Yabancı yardım
		- Gözlem istasyonları	- Uydu İletimi	- Hava koridorları	- Afet yardımı
		- Dünya adaleti	- Posta Servisleri	- İnternet	- Uyuşturucu yasağı
Nesiller arası	Bölgesel	- Hastalıkların Kontrolü	- Gemi yolları		
		- Sulak alanların korunması	- Asit yağmurlarının azaltılması	- Ulusal parklar	- Barışın korunması
		- Göllerin Temizliği	- Balıkçılık bölgelerinin korunması	- sulama sistemleri	- Su baskınlarının kontrolü
	Küresel	- Zehirli çöplerin temizlemezi	- Kara avcılığı bölgelerinin korunması	- Göller	- Kuzey Atlantik Paketi
		- Kurşun emisyonunun azaltılması	- Uçucu organik Bileşiklerin (VOC) azaltılması	- Şehirler	- Kültürel normlar
		- Ozon tabakasının korunması	- Antibiyotiklerin aşırı kullanımı	- Uluslar arası parklar	- Tropik ormanların korunması
		- Küresel ısınmanın önlenmesi	- Okyanustaki balık alanları	- Sabit uydular	- Uzay kolonileri
		- Hastalıkların yok edilmesi	- Antartika'nın korunması	- Kutup Uydular	- Birleşmiş milletler
	- Bilgi üretmek		- Mercan Kayalıkları	- Yoksulluğun Azaltılması	

Kaynak: Sandler, T. (1999), “Intergenerational Public Goods”, Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century içinde (1999), UNDP, Oxford University Pres, s. 24-25.

Tablo 1’de, 16 hücrede sınıflandırma ve örnekler sunulmuştur. Nesil içi ve nesiller arası kamusal mallar, kamusal malların dört sınıfa ayrıldığı gibi, bölgesel ve küresel yayılma alanlarına göre ayrılmıştır. Orman yangınlarının önlenmesi ve yer altı sularının temizlenmesi, bir bölgede yaşayan insanlara kamusal fayda sağlar. Aynı zamanda su baskınlarının önlenmesi ve hayvansal hastalıkların kontrol altına alınması gibi tam kamusal mallardan belirli bir bölgede yaşayan bir nesli ömrü boyunca faydalanır. Okyanus kirliliğinin önlenmesi, meteoroloji tahminleri, gözlem evleri gibi mallar tam kamusal ve küresel özellikte mallardır. Bazı mallar nasıl tanımlandıklarına bağlı olarak birden çok kategoride bulunabilirler. Nesiller arası, bölgesel tam kamusal mallar, sulak alanların korunması, göllerin temizlenmesi, zehirli atıkların temizlenmesi ve kurşun emisyonunun azaltılması kapsar, oysa nesiller arası, küresel tam kamusal mallar, ozon tabakası, küresel ısınmanın önüne geçilmesi, hastalıkların yok edilmesi ve bilgi üretilmesi ile ilgili incelemeleri içerir. Tüm bu örnekler bize rekabetin olmadığı dışlanamaz malları verir. Kirlilik üreten etkenlerin temizlenmesinden bu alanlarda yaşayan herkes faydalanır. Bu kirliliğin temizlenmesinin etkileri yeterince uzun ömürlü tutulabilirse, gelecek nesillere de fayda sağlamaktadır (Sandler, 1999).

2.2.3. Küresel Kamusal Malların Doğasına Göre Sınıflandırılması

Küresel kamusal malların doğasına göre sınıflandırması farklı şekillerde yapılabilir. Malın soyut veya somut olmasına göre sınıflandırma yapılabileceği gibi söz konusu malların doğal olarak kendiliğinden mevcut olması, sonradan üretilmiş olması veya belirli sonuçlar olarak ortaya çıkması yönünden sınıflandırılabilir. Soyut veya somut olma kriterine göre yapılan sınıflandırmada; malın somut olması, o malın fiziki olarak somut bir halde var olduğunu gösterir. Somut mallar için çevre veya insanlığın ortak mirası olarak sayılan mallar örnek olarak gösterilebilir. Soyut mallarsa bazı faaliyetler, fayda sağlayan durumlar gibi fiziki olarak değilse de faydaları insanlarca hissedilen mallardır. Barış, finansal istikrar soyut mallar için örnek olarak gösterilebilir. Somutluk soyutluk niteliklerinin dışında kendiliğinden doğal

olarak var olan mallar, sonradan üretilen mallar ve sonuçlar bağlamında yapılan sınıflandırmada üç farklı gurup karşımıza çıkmaktadır. Bunlar (Akdemir ve Şahin, 2006:10):

- Doğal küresel ortak mallar,
- İnsan yapımı küresel ortak varlıklar
- Küresel politik sonuçlardır.

Tablo 2.2. Doğasına Göre Küresel Kamusal Mallar

Küresel Malın Tipi ve Sınıfı	Faydalar		Sunumunun doğası veya kullanım problemleri	Küresel Karşılığı	Maliyetler	
	Dışlanamama	Rekabetin Olmaması			Dışlanamama	Rekabetin olmaması
1. Doğal Küresel Ortaklarımız						
Ozon Tabakası	Var	Yok	Aşırı Kullanım	İnceleme & Artan Radyasyon	Var	Var
Atmosfer (İklim)	Var	Yok	Aşırı Kullanım	Küresel Isınma Riski	Var	Var
2. İnsan Yapımı Küresel Ortaklarımız						
Evrensel Normlar Ve Prensipler (Evrensel insan hakları gibi)	Kısmen	Var	Yetersiz kullanım (Baskı altına Kalma)	Suistimal adaletsizlik ve	Kısmen	Var
Bilgi	Kısmen	Var	Yetersiz Kullanım (yetersiz erişim)	Eşitsizlik	Kısmen	Var
İnternet (altyapı)	Kısmen	Var	Yetersiz Kullanım (Koruma Duvarı)	Dışlanma ve Eşitsizlik	Kısmen	Var
3. Küresel Koşullar						
Barış	Var	Var	Yetersiz Sunum	Savaş ve Anlaşmazlık	Kısmen	Var
Sağlık	Var	Var	Yetersiz Sunum	Hastalıklar	Var	Var
Finansal İstikrar	Kısmen	Var	Yetersiz Sunum	Finansal Krizler Kırılgan Piyasalar	Var	Var
Serbest Ticaret	Kısmen	Var	Yetersiz Sunum	Sivil Çatışma, Suç ve Şiddet	Var	Var
Fakirlikten Kurtulma	Yok	Yok	Yetersiz Sunum	Dengesiz Ekosistemler	Var	Var
Çevresel Sürdürülebilirlik	Var	Var	Yetersiz Sunum	Sosyal gerilim ve çatışmalar	Var	Var
Eşitlik ve Adalet	Kısmen	Var	Yetersiz Sunum		Var	Var

Kaynak : Kaul, I., I. Grunberg and M. A. Stern (1999), "Defining Global Public Goods", Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century içinde, UNDP, Oxford University Press, Oxford, s.454-455.

Tablo 2.2'nin birinci sırasında bulunan mallar, ozon tabakası ve atmosfer gibi doğal olarak kendiliğinden mevcut mallardır. Somut nitelikte olan bu mallar, bireylere veya

toplumlara ait değil tüm insanlığa faydası olan ve kimsenin bu faydadan dışlanamayacağı ve tüketimde rekabetin olmadığı mallardır. Bu mallarla ilgili olan sorun aşırı kullanımdır.

İkinci sırada bulunan mallar, insanlar tarafından zamanın şartlarına göre üretilmiş ve tüm insanlara fayda sağlayan mallardır. Kısmen dışlamanın söz konusu olabileceği bu malların sunumu veya tüketimi yetersizdir. Yer yüzünde bulunan herkes, baskılara maruz kalma, erişim problemleri veya altyapı sorunları nedeniyle eşit şekilde faydalanamayabilir.

Üçüncü sırasında yer alan mallar, soyut nitelikte olup, dengesi, düzeni veya istikrarı korunan ve bu şekliyle insanlara faydası aksi taktirde zararı dokunan durumlardır. Barışın ve finansal istikrarın korunması, diğer bir ifadeyle mevcut istikrarlı durumun devamı fayda sağlar.

2.2.4. Küresel Kamusal Mallara İlişkin Diğer Sınıflandırmalar

Küresel kamusal mallar, sektörlerine göre, çevresel, sosyal, ekonomik ve kurumsal-altyapısal olarak dört farklı kategoride sınıflandırılabilir.

- Çevresel küresel kamusal mallar: Okyanuslar, atmosfer, iklim ve biyolojik çeşitlilik
- Sosyal küresel kamusal mallar: Evrensel insan hakları, sağlık, barış ve güvenlik
- Ekonomik küresel kamusal mallar: Ticaret rejimleri, finansal istikrar mekanizmaları
- Kurumsal-altyapısal küresel kamusal mallar: Fiziki altyapı, bilgi ve iyi yönetim

gibi örnekler gösterilebilir. Küresel kamusal mallar, fiziki bir değer taşımadığı sürece, global ölçekte doğrudan doğruya yarar sağlayabilir, herhangi bir riski azaltabilir veya kişilerin yararlanma kapasitesini artırabilir (Tekin ve Vural, 2004:324).

Küresel kamusal mallar, çok çeşitli kriterlere göre sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırma çalışmalarında kullanılan kriterlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır (Binger, 2003, Kaul, Grunberg, Stern, 1999, Akdemir, Şahin, 20006):

- sektörlerine göre
- faydalarının tipine göre
- kamusalılığın boyutuna göre
- toplam sunum teknolojilerine göre
- geleneksel veya yeni kamusal mallar olarak
- ülke, insan veya nesil odaklı olmasına göre
- amaç-araç kriterine göre
- üretime veya tüketime yönelik olarak
- kamusalılığın türüne göre
- üretim ve yönetim dinamiklerine göre

Küresel kamusal mallara dair sınıflandırma çalışmaları sürmektedir. Bu çalışmalarda yukarıda sayılanlardan farklı kriterlerde kullanılmaktadır. Küresel kamusal malların tanımlanması ve bu bağlamda sınıflandırılması günümüzde devam eden çalışmalardandır.

III. BÖLÜM

3. LİTERATÜRDE KÜRESEL KAMUSAL MALLAR KONUSUNDA TARTIŞMALAR

Küresel kamusal mallar adı altında ele alınan bu konu, tartışılmaya başlandığından beri, küresel düzlemde kamu mallarının neler olduğu, nasıl üretileceği, finansmanının nasıl sağlanacağı ve hangi kurumlar veya yapılar tarafından sunulacağı gibi birçok soruyu ve sorunu da gündeme getirmiştir. Üstelik bu konu birçok ülkeyi ve bölgeyi ya da küresel düzlemde tüm insanları ilgilendirmektedir. Etkileri bakımından ise ulusal devletlerin sınırını veya gücünü aştığı gibi tanımı, niteliği ve kapsamı bakımından sadece maliye disiplini/kamu ekonomisi çerçevesiyle sınırlı kalmamakta tek bir disiplinin de ötesine geçmektedir. Küresel kamusal mallar konusu birçok disiplinin inceleme alanına giren bir konu olması nedeniyle inceleme konularının daha geniş bir bağlamda ele alınmasını gerektirmektedir. İktisat, siyaset, uluslararası ilişkiler, maliye ve hukuk alanlarını dikkate almak, hem konulara hem de, sosyal bilimlere bütünlüklü bir bakış için uygun bir yaklaşım için gereklidir (Akyol ve Ulutürk, 2007:63).

Küresel kamusal mallar konusunda sürdürülen tartışmaların, bu malların sunumuna ve finansmanına yönelik konularda yoğunlaştığı görülmektedir. Küresel ölçekli ve çok uluslu bir platformda bu malların üretimine ve sunumuna yönelik kararları kimin alacağı, uluslar arası kuruluşların bu konuda ne kadar yeterli olabileceği, önceliğin veya ağırlığı hangi konuların alması gerektiği konuları tartışılmaktadır. Aynı zamanda yüksek maliyetlerin hangi kaynaklardan sağlanması gerektiği, bu kaynakların oluşturulması sırasında negatif yönlü küresel ekonomik problemlerden nasıl kaçınılabileceği gibi konular tartışmaların diğer boyutunu oluşturmaktadır.

3.1. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN SUNUMUNA İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Günümüzde, küresel kamusal malların sunumu ile ilgili en önemli sorun, faydaları (veya zararları) tespit edecek, katkıları koordine edecek ve bedavacılığı önleyecek küresel bir örgütün olmayışıdır. Yerel veya ulusal mallar, ulusal devlet örgütlenmesi içinde sunulmaktayken, bölgesel ve küresel malların sunumu için oluşturulmuş devlet benzeri tek bir örgüt yoktur. Küresel kamusal malların sunumu ve politikaların oluşturulması konularında uluslararası kuruluşlar, ulus devletler, sivil toplum örgütleri, özel sektör kuruluşları ve kamu-özel sektör ortaklıkları, doğrudan veya dolaylı olarak, etkili olmaktadır (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:31-32).

Kamusal malların üretilmesi ve sunulması oldukça önemli ve hassas bir konu olmasından dolayı, kamu otoritesi veya hükümet doğrudan hangi maldan ne kadar üretileceğine karar verebilmektedir. Gerekli finansman ihtiyacı ise vergiler başta olmak üzere kamu gelirlerinden karşılanmaktadır. Oysa küresel kamusal mallarının üretilmesi, yönetilmesi veya finansmanı için böyle bir yöntem bulunmamaktadır. Küresel düzeyde bir hükümetten ve vergi toplayacak bir kuruluştan söz edilememektedir. Uluslar arası alanda bu fonksiyonları icra edecek bir otoritenin olmayışı, bir takım çözüm arayışlarını beraberinde getirmektedir. Çözüm olarak çeşitli uluslararası ve uluslar üstü kurumların oluşturulması gerektiği savunulurken diğer taraftan başka bir çözüm önerisi ise lider bir ülkenin küresel kamu mallarının sunumunu üstlenmesidir (Akyol ve Ulutürk, 2007:68,69). Bu tartışmalar kapsamında ulus devletlerin durumu ve geleceği de önem arz eden bir başka konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1.1 Ulus Devletlerin Küresel Kamusal Mal Sunumundaki Durumu

Küreselleşme ile birlikte siyasal, sosyal, kültürel ve özellikle ekonomik alanlarda ulus devletlerin geleneksel yapısını ve işlevlerini dahi farklılaştıran büyük değişimler yaşanmaktadır. Bu değişim trendi ekonomide serbestleşme, özelleştirme, deregülesyon gibi

değişim dinamikleriyle, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde kendisini daha belirgin bir şekilde hissettirmiştir. Ayrıca maliye anlayışını dahi kökten etkilemiştir (Aktan, Dileyici ve Özen, 2006:26).

Neo-liberal ideoloji kapsamında, demokrasi serbest piyasa, sivil toplum, yönetim gibi değerler evrensel nitelik kazanmış, ulus devletlerin bu yönetim aygıtlarını kullanabilme kabiliyeti yeniden şekillenmiştir. Bu yeni dönemde tartışmanın odağına değişimin gerekliliği alınarak, ulus devletlere atfedilen görevlerin neler olması gerektiği sorusuna cevap aranmıştır. Ulus devletlerin geleceğine dair bu tartışmada iki ana düşünce karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımlardan biri, küreselleşme sürecinde yaşanan/yaşanmakta olan değişim sonucu ulus devlet sisteminin önemini yitirdiğini savunmaktadır. Bu anlayışa göre gerek bireylerin gereken toplumsal gurupların devlete olan bağlılıklarıyla birlikte devletten olan beklentileri de azalmış durumdadır. Küresel sistem piyasa mantığıyla çalışan, küresel piyasa güçleri ve çok uluslu şirketlerin önem arz ettiği bir yapıya sahip olduğundan ulusal hükümetlerin kamusal politikalarının başarı şansının bulunmadığını ileri sürerek ulus devletlerin ancak küresel ekonominin ihtiyaç duyduğu kamu hizmetlerini yerel ölçekte sunması gerektiğini savunmaktadır. Diğer görüş ise küreselleşmenin ulus devletin işlevlerinde değişiklikler yaptığını ancak sürecin ulus devlet lehine işlediğini ve bu süreçte ulus devletin çok daha önemli bir konuma geldiğini savunmaktadır. Her şeyden önce bahsedilen entegrasyon sürecinin ulus devletler arasında yaşanmakta olması bu sürecin gerçekleşebilmesi için temel aktörler olarak ulus devletlerin önemini ortaya koymaktadır. Devlet, mikro ekonomik alanda yeniden düzenleyici rolüyle, mülkiyet haklarının korunması, haksız rekabetin engellenmesi gibi serbest piyasanın dengesini ve aktörlerini koruyan önemli hizmetler sunmaktadır (Saraç, 2006:60-62).

Küresel kamusal mallarda sunum daha çok, uluslar arası faydaların artırılması, zararların önlenmesi veya istikrar ve düzenin temini/sürdürülmesi gibi alanlarda fiilen üretmek

yerine ortak standartlar koyma şeklinde olmaktadır. Kuralların alınması, standartların oluşturulması ve ortak kodların yerleştirilmesinde kamusal ve özel kurumlar önemli bir konuma sahiptir. Kamu ve özel, iç ve dış yasal prosedür ve mekanizmalar arasında kesin bir ayırım bulunmamaktadır. Daha açık bir ifadeyle; alışlagelmişin aksine yasa koyma ve uygulama, eskisi gibi devlet sistemi hiyerarşisi içinde gerçekleşmemektedir (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:33).

Bu durumdan hareketle bazı yazarlar devletin rolünün bu şekilde iyice zayıfladığını savunsa da bazı yazarlar, dünyanın bu çok aktörlü yapısı içerisinde, ulus devlete daha fazla rol düştüğünü savunmaktadırlar. Uluslar arası politik ve ekonomik standartlaşma eğilimine rağmen, ulus devletlerin eskisinden önemsiz olduğunu söylemek gerçekçi sayılmamaktadır. Ulusal kamusal mallar ile küresel kamusal malların sunulmasına ilişkin süreçleri birbirlerinden kesin hatlarla ayırmak oldukça zordur. Günümüzde, küreselleşmenin ulaştığı göz alıcı boyutlara rağmen, küresel kamusal malların sunumunda en önemli aktörler ulus devletlerdir. Kaul ve le Goulvin (2003), bu konuda tam ve kesin veri elde etmenin çok zor olduğunu belirtmişlerdir. 2000 yılı itibariyle dünyada toplam olarak ulusal kamu mallarına harcanan tutarın, yaklaşık olarak 6 trilyon dolar civarında bir meblağ olduğunu tahmin etmişlerdir. Bunun 5 trilyon doları sanayileşmiş ülkeler, 1 trilyon doları ise gelişmekte olan ülkeler tarafından harcanmaktadır. Küresel kamusal mal niteliğinde olan harcamalar çok daha düşük seviyededir. Kaul ve le Goulvin (2003), ulusal kamusal mal harcamaları ile küresel kamusal mal harcamaları oranının 1:200 ile 1:400 arasında olduğunu tahmin etmektedirler (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:33). Küresel kamusal malların ulusal bileşenlerinin çoğunun yerel ve özel faydaları dikkate alındığında, nerdeyse tüm ülkelerin küresel kamusal mal üretimine katkıda bulunmak üzere kayda değer harcamalar yapması şaşırtıcı olmadığını belirtmişlerdir (Kaul and Le Goulvin, 2003: 339).

Birtakım küresel gelişmeler sonucu uluslar arası kuruluşlar, ulusal politikaları etkilemektedir. Ulusal politikaların bir çoğu uluslar arası standartlardan ve bu standartlar bağlamında uygulamalardan bağımsız değildir. Örneğin, Dünya Ticaret Örgütü'nün oluşmasıyla, ticaret politikalarıyla bağlantılı dışsallıkları ele almış, milli devletlerin önemli mali araçlarından olan dış ticaret üzerinde tarifeler, sübvansiyonlar, kotalar ve diğer konularda müdahale etme gücünü azaltmıştır. Benzer bir durum Avrupa Birliği üye ülkeleri içinde geçerlidir. Üye ülkelerin ulusal yönetimlerinin para politikaları, döviz kuru politikası, süreklilik arz eden diğer politikalar ve alanlarda birliğin standartları lehine gücünü ve etkisini kısıtlamıştır (Tanzi, 2004:60).

Ulusal devletlerin uyguladıkları politikaların küresel kamusal malların sunumu için iki bakımdan önemi vardır. Birincisi; küresel kamusal malların sunumunda düzenleyici kuralların alınmasıdır. Küresel kamusal mallar, çoğu durumda somut birer mal olarak değil sınır ötesi dışsallıklar olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda belirli yasal düzenlemeler ve düzenli bir şekilde denetlenmesi yapılmadan dışsallıkların giderilmesi için harcama yapmak yeterli değildir. Örneğin, çevre veya sağlıkla ilgili düzenlemeler tek tek devletler tarafından yapılması gerekmektedir. Bu konularda uygulanan politikalarda yaşanacak devletler arası bir uyumsuzluk, bu malların sunumunun küresel anlamda etkisini kıracaktır. Bu düzenlemeler kesin bir bağlayıcılığı olmamakla birlikte çoğu zaman uluslararası anlaşmalar çerçevesinde yapılmaktadır. İkincisi; tamamlayıcı malların sunulmasıdır küresel kamusal malların sağlanmasında, sınır ötesi dışsallıkların azaltılmasında, temel teşkil etmesi ve faydalarının ortaya çıkması için ön koşul oluşturması itibariyle ulusal düzeyde üretilen birçok kamusal mallar diğer önemli bir fonksiyonu icra etmektedir. Örneğin, temel eğitim hizmetlerinin artırılması, salgın hastalıkların önlenmesinde etkili olabilir. Bu açıdan ulus devletlerin rolü hâlâ çok önemlidir. Ancak gelir düzeyi düşük ülkeler söz konusu olduğunda, kalkınma ve

kalkınma yardımları meseleleri gündeme gelmektedir (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:33-34).

Özellikle küreselleşmenin ve kapitalist ekonominin bir sonucu olarak, dünyada gelir dağılımı konusunda ülke ekonomilerini tehdit edecek boyutlara varabilen büyük sıkıntılar yaşanmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki fark giderek derinleşmektedir. Bu durum, ülkeler arasında gelişmişlik farklarının yanı sıra özellikle gelişmekte olan ülkeler için, ülke içi gelir dağılımında oldukça büyük uçurumlar oluşturmaktadır (Karabıçak, 2002:119).

Küresel kamusal malların faydalı olabilmesi, etkilerinin beklenen sonuçları doğurabilmesi veya küresel kamusal zararların ortadan kaldırılabilmesi için bu zincir içerisinde yer alan zayıf halkaların güçlendirilmesi yani gelişmekte olan ülkelerin temel kalkınma sorunlarını çözmeleri gerekmektedir. Yoksulluk sorunundan kaynaklanan eğitim, sağlık, gıda yoksunluğu gibi meseleler devam ettiği sürece, küresel kamusal zararları ortadan kaldırmak mümkün olmayacağı bir gerçektir. Bu gibi konularda yaşanan zafiyetler, sunulan küresel kamusal malların etkilerini zayıflatmaktadır. Bu yönüyle meselenin önemli bir kısmını kalkınma konusunun teşkil ettiğini savunanlarda mevcuttur. Dünya bankası ve bazı gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere doğru, “kalkınma yardımları” adı altında uygulanan yardımlar, büyük ölçüde ulusal ve küresel kamusal mal finansmanı amacını taşımaktadır. Bu durum bazı yazarlar tarafından bu malların değeri bir takım sebeplerle saptırılmış olarak yansımakta ve yatırım kararları üzerinde karışıklıklara sebebiyet vermekte olduğunu ileri sürerek eleştirilmektedir. Küresel kamusal malların finansmanının çoğu zaman bir yardım olarak ortaya çıkması, etkinlik açısından olumsuz olarak değerlendirilmektedir. Ancak daha yaygın olan bir görüş, gelişmekte olan ülkelere yapılan dış yardımların küresel kamusal malların sunumu konusunda önemli bir yere sahip olduğunu, bu yardımlarla küresel faydayı da yan ürün olarak sağladığını savunmaktadır (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:34-35).

Küresel kamusal malların sunumunda ulus devletler önemli bir yere sahip olsalar dahi, gerek finansman ve gerekse bu malların üretimine dair nitelik, nicelikleri ve üretim amaçlarını karşılayabilmeleri bakımından tek başlarına yeterli olmaları mümkün değildir. Aynı zamanda tüm dünyada uygulanacak politikaların belirlenmesi ve uygulanması konusu, üzerinde mutabakat sağlanması gereken meselenin diğer bir yönüdür. Dolayısıyla ulus devletlerin küresel kamusal malların sunumuna ilişkin önemi düzenleyici kuralların alınması ve tamamlayıcı malların sunulmasından öteye gidememektedir.

3.1.2. Küresel Kamusal Malların Bir Hegemon Tarafından Sunumu

Küresel kamusal malların sunumu konusunda iki belirgin konu çerçevesinde tartışmalar yürütülmekte olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi uluslar arası veya üstü kuruluşlar yoluyla küresel işbirliği sağlamak ve daha katılımcı politikalar oluşturmaktır. Diğer bir görüş ise küresel kamusal malların sunumunun bir hegemon güç tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Böylece karar alma sürecinin daha hızlı bir şekilde gerçekleştirileceği, daha istikrarlı bir sunum politikası izlenebileceği ileri sürülmektedir.

3.1.2.1. Hegemonya Teorisi

Küresel kamusal mallar nitelikleri dolayısıyla birçok disiplinin inceleme alanına girmektedir. Bu disiplinlerden birisi de uluslar arası politik ekonomidir. Özellikle küresel kamusal malların sunumuna ilişkin tartışmalar bu disiplin içerisinde sürdürülmektedir. Ulusal devletlerin işlevini yürütecek uluslar üstü devlet benzeri bir kuruluşun olmayışı bu konuda değişik düşüncelerin doğmasına neden olmuştur. Bunlardan bir tanesi küresel kamusal malların sunumunun hegemon bir güç tarafından gerçekleştirilmesidir.

Kindleberger (1986) “Hegemon” kelimesinin Yunanca’daki anlamı liderlik olmakla beraber Columbia ansiklopedisinde Atina ve Sparta arasındaki hakimiyet mücadelesi ve Peloponnesian (Peloponez) savaşları ile ilgili olarak kullanılmakta olduğunu vurgulamaktadır

(Kindleberger, 1986b:841). Kökü Grekçe'deki "*hegemonia*" kelimesine dayanan hegemonya kavramı, sistem içerisindeki bir elemanın diğerlerinden daha üstün veya baskın olduğunu belirtmektedir. Kavramın *dominance* yani egemenlik kelimesine dayandığı ve bir milletin diğerleri üzerindeki üstünlüğü anlamına geldiği de ifade edilmektedir. Kavrama en ayırt edici ve önemli anlamı yükleyen Gramsci'dir³ (Saklı, 2007:3).

Hegemonya, esas olarak bir çekirdek gücün, sırasıyla üretim, ticaret ve finans alanlarında üstünlük kurmasını içeren çok özgül ekonomik ölçütlere dayandırarak tanımlanmıştır (Akyol ve Ulutürk, 2007:73). Hegemonya, kapitalist egemenliğin yaşandığı Batı toplumunda ortaya atılarak kavramlaştırılmıştır. Bu nedenle, kapitalizmin iktidar biçiminde var olan yumuşak güç kullanma veya toplumsal aktörlerin katılımı ile oluşturulan kültür iktidarı yoluyla egemen olma yaklaşımı, hegemonya olarak ortaya konulabilmektedir. Nitekim farklı ekonomik sistemlere sahip hegemonların kendilerine özgü farklı davranış kalıpları geliştirdikleri görülmektedir. Bu konuda soğuk savaş döneminin iki hegemon gücünün liberal ve emperyal hegemonlar olarak ayrılması iyi bir örnek teşkil etmektedir (Saklı, 2007:2).

3.1.2.2. Hegemonik İstikrar Teorisi

Hegemonik İstikrar Teorisi konusunda ilk açıklamalar Kindleberger tarafından ortaya konulmuştur. Bu teoriye göre, kamu malının istikrarlı bir biçimde sağlanması için, uluslararası topluluğun liderlik temelinde örgütlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, istikrar sağlayıcısı olmayan bir sistem ortaya çıkabilecek ve dünya düzenini dengesiz ya da istikrarsız

³ Gramsci'nin hayatı boyunca tuttuğu notları kitap olarak yayınlamaması, ölümünden sonra da .Hapishane Defterleri'nden çeşitli derlemeler yapılarak yayınlanması nedeniyle, Gramsci'nin görüşlerinde bazı farklılıklar ortaya çıkabilmektedir. Yine de, Robert W. Cox, Stephen Gill, William I. Robinson, Anrico Augelli, ve Craig Murphy gibi akademisyenlerin çalışmaları ile ortak bir yazın oluşabilmiştir Gramsci'nin temel problemi; mevcut gruplar veya sosyal sınıfların egemenliği nasıl ele geçirdikleri sorusudur. Burjuvazinin gücü nasıl elinde tuttuğu tam olarak tespit edilebilirse, başarılı bir biçimde devrilmesi mümkün olacaktır. Bu nedenle, onun hegemonya kavramına bakışı, toplumdaki kuvvetler ilişkisini analiz etme amacına dayanır (Saklı Ali Rıza, 2007:4).

bir hale sokabilecektir. Bu teoriye göre, bir ülkenin hegemonik bir güce ulaşması, diğer ülkelerin uyumlaşmasına, disipline olmasına ve kendilerini güven içinde hissetmelerine yol açacaktır. Böylece bu ülkeler, uluslar arası rekabete açılacak ve komşusuna zarar veren politikalarından kaçınacaktır. Bunun tam tersi, yani hegemonun zayıflaması ise iktisadi izolasyona ve istikrarsızlığa yol açacaktır (Akyol ve Ulutürk, 2007:69-70).

Hegomonik istikrar teorisine göre ekonomik, siyasi, kültürel, sosyal ve birçok alanda bir lider dünyaya yön vermeli, kontrol altında tutmalıdır. Günümüz dünya sistemi olan kapitalist anlayış, devletlere sermayenin varlığını korumak ve sermaye birikiminin koşullarını sağlamak gibi bir misyon yüklemiştir. Bu misyon da ancak devletlerin tam bağımsızlığa sahip olmasıyla gerçekleştirilebilir. Sermaye birikiminin, yani ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanmasının önkoşulu tam bağımsızlık ilkesidir. Hegomonik istikrar teorisi koşullarında tam bağımsız ülke, ancak hegemon güç olabilir (Altıok , 2005:154).

Grunberg (1990), uluslar arası siyasette arzu edilen sonuçlara ancak sistem içerisinde baskın bir aktörün liderliğinde ulaşılabileceğini ifade etmiştir (Grunberg, 1990:431). Snidal (1985) ise hegomonik istikrar teorisi bir hegomonik aktör tarafından kamu mallarının sağlanması ile ilgili bir düşünce olduğunu belirterek konuyu kamu mallarının sunumu ekseninde ele almaktadır (Snidal, 1985:481). Strange (1987)'ye göre ise, hem dünya tarihinin geniş ölçüde parçalara ayrılmış dönemlerine uygulanabilecek genel bir yasa olarak, hem de içinde yaşadığımız zamanın güçleri için belirli bir açıklama olarak tanımlanmaktadır (Strange, 1987:554). Lake (1993) ise onun analitik olarak iki ayrı teoriden oluşan bir araştırma programı olduğunu söyleyerek teoriyi farklı bir biçimde ele almaktadır (Lake, 1993). Bu iki ayrı teorinin ilki; uluslararası istikrarın üretimine odaklanan ve kamu malları teorisi üzerine inşa edilmiş olan Liderlik Teorisi iken ikincisi uluslararası iktisadi serbestliğin biçimlerini açıklamayı amaçlayan Hegemonya Teorisidir. Hegomonik istikrar teorisi, sermaye hareketlerinin serbest olduğu, parasal istikrara ve serbest ticarete dayanan uluslararası

ekonominin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde etkili bir biçimde kaynak kullanan bir lider olmaksızın, liberal bir uluslar arası ekonominin olamayacağını açıklayan teori olarak tanımlanabilir (Akyol ve Ulutürk, 2007:69-70).

Hegemonik güç; dünya ölçeğinde askeri, politik, ekonomik ve kültürel alanda belirleyiciliktir (Altıok, 2005:154). Hegemonik istikrar teorisinin ortaya koyduğu hegemonik liderlik, nitelik bakımından üç şekilde tezahür edebilir. Hegemonik liderlik, “yardımsever” (benevolent) biçimde, veya “zorlayıcı” (coercive) bir niteliğe sahip olabilir. Bu iki durumdaki hegemonik liderlik iki zıt uçta konumlanmaktadır ve bu ikisinin arasında ise karma bir üçüncü yapı bulunmaktadır. Hegemonik lider modellerinin ilkinde hegemon, amaçları kadar yönteminde de yardımseverdir. Genelleşmiş çıkarların desteklenmesini, kendi çıkarlarının önünde tutar. İkinci modeldeki hegemon zorlayıcı bir niteliğe sahiptir. Bu lider kendi çıkarlarını ön planda tutarken kendi çıkarları dışındaki liderlere zor kullandığından dolayı sömürücü bir özellik taşımaktadır. Bu modelde hegemonun uyguladığı güç kullanımı diğerlerinin uyguladığından daha fazladır. Üçüncü modeldeki hegemon, kendi çıkarlara sahip olduğu kadar genel çıkarları da içerisinde barındırmakta ve karma bir nitelik göstermekle birlikte kimi durumlarda, bir takım hedeflerini gerçekleştirmek için gerektiğinde zorlayıcılığa da başvurabilmektedir. Zorlayıcı liderlik modeli ile yardımsever liderlik modeli arasındaki zıtlık, kavramların netleşmesine ve teorisinin kendi sınırlarının ayrılmasına yardımcı olabilecektir. Yardımsever liderlik modelinde, en büyük aktörün daha fazla bir büyüklüğe sahip olmasının anlamı, sağlanan mallardan daha büyük bir çıkara sahip olmasıdır (Snidal, 1985:588; Akyol ve Ulutürk, 2007:70).

Hegemonya yalnızca ekonomik ve politik bir üstünlük olarak algılanmamalıdır. Aynı zamanda sosyal, kültürel ve ahlaki bir baskınlık söz konusudur. Hegemonik güç; dünya ölçeğinde askeri, politik, ekonomik ve kültürel alanda belirleyiciliktir (Altıok, 2005:154). Bu baskın güç kendi para birimini ve kendi dilini kullanır. Sistem üzerinde kendi kural ve

yöntemlerini uygular. Özellikle yumuşak güç olarak tabir edilen yöntemlerle kültürel ve ahlaki anlayışın baskın halde tutulması hegemonun imajını ve saygınlığını canlı tutar.

Uluslararası politik ekonomi alanında üç temel düşünce okulunun varlığından söz konusudur. Bunlar: “Realist”, “Liberal” ve “Marksist” okullardır. Her okul kendine has bir çizgiye, uzun entelektüel bir geleneğe sahiptir. Söylemleri ve yorumları sahip oldukları çizgi eksenindedir. Bu okulların günümüzdeki çağdaş yorumları ise, neo-realizm, neo-liberal (kurumcu) ve neo-Gramscian (yapısalcı) biçiminde ifade edilebilir (Duman, 2002:6). Bir hegemon lider etrafında uluslararası sistemin düzenlenmesini vurgulayarak önemli bir açılıma sahip olan hegemonik istikrar teorisine yönelik, teorinin kökenlerinin realist ve liberal teorilerden hangisine dayandığı konusu bazı noktalar kesin bir şekilde ortaya konulmuş değildir (Akyol ve Ulutürk, 2007:64-72).

3.1.2.2.1. Realizm

Realist teori uluslararası ilişkilerin en eski düşünce okuludur. Hamilton, List, Morgantau, Grieco ve Waltz bu teorinin önemli yazarlarıdır. Realist teori, iki temel özelliğe sahiptir. Bunların ilki, ekonomik konuları büyük ölçüde göz ardı etmesidir. Başka bir deyişle, realist teori içindeki çalışmalar, iktisattan ziyade siyaset bilimi ve tarih konularında yoğunlaşmaktadır. İkincisi, güç konusuna vurgu yaparak stratejik güvenlik konularına daha çok önem vermektedir (Akyol ve Ulutürk, 2007:63). Realistlere göre hâkim devletin hegemonik başarısı, askeri, ekonomik ve teknolojik yetenekleri ile tercihlerini diğer devletlere ikna ya da zor yoluyla benimsetme iradesine bağlıdır (Saklı 2007:5).

Realist teoride uluslararası ekonomik aktör olarak merkezi konumda devlet yer almaktadır. Dünya düzeninin anarşik bir yapıya sahip olduğunu öne süren realizmde, piyasada serbest hareket eden bireylerin yerini devletler almaktadır. Gücü önemli bir alan olarak görmekte ve güçle güvenlik arasında yakın bir ilişki olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte realistler, işbirliğinin öğrenilebileceğini kabul etmektedirler. Bu yaklaşım bazen,

değişen devlet davranışlarını açıklama konusunda yeterli olsa da, çıkarların nasıl tanımlanacağı ya da formüle edileceğine yönelik az şey söylediği için genelde eksiklerinin olduğu şeklinde eleştirenler de mevcuttur (Akyol ve Ulutürk , 2007:65).

Bazı yazarlara göre hegemonik bir sistem, güçlü bir devletin daha zayıf devletler üzerinde hâkim olduğu yahut denetim sağladığı bir sistemdir. Bazı yazarlara göre hegemonya; bir devletin diğerleri üzerinde yüksek bir denetim yeteneğine sahip olmasını sağlayan büyük güç eşitsizliğidir (Saklı, 2007:5). Neo-realist akımın önde gelen araştırmacılarının tanımlarında açıkça anlaşılabilirliği gibi realizm merkantilist ve neo-merkantilist mirası gereği temel aktör olarak ulus-devletleri ele almakta, çıkarlarının uluslararası sistemde maksimize edilmesi ve korunmasını savunmaktadır (Akyol ve Ulutürk S., 2007:66).

Realizm standartlaşmış bir kalıba sahip olmayıp, klasik realizm, yapısal realizm ve saldırgan realizm olarak üç değişik biçimde sınıflandırılabilir. Klasik realizme göre, insan tabiatı ve onun güç arzusu devletleri savaşmaya yönlendirmektedir. Çatışmalar insanın daha fazla güç ve zenginlik istemesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Yapısal realizm, doğal bir eğilim olan hayatını sürdürme güdüsünün devletleri, diğerlerinin saldırgan genişlemelerine karşı savunmaya yönlendiren mücadelelere sokmaktadır. Bunların dışında ve bunlara benzemeyen saldırgan realizm ise, devletler eğer hayatlarını sürdürmek istiyorlarsa yapmak zorunda oldukları şeyin ülkelerine yönelik tehdit ve tehlikeleri henüz gerçekleşme safhasına girmeden önceden müdahale stratejisiyle bertaraf etme şeklinde tanımlanmaktadır (Duman, 2002:7).

3.1.2.2.2. *Liberalizm*

Uluslararası politik ekonominin bir diğer önemli ekolu olan ve entelektüel kökenleri Smith, Ricardo ve hatta Kant'a uzanan liberalizm, sadece iktisat alanıyla sınırlı bir teorik düşünce değildir. Liberal teori, arkasına ciddi bir politik hareketi aldığı gibi, felsefi bir temele de sahiptir. Uluslararası politik ekonomi bağlamında liberalizmin analiz birimi, birey, firma ve piyasadır. Realist teoride devletlerarası rekabet konusu ön planda iken, bu öncelik liberal

teoride firmalar arasındaki rekabete dönüşmektedir. Liberalizm, uluslar arası çatışma yerine, dayanışmanın olabilirliği ve bu durumdan çok yönlü kazançların sağlanabileceği konusunda iyimser bir öngörüye sahiptir. Bu yönüyle liberalizm, realizm karşısında daha belirgin hatlara sahip olan, güçlü bir ahlak felsefesi üzerine oturtulmuş dünya görüşü olarak yorumlanabilir. Realizmin öngördüğü dünya sistemi “güçler dengesi” üzerine kurgulanırken, liberalizm, serbest ticareti ve evrensel barışı sağlayacak bir sistem olarak ortaya çıkmakta, bunun için de anarşinin değil ,uyum içinde bir dünyanın olması gerektiğini savunmaktadır. Realistler temel olarak, anarşik bir uluslararası sistemde iktisadi ilişkilerin sıfır toplamlı bir oyun (zero-sum game) olduğu görüşünden hareketle görece kazançlar üzerine odaklanırlar. Bu yaklaşım, liberallerin pozitif toplamlı bir oyun (positive-sum game) olarak iktisat tanımlamalarına ters düşer. Neo-realizm ve neo-liberalizm arasında, anarşinin doğası ve sonuçları, uluslararası işbirliği, mutlak kazançlara karşı görece kazançların öne çıkarılması, devletin amaçlarındaki öncelikler, yapılabirlik/yetenekler karşısında niyetler, kurumlar ve rejimler, olarak sıralayabileceğimiz altı konu tartışmalar devam etmektedir. Bu altı nokta yalnızca yürütülmekte olan tartışmanın bağlamının değil, aynı zamanda ana düşüncelerinin de anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Örneğin, liberalizmin uluslararası politika çerçevesinde analizin merkezine “çatışma” yerine “işbirliği”ni koyması, “serbest” piyasada aktörlerin uyum içinde ekonomiden kazanç sağlamalarının bir sonucudur. Temel alınan aktörün, liberalizmde hane halkı ve firma olması, yine iktisadi çıkarların piyasada maksimize edilmesi ile ilişkilidir. Buna karşılık; realizm, merkantilist ve neo-merkantilist mirası gereği, ulus-devletler ve bunun çıkarlarının uluslararası sistemde maksimize edilmesi ve korunmasına dayanmaktadır (Akyol ve Ulutürk , 2007:65-66).

19. yüzyıldan itibaren liberalizm, kapitalizmi ideolojik düzeyde savunmakta olduğu görülmektedir. Kapitalist düzeni, aleyhine gelişebilecek durumlardan ve müdahalelerden koruyabilmek amacıyla, iktisadi sistemin doğal düzen içerisinde işlemesi gerektiğini, siyasal

otoritenin müdahalelerinin bu sisteme zarar vereceğini ileri sürmektedir. Birey ve toplum için en yüksek faydanın sağlanabilmesi için müdahalenin olmadığı ve doğal kanunların işlediği bir düzenin gerekli olduğunu savunmaktadır. Ülkeler arası ticaretin serbestleştirilmesinin bu ticarete katılan tüm ülkelerin yararına olacağını ve refah seviyelerini yükselteceğini belirtmekle beraber, aynı zamanda bu durumun dünya barışına da olumlu katkıları olacağını vurgulamaktadır (Duman, 2002:2).

3.1.2.2.3. Marksizm

Uluslararası politik ekonominin üçüncü büyük okulu Marksizm'dir. Ağırlıklı olarak Marks'tan sonra geliştirilmiştir. Marksizm, realizm ve liberalizmin tersine sabit ve değişmez bir rasyonel çıkar durumunu veri almamaktadır. İnsan davranışları ve amaçlarının, belirli bir zamandaki maddi çevre tarafından biçimlendirilmekte olduğu fikrini savunmaktadır. En genel anlamda tarihsel materyalizm olarak adlandırılan bu yöntem, toplumun maddi temelini üretimi ve yeniden üretiminin tarihsel gelişmede öncül ve belirleyici olduğu savına dayanmaktadır. Marksizm, sermayeyi modern dünyanın merkezi kurumu olarak ele almış, kapitalizmi ise baskın toplumsal yapı olarak değerlendirmiştir (Akyol ve Ulutürk S., 2007:66-67)

Yapısalcılık, marksist siyasal ekonomi nosyonundan türetilmiştir bir bakış açısıdır. Yapısalcılar, devletler arası ilişkileri global ölçekte, pratikte dünyadaki tüm ulusları kapsayan/bağlayan ve toplumlararası olan bir üretim tarzı olarak tanımladıkları kapitalizmin gelişimiyle ilişkilendirerek inceleme eğilimindedirler. Yapısalcılar dünya sistemini kendi bütünlüğü içinde ele almalarına rağmen, devletlere kapitalist dünya ekonomisi tarafından belirlenmiş kurucu birimler olarak bakmışlardır (Duman, 2002:8). Wallerstein, Strange ve Robert Cox bu akımın doğuşunda önemli isimlerdir (Saklı, 2007:5-6).

3.1.3. Küresel Kamusal Malların Uluslar Arası Kuruluşlar Tarafından Sunumu

Küreselleşme süreciyle birlikte yeryüzünde yaşanan değişim, küresel nitelikli malların sayısıyla birlikte, etkin olarak arz edilmesinin önemini de artırmıştır. Ulus-devletler bu konuda en önemli aktörlerden olsalar da bu tür malların sunumu konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Ulusal düzeyde ortaya çıkan pozitif dışsallıkların yanı sıra sorunların uluslararası etki yaratmasıyla siyasi küreselleşme kavramı ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler uluslararası veya uluslar üstü kuruluşları ön plana çıkararak söz konusu sorunların çözümünde veya küresel malların arzında, ulus-devletlerle birlikte yetki paylaşan veya ulus devletlerin faaliyetlerini yönlendirici, hatta bazen düzenleyici ve kısıtlayıcı bir güç olarak rol almalarını sağlamıştır. Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler gibi bu nitelikteki kuruluşlardır. Bu kuruluşların etkisiyle, devletlerin faaliyet alanları da böylece yeniden düzenlenmektedir (Mutlu, 2006:55).

Küresel kamusal mal kavramı ortaya çıkmadan çok önce de uluslararası problemlerin çözümüne odaklanmış örgütler mevcuttu. Yayılan ve tüm dünyayı etkileme riski taşıyan sağlık sorunları için Dünya Sağlık Örgütü (WHO), güvenlik sorunları için NATO gibi kurumlar bunlardan bazılarıdır. Küreselleşme ile birlikte 'iyi yönetim' ve 'bilgi-enformasyon' dışsallıkları önemli hale geldi. Günümüzde, Birleşmiş Milletler Örgütü dışında, küresel kamusal malların sunumunda etkili olan çok sayıda uluslararası kuruluş, sivil toplum kuruluşu ve devlet-özel kesim ortaklığı şeklinde örgütlenmiş olan kuruluş vardır. 20. yüzyılın başında sadece 37 adet hükümetler arası örgüt ve 176 adet uluslararası sivil toplum örgütü mevcut iken, 2001 yılında 6.415 adet hükümetler arası örgüt ve 43.958 adet uluslararası sivil toplum örgütü mevcuttur (Kirmanoğlu, Yılmaz ve Susam, 2006:33-35).

Küresel veya bölgesel malların üretimi için gerekli işbirliğini sağlayan uluslar arası kuruluşların bizzat kendileri, küresel kamusal mallardır. Uluslar arası anlaşmalarla oluşturulan bu kuruluşlar, küresel kamusal mallar için faaliyetlerde bulunacak birimlerin bir araya

getirilmesi, söz konusu malların fonlanması için uluslar arası platformların oluşturulması gibi finansman açısından önemli işlemlere sahiptir. Küresel kamusal mal üreten kuruluşlar içerisinde; Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Bankası (IBRD), Uluslar arası Para Fonu (IMF), NATO gibi kuruluşları sayabiliriz. (Ortaç R., 2004:44-45).

3.2. KÜRESEL KAMUSAL MALLARIN FİNANSMANINA İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Günümüzde küresel kamusal mal üreten kuruluşların finansmanı, her ne kadar üzerinde hangi ülkelerin ne kadar katılacağı gibi tartışmalar sürdürülüyor olsa da üye ülkelerin katkılarıyla, faaliyetlerinde elde ettikleri diğer gelirlerle, bağışlar ve yardımlarla sağlanmaktadır. Üye ülkelerin bazıları aidatlarını geç verirken, ABD ve Rusya gibi bazı ülkeler de tüm girişimlere rağmen hiç vermemektedir. Finansman kaynakların yetersiz oluşu üretilen küresel kamusal mal niteliğini ve niceliğini azaltmaktadır. Küresel kamusal malların finansman kaynaklarını daha genel bir çerçevede; resmi kaynaklar, özel sektör kaynakları, kullanıcılar tarafından yapılan ödemeler, dışsallıklardan faydalananlar tarafından yapılan ödemeler olarak dört guruba ayırmak mümkündür (Ortaç, 2004:41-42).

Küresel kamusal malların finansmanına dair diğer bir tartışma konusu, küresel vergilerdir. Tam kamusal mallar vergilerle finanse edilmektedir. Doğaları gereği bölünemedikleri, fiyatlandırılmadıkları ve bireylere tahsis edilemedikleri için bedelleri kullanım karşılığı olarak bireylerden alınması mümkün olmadığından finansmanın vergilendirme yoluyla gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Vergilendirme egemenlik hakkından doğan yetki kullanımının sonucu olarak kamusal bir tasarruftur. Dolayısıyla vergilendirmenin öncelikle coğrafi sınırlar içerisinde gerçekleşmesi gerekir. Günümüzde vergilendirme yetkisi ulus devletlerin belirledikleri mali sınırlar çerçevesinde kullanılmaktadır (Saraç, 2006:82).

Küreselleşmeyle birlikte, özellikle 1980'den sonra tüm dünyayı yoğun bir şekilde etkileyen iktisadi anlayış çerçevesinde vergilendirme politikalarında büyük değişiklikler

olmuştur (Yıldız, 2005:129-130). Bu değişimlerin de etkisiyle, küresel ölçekli kamusal ihtiyaçların, karşılanması hususunda büyük sıkıntı yaşanan finansmanı konusunda birtakım küresel vergi önerileri ortaya konulmuştur. Küresel kamusal malların vergilerle finansmanı konusunda en büyük engel, devletleri tek taraflı iradesi ile vergilendirmeye yetkili bir devletler üstü kuruluşun olmayışıdır. Ancak uluslar arası ticarete konu olan bazı mal ve hizmetler üzerinden birtakım vergilerin alınabileceği ve bunun bazı küresel kamusal malların finansmanı için kullanılabileceği önerileri tartışılmaya devam edilmektedir (Ortaç, 2004:41).

Küresel ölçekli toplumsal önem taşıyan yönleriyle küresel kamusal malların finansmanı konusunda önerilen vergilendirme olumsuz dışsallıklara sahip bir takım durumların önlenmesine yönelik olarak gündeme gelmiştir. Bir taraftan olumsuz dışsallıklara neden olan davranışların kısıtlanması beklenirken diğer taraftan elde edilen gelirin söz konusu dışsallıkların etkilerini telafi etmeye yönelik kullanılması düşünülmektedir. Örneğin, küresel ısınmaya yol açtığı bildirilen sera gazlarının salındığı ülkelerden karbon vergisi adı altında alınacak vergi yoluyla hem bu gazların salınımını azaltarak doğanın korunacağı, hem de bu yolla elde edilecek kaynağın, çevre sorunlarının giderilmesi için kullanılabileceği önerilmektedir. Doğanın korunmasına yönelik “Karbon Vergisi”nin yanı sıra tartışılan diğer küresel vergiler; kısa süreli sermaye akışından alınması tasarlanan “Tobin Vergisi” ve elektronik ortamda yapılan ticaretten alınması önerilen “Bit Vergisi”dir.

3.2.1. Karbon Vergisi

Çevreyle ilgili ilk vergilendirme düşüncesi, literatüre 1918’de Pigou tarafından dahil edilmiştir. Bu düşünceye göre, dışsal sosyal maliyetler içeren davranışlar, devlet tarafından vergilendirilmelidir. Böylece, çevreye zarar verecek faaliyetleri gerçekleştirenler, başkalarına yüklenen bu maliyetlere denk vergilere tabi tutulduklarında, topluma verdikleri zararın maliyetine katlanmak istemeyeceklerinden dolayı, bu tip davranışları sergilemekten uzak duracaklardır. Böyle bir uygulama; hem kaynakların kötü kullanılmasını önleyecek hem de

üretim teknolojilerini değiştirecek, üretim miktarını azaltacak veya üretimim başka bölgelere kaydırarak, girdi kombinasyonlarını değiştirecektir (Yıldız, 2005:162). Elde edilen gelirlerin ne kadarının çevreyle ilgili alanlarda kullanıldığını belirtmek mümkün olmasa da çevre vergileri ulusal alanda yaygın olarak kullanılmaktadır (Ortaç, 2005:67).

Son 50 yılda dünya nüfusu üç kat artmış, önümüzdeki 50 yılda ise % 25-75 artması beklenmektedir. Nüfus artışının büyük kısmı gelişmemiş ülkelerde yaşanıyor olması, bu ülkelerin kalkınma çabalarına zaten çevrenin korunmasına yönelik yeterince donanıma sahip olmayan imkanlarla hız vermesi, çevreyle ilgili sorunların yükünü ağırlaştırmaktadır. Ekosistemin bazı sanayileşmiş ülkelerin büyük oranda çevreye bıraktıkları zararlı maddelerle bozulmaya başlaması diğer bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi devriminden sonra gerçekleşen bu bozulma sonucunda eğer gerekli tedbirler alınmazsa önümüzdeki yüzyılda telafisi mümkün olmayan çevre sorunlarına neden olması beklenmektedir (Vural, 2006a:154).

Yeşil vergiler de denilen, eskiden beri sınırlı da olsa uygulanan çevre vergileri, gün geçtikçe önemi artan ve gelecekte çok daha önemli bir yere sahip olması beklenen vergilerdir. OECD kapsamında 1970'lerde "kirleten öder" ve "çevre politikaları ve mali politikaların karşılıklı birbirini desteklemesi" ilkelerinden hareketle gündeme getirilmiştir. 1970'lerde sadece atık su harçları alınırken, 1987'de çevreyle ilgili 80 adet vergi uygulanmıştır. 1995 yılında 21 OECD ülkesinin çevre vergileri, toplam vergilerinin içerisinde % 7'lik bir orana sahipken, 1998 de, 15 OECD ülkesinde 144 adet çevre vergisi uygulanmıştır. Günümüz şartlarında, kirliliğin maliyetini tam olarak yansıtmaya ve vergi gelirleri içerisinde düşük bir orana sahip olsa da gerek uluslararası kuruluşların son yıllardaki çalışmaları gerekse bazı ülkelerin uygulamaları dikkate alındığında, bir çok avantaja sahip bu vergilerin gelecekte bugünkünden çok daha önemli bir rol üstlenmesi beklenmektedir (Yıldız , 2005:162-167).

Son yıllarda çevre sorunların en önemlilerinden biri olarak küresel ısınma gösterilmektedir. Küresel ısınma, dünyamız için hem iklimsel hem de ekonomik yıkıcı

sonuçlara neden olabilecek bir tehdit olarak görülmektedir. Küresel ısınma, bazı canlı türlerinin yok olması, su kaynaklarının kuruması, şiddetli hava olayları, iklim kuşaklarının değişmesi, deniz seviyesinin yükselmesi gibi eko-sistem üzerinde olumsuz bazı etkilere sahiptir. Doğanın dengeleri üzerinde gözlenen olumsuz etkilerin yanı sıra, dünyanın bazı bölgelerinde topraktaki nemi yok ederek çölleşmeye neden olması sonucunda, dünya tarım üretiminin düşmesine ve gıda fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır. Yer yüzü sıcaklığının yükselmesinde en büyük neden, sanayi devriminden sonra yaşanan hızlı büyümenin sonucu atmosfere salınan karbondioksit gazı miktarındaki artış olduğu iddia edilmektedir (Kovancılar, 2001:8-10). Özellikle fosil yakıtlar olarak adlandırılan kömür ve petrol ürünlerinin yakılması sonucu doğaya karbondioksit salınımının azaltılması için bazı öneriler gündeme gelmiştir. Karbon vergisi bu önerilerden birisidir.

Küresel iklim değişikliği ile sera gazlarının yayılması arasında yakın bir ilişkinin var olduğunun ortaya çıkmasıyla, bu gazların yayılmasını önlemenin yolları aranmış, bu konuda vergilerin bir araç olarak kullanılabileceği düşünülmüştür. Sera gazları içerisinde en önemlisi karbondioksit olarak tespit edilmiştir. Karbon vergisi, karbondioksit emisyonunu azaltmak amacıyla tüketilen fosil yakıtın karbon içeriğine bağlı olarak alınan bir emisyon vergisidir (Vural, 2006a).

Karbondioksit emisyonunun vergilendirilmesi yoluyla; yüksek karbon içerikli fosil yakıtların yerine doğal gaz gibi daha karbon yoğunlu daha düşük olan yakıtların tercih edilmesi beklenmektedir. Böylece karbondioksitin çevreye verdiği negatif dışsallıklar, içselleştirilecektir. Emisyon miktarının ölçülmesinin zor oluşu nedeniyle uygulamada, yandığında salınan karbon emisyonu miktarına orantılı olarak her bir fosil yakıt başına alınan karbon vergileri, havaya salınan her bir tonluk karbondioksit için belirlenen karbondioksit vergisi ve belirli bir enerji birimi başına alınan enerji vergisi olma üzere üç şekilde vergilendirilmesine yol açmaktadır (Yıldız, 2005:170).

3.2.2. Tobin Vergisi

Türkiye'nin de içerisinde yer aldığı gelişmekte olan ülkelerde finansal serbestleşme ile birlikte artan faiz oranları, uluslar arası sermaye akımlarının yönlendiricisi ve temel belirleyicisi olmuştur. Uluslar arası sermaye 1990'lı yıllara kadar gelişmekte olan ülkelerde daha çok yatırımların finansmanı için kullanılmıştır. Ancak daha sonra gelişmiş ülkelerdeki faiz oranlarının düşmesi sonucu spekülâtif bir özellik kazanmıştır. Spekülâtif amaçlı bu sermaye akımları, "sıcak para" olarak da adlandırılmış kısa vadeli işlemler olup, yöneldikleri ülkelerde büyük makro ekonomik etkilere neden olmuştur (Aklan, 2002:35-36).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, kalkınabilmek için önemli ölçüde sermaye ihtiyacı içerisindeyler. Gelişmiş ülkelerde ise sermaye faktörü bol olarak bulunmaktadır. Az gelişmiş ülkeler finansal liberalizasyon çerçevesinde dışa açık bir politika izleyerek ve uluslar arası sermaye hareketlerinden faydalanarak ulusal yatırımlarını finanse etmeye çalışmaktadırlar. Gelişmiş ülkelerde bol olarak bulunan ancak düşük getiriye sahip sermayenin, daha yüksek getiriye sahip az gelişmiş ülkelere yönelmesi, dünya kaynaklarının dağılımının etkinliğini artıracığı ve yatırımları ulusal tasarruflarla kısıtlanmış az gelişmiş ülkelerin, özel yabancı sermaye tarafından desteklenmesi, bu ülkelerdeki emek faktörü için de faydalı olduğu savunulmaktadır. Uluslar arası sermayenin bu avantajlarından faydalanmak üzere az gelişmiş ülkeler, IMF ve Dünya Bankası'nın da desteğiyle özellikle 1990'lı yıllarda yoğun olarak sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırarak ekonomilerini uluslar arası sermayeye açmaya başlamışlardır. (Kula, 2003:142).

Ülkelerin ihtiyaçları olan üretim faktörlerinin tümünü kendilerinin üretemeyeceği gerçeğiyle, iş bölümü ve uzmanlaşma ulusal ekonomilerde olduğu gibi uluslar arası ekonomi politikalarında da yer almıştır. Böylece, ülkelerin refah seviyesini artırmak için ulusal ekonomiler arasında bir bağımlılık oluşturulmuştur. Bu durum ülkelerin dışa açılmalarını zorunlu hale getirmekle birlikte uluslar arası serbest ticareti vazgeçilmez kılmıştır. Dünya

ekonomisi, 1980'lere kadar bazı dönemlerde korumacılık, bazı dönemlerde ise serbest ticarete dayalı olarak gelişmiştir. Bu yıllardan itibaren küreselleşmenin ve uluslar arası şirketlerin öncülüğünde liberal politikaların kabul gördüğü bir yapıya bürünmüştür (Ay ve Mangır, 2007:124).

Ülkeye giren yabancı sermayenin yatırım harcamalarında kullanılması milli gelir üzerinde artırıcı etki yapmaktadır. Ancak bu, söz konusu sermaye akımının uzun vadeli olmasına bağlıdır. Bu kaynakların tüketim harcamaları için kullanılması halinde ulusal tasarruf oranı düşeceği için dış ticaret açıklarına neden olmaktadır. Ulusal ekonomilerdeki faiz oranları dünya faiz oranlarının üzerinde olduğunda ülkedeki yabancı sermaye miktarı artmakta, faiz oranları dünya faiz oranlarının altına düştüğünde ise bu sermaye ülkeden çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşana bu sermaye çıkışı karşısında Merkez Bankasının, ticari bankaların birincil rezerv ihtiyacını karşılamak üzere finansal kaynak arzını artırması, ülke içerisinde enlasyonist bir etki oluşturmaktadır. Yabancı para girişinin negatif etkilerinin nötrlenmesi için bazı sterilizasyon politikaları uygulanmaktadır. Sterilizasyon politikası, döviz rezervi kayıplarının para arzı üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak (sterilize etmek) amacıyla spekülasyon saldırı sırasında uygun bir oranda para arzı artırımını sağlamak için Merkez Bankası'nın uyguladığı bir para politikasıdır (Şimşek, 2008:194).

En çok kullanılan yöntem, parasal tabanı sabit tutarak devletin iç borçlanma senetleri ihracı ile bu olumsuz etkilerin sterilize edilmesidir. Sermaye girişlerinin etkilerini sterilize etmekte, talep seviyesi azaltılarak enflasyonun düşük tutulması amacıyla, kamu harcamalarının daraltılması veya vergi oranlarının yükseltilmesi gibi daraltıcı maliye politikaları da kullanılmaktadır. Sermaye akımlarının etkilerini sterilize etmeye yönelik politikaların maliyeti yüksek olduğundan, bütçe açıkları artmaktadır (Aklan, 2002:36-44).

1970'li yıllarda yaşanan krizlerin ardından gelişmekte olan ekonomilerin büyük miktarlara ulaşan dış borçlarını ödemeleri ve kalkınmalarını sağlayabilmeleri için Dünya

Bankası ve İMF tarafından neoliberal politikalar üretilmiştir. Söz konusu ülkelerde, açık ekonomi koşullarında ekonomik büyümenin sürdürülebilir kılınması için kaynak sağlamak amacıyla reel faiz oranlarıyla oynayarak yabancı sermayeyi ülke içerisine çekmek planlanmıştır (Ay ve Mangır, 2007:125).

Türkiye’de dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde sermaye akımlarıyla elde edilen kaynaklar, kısa vadeli bir kaynak girişi özelliğini taşıdığı için yatırımlara dönüşmemekte ve daha çok tüketim eğilimini artırmaktadır. Dolayısıyla bu kaynaklar tüketim harcamalarının finansmanında kullanılmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte yabancı sermayenin akışkanlık kazanması uluslar arası finansal sistemde istikrarsızlıklara neden olmaktadır. Yabancı sermayenin ülkeye girişi ulusal paramın değerini artıracığından ihracat üzerinde olumsuz etkilere neden olarak uluslararası finansal piyasalarda, finansal istikrarsızlıkta bir artış olarak gösterilen dış ticaret açığının artmasına neden olabilmektedir (Aklan:2002:36-50).

Yabancı sermaye hareketleri içerisinde, kısa vadeli spekülatif amaçlı sermaye hareketlerinin artması, az gelişmiş ülkeleri finansal krizler ve makro ekonomik istikrarsızlıklara maruz bırakmıştır. Taşıdığı bu riskler nedeniyle sermaye hareketlerinin kontrol edilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle bir takım vergi önerileri getirilmiştir (Yıldız, 2005:154). Bu önerilerden biri Tobin vergisi olarak adlandırılan kambiyo piyasalarında yapılan işlemlerden alınması önerisidir. İkinci öneri, yabancı ülkelerdeki dolaysız yatırımlar üzerine vergi konulmasıdır. Üçüncü öneri ise, karın aynı oranda vergilendirilmesidir (Göktaş, 2000:84, Yıldız, 2005:154).

Tobin vergisinin amacı, döviz kurunda keskin dalgalanmalara neden olan ve ekonomileri zarara uğratan spekülasyonları ve para krizlerini önlemek, merkez bankalarının etkinliğini artırarak hükümetlere kriz dönemlerinde manevra kabiliyeti sağlamakla birlikte küresel kamusal mallar olan çevre, barış, güvenlik, yoksullukla mücadele gibi sorunların finansmanı için gerekli kaynakları temin etmek ve gerekli işbirliği için zemin oluşturmaktır.

İstikrar bozucu spekülasyonların engellenmesi ve küresel kamusal mallar için finansman sağlanması, verginin ilk önerildiği andan beri dikkatleri çekmektedir (Vural, 2006b:92).

Keynes, spekülatörlerin amacının piyasadaki beklentileri manipüle ederek çıkar elde etmek olduğunu söylemiştir (Ay ve Mangır:2007:133). Tobin vergisi'nin arka planında, ekonomik istikrarsızlıklara neden olmasından dolayı Keynes'in spekülatif amaçlı kısa vadeli hisse senedi alım satım işlemlerin önlenmesi, temel göstergelere göre karar verilerek yapılan uzun vadeli işlemlerin ise teşvik edilmesine yönelik işlem vergileri önerisi yer almaktadır. Spekülatif amaçlı uluslar arası sermaye hareketlerinin artması ve bu hareketlerin sebep olduğu finansal ve ekonomik dalgalanmaların önlenmesi için, James Tobin tarafından dövizlerin çevrilmesini içeren bütün uluslararası kambiyo işlemlerini kapsayan bir verginin uygulanması önerilmiştir. Bu verginin ulusal ekonomileri piyasa diktatörlüğünden koruması da beklenmektedir. Bu öneri, işlem amacı ne olursa olsun hem alımda hem de satımda bir para biriminin başka bir para birimine çevrilmesi işleminde yüzde 0.1 ile 0.5 arasında değişen oranda vergi alınmasını içermektedir. Bu verginin uluslar arası alanda tüm ülkeler tarafından ve aynı oranda ve işlemin hangi döviz cinsinde olursa olsun alınması gerekmektedir. Verginin maliyeti aktifin elde tutulmasıyla ters orantılı olacağından, diğer bir ifadeyle hesap durumu ne kadar kısa vadeli olursa vergi maliyeti de otomatik olarak o kadar yüksek olacağından, spekülatif hareketleri yavaşlatacaktır. Böylece spekülasyonların ülke ekonomisine verdikleri zararlar azaltılıp, ülke merkez bankaları, ulusal para birimini daha kolay koruyabilecek ve vergi geliri de elde edilebilecektir (Saraçoğlu ve Şahan, 2004:72).

3.2.3. Bit Vergisi

Günümüzde internet, bütün dünyayı boydan boya sararak etkisi altına almış ve sanayi devriminden daha büyük bir değişime neden olmuştur. Bilgi teknolojilerinin ulaştığı en uç noktaya gelen internet, artık ulusların yeni zenginliği olarak nitelendirilmektedir. İnternetin yaygınlaşması, internet üzerinden yapılan ticari faaliyetlerin de hacmini artırmıştır. E-ticarete

konu işlemlerin vergilendirilmesi konusunda iki farklı öneri mevcuttur. Bu öneriler: “elektronik ortamda transfer edilen bilginin hacmi esas alınarak vergileme yapılması şeklinde önerilen Bit Vergisi” ve “internet ortamının bir serbest ticaret alanı olarak kabul edilip, bu alanın her türlü vergiden arındırılması”dır (Gökbunar, 2003:35-36)

Elektronik ticaret, bilişim ağı destekli teknolojilerin kullanımı (internet) ile kişi ve kuruluşların mal, hizmet ve bilgi transferini sağlayan aynı zamanda yeni ekonomik düzenin temelini oluşturduğu söylenen, ticari bir faaliyettir. Dünya Ticaret Örgütü tarafından; “mal ve hizmet üretim, reklam, satış ve dağıtımının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır” şeklinde tanımlanan E-ticaret sayesinde alıcılar, ulusal piyasalarda olduğu gibi uluslar arası piyasalarda akıllarına gelebilecek her türlü ihtiyaçlarına, satıcılar ise son derece geniş bir tüketici kitlesine ulaşabilmektedir. Dünya genelinde yaşanan gelişmelere paralel olarak bir çok ülke ve uluslar arası kuruluş, elektronik ticaret konusunu gündemlerine almıştır (Binatlı, 2002:173 -174)

E-ticaretin yapılmasını sağlayan altı temel araç vardır. Bunlar; telefon, faks, televizyon, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri, elektronik veri değişim sistemleri ve internettir. Bunlardan özellikle e-ticaret açısından en etkin araç olarak kabul edilen internet ve ticaret yapan iki kuruluş arasında insan faktörü olmaksızın bilgisayar ağları yardımıyla bilgi değişimini gerçekleştiren bir sistem olan elektronik veri değişimi büyük önem arz etmektedir (Ceran ve Çiçek, 2007:293)

İnternetin uluslar arası yaygın konumundan dolayı, internetin tek bir devlet tarafından kontrol edilmesi son derece zordur. Bu alan uluslar arası organizasyonlar tarafından “internet protokolleri” sağlansa bile, dünyanın birçok yerinden milyonlarca insanın katılımı sınırlanamaz. Günümüzde internet yoluyla yapılan ticaret, dünya ticaret hacminin önemli bir kısmını kapsamaktadır. Ekonomistler bu gelişmenin zamanla daha da artacağını ve satış vergi gelirleri üzerinde düşüşe neden olacağını savunmaktadırlar. E-ticaretin vergi yetkililerince

zorunlu kılınan defter, fatura gibi belgelerden daha az tanımlanabilir izler taşıyan sanal işlemlerle gerçekleşmesi, fiziksel mal üretim ve satışından, dijital ürünlere geçilmesi gibi değişimler vergi otoritelerini etkilemektedir (Gökbunar, 2003:38-39)

Elektronik ticaretin vergisel boyutuyla ilgili birçok sorun çözülmeyi beklemektedir. Bu sorunlardan internetin bilgiye erişimi kolaylaştıran ancak vergi denetimini zorlaştıran bir yapıya sahip oluşu ve ticari işlemi gerçekleştiren kişinin gerçek kimliğinin ve adresinin tespit edilmesinin güç oluşu öne çıkan sorunlardır (Anbar, 2001:22).

1994 yılında Arhur Cordel tarafından 1 Megabite veri için 1 Cent vergi alınması şeklinde ortaya atılan Bit Vergisi, internetten gönderilen her bir bite vergi uygulanmasıdır. Böylece, internet tabanlı ticaretin neden olduğu geleneksel ticaret üzerinden alınan vergi gelirlerindeki kaybı telafi edeceği beklenmiştir. 1999 yılında Birleşmiş Milletler İnsani Gelişim Raporunda konu farklı bir biçimde ele alınarak, yoksul ülkelere ekonomik yardım amacıyla fon sağlayabileceği önerilmiştir. Rapora göre yıllık yapılan e-posta işlemlerinden ve ticari olup olmadığına bakılmaksızın internet üzerinden her türlü veri akışının vergilendirilmesini ve buradan elde edilecek gelire geri kalmış ülkelerin elektronik alt yapılarının sağlanmasını önermiştir (Gökbunar, 2003:41).

OECD tarafından Ottawa'da gerçekleştirilen konferansta, e-ticaret vergilendirilmesinde bazı ilkeler belirlenmiştir. Bu ilkeler; tarafsızlık, sadelik ve basitlik, etkinlik ve adalet, esneklik, idare ve uyum maliyetlerinin düşük olması, çifte vergilemeden kaçınmadır (Ceran ve Çiçek, 2007:295).

Bit vergisi, Tobin vergisi ve Karbon vergisinin aksine negatif bir dışsallığın vergilendirilmesi görünümünde değildir. Bununla birlikte internet üzerinden yapılan gereksiz veri akışlarının yol açtığı tıkanıklık için çözüm sağlaması beklenmektedir. Bu yönüyle kıt bir kaynak olarak nitelendirilebilecek olan internetin talep büyümesine cevap vermesinin zor oluşu, özellikle yoğun saatlerde meydana gelen negatif bir dışsallık sayılabilecek tıkanıklığın

önlenmesinde etkili olacaktır. Bu yönüyle bit vergisi, tıkanıklığın marjinal maliyeti olarak da nitelendirilir. Elektronik iletişim, gereksiz kırtasiye ve kağıt kullanımı olmadığı için çevreye daha duyarlıdır. Aynı mesajı defalarca yazmaya gerek olmadığı, bir seferde birçok kullanıcıya ulaşabildiği için daha pratik ve tasarrufludur. Bütün bu özelliklerinin yanında bilgi bolluğundan dolayı, gerek duyulan bilginin aranması ve bulunması zaman alabilmektedir. Bu tip vergilerin, bilgi kirliliğinin de azaltılmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Tüm bunların yanı sıra, özellikle araştırmacılar ve akademisyenler, araştırmalarını sürdürebilmeleri için internette sörfün vergisiz bir şekilde yapılması gerektiğini, bu tür vergilerin araştırmaları azaltacağını ileri sürmektedir (Gökbunar, 2003:43-45).

Bit vergisine iş dünyası da şiddetle karşı çıkmaktadır. Günümüz gerçekleri ve teknoloji açısından yeteri derecede detaylı olmamakla eleştirilen bu verginin, ekonomik uygunsuzluğu yüzünden internet kullanımını olumsuz etkileyeceği savunulmaktadır. İnternet üzerindeki tüm bilgilerin ticari olmadığı ve böyle bir verginin internetin ekonomik olduğu kadar, sosyal boyutunu da olumsuz etkileyeceği ayrıca bu verginin beklenen hedeflere ulaşabilmesi için dünya çapında tüm ülkeler tarafından uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir (Yıldız, 2005:162).

SONUÇ

Kamusal mallar konusu 1954 yılında Samuelson tarafından kavramlaştırılmış ve ortaya konulmuştur. Bu kavram rekabetin söz konusu olmadığı ve kimsenin kullanımından mahrum edilemediği yani bölünemeyen ve toplum olarak birlikte tüketilen malları ifade etmektedir. Bu özellikler tüm ekonomistlerce kabul edilmiş olsa da kamusal mallar konusunda tartışmalar devam etmiştir.

Klasik ekonomik anlayış mirası gereği liberal ölçekli değerlendirmelerde kamusal malların mümkün olduğunca sınırlı tutulması ve bunun kanunlarla güvence altına alınması gerektiğini savunmuştur. Ekonomik düzenin ve istikrarın kendiliğinden gerçekleşeceğine inanan bu anlayış perspektifinden devletin ekonomiye zorunlu da olsa bir müdahalesi olarak değerlendirilmiştir. 1929 ekonomik buhranından sonra keynesyen politikalar önem kazanmış ve kamusal mallara ayrılan kaynağın artmasına neden olmuştur. Özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında önem kazanan refah devleti anlayışıyla birlikte kamusal malların niteliğinde olduğu gibi niceliğinde de değişimler yaşanmış, kamusal ve yarı kamusal mallarda dolayısıyla ekonomi içerisinde devletin payında büyüme gerçekleşmiştir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler paralel toplumun değişen bazı ihtiyaçlarını da devletler üstlenmiştir.

1970'li yıllarda, devletin ekonomi içerisinde büyük oranda yer almasının etkin kaynak kullanımı konusunda olumsuz etkilere neden olabileceği gerekçesiyle büyük eleştirilere maruz kalmıştır. Yeni bir liberalleşme dönemi böylece başlamıştır. Özellikle 1980'li yıllarda liberalleşme akımı daha da hızlanmış daha sonra küreselleşme kavramı her alanda tartışılmaya başlanılmıştır. Bu dönemde kamusal mallara ilişkin tartışmalarda boyut değiştirmeye başlamıştır. Küresel etkileri çok daha önceden anlaşılrsa da 1990'lı yılların sonundan itibaren yoğun bir şekilde hissedilen bazı uluslar arası kamusal ihtiyaçlar, kamusal mallar konusuna küresel bir boyut kazandırmış, bu dönemde küresel kamusal mal kavramı tartışılmaya başlanmıştır.

Küresel kamusal mallar konusu, Birleşmiş Milletler başta olmak üzere bir çok uluslar arası kuruluşun önemle üzerinde durduğu bir konudur. Küresel çevre ve sağlıkla ilgili sınırlar ötesi sorunlar, yalnızca çağın insanını değil gelecek nesilleri de etkiler bir boyuta çıkmıştır. Ulusal ekonomilerin, tüm dünyada birbirine entegre bir şekilde bürünmesi sonucu istikrarsızlığın tüm ekonomilere yıkıcı etki yapması tehlikesine karşı küresel ekonomik istikrarın korunması, özellikle ABD’de yaşanan 11 Eylül saldırılarıyla birlikte tüm dünyada güvenlik konusunun öneminin artması, bunun yanında dünyanın bir kısmının bugün bile yoksulluk, açlık ve hastalıklarla çaresiz bir şekilde mücadele ediyor olması, hepsinden önemlisi bu konuların uluslar arası ortak sorunlar olduğunun farkına varılması, küresel kamusal malları kavramını uluslar üstü bir konuma yerleştirmiştir.

Konunun hassasiyetine, önemine ve dünyanın geleceği için anlamına rağmen, literatürde Türkiye’nin fazla bir katkısı olmamıştır. Tüm dünyayı ve gelecek nesilleri birlikte ilgilendiren bu konuda Türkiye’nin daha katılımcı bir yaklaşıma sahip olması, geleceğin dünyasında etkin bir rol oynaması için önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akalın, G. (1980), *Kamu Ekonomisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Akay, S. (2004), “Bilgi Toplumu ve Türkiye’nin Gelişme Sürecine Olası Etkisi”, 3.Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi, 25-26 Kasım 2004, Eskişehir.
- Akdemir, A. ve M. Şahin (2006), “Küresel Kamusal Malların Üretim ve Yönetim Dinamikleri Bağlamında Sınıflandırılması”, *Maliye Dergisi*, s.150.
- Akdoğan, A. (2002), *Kamu Maliyesi*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Aklan, A. N. (2002), “Uluslararası Sermaye Akımları: Etkileri, Sterilizasyon Politikaları ve Değişen Yapısı”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.5, s.7,
- Aktan, C. C. (1998), “Leviathan: İnsan Haklarının Koruyucusu Mu, Yoksa İhlalcisi Mi?”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:21
- Aktan, C. C., D. Dileyci ve A. Özen (2006), “Geleneksel Maliye ve Yeni Maliye” (Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar İçinde), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Aktan, C.C. (1999), *Müdahaleci Devletten Sınırlı Devlete*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Akyol, S. ve Ulutürk S. (2007), “Küresel Kamu Malları: Hegemonya ve İstikrarın Küresel Ekonomi Politigi” *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, s.13.
- Akılın, K. ve F. Gürlelel (2004), “Dünya Ekonomisine Yönelik Global Tehditler; Dünyada Güvenlik ve Tehdit Kavramının Evrimi ve Global Güvenlik İçinde Ulusal Güvenlik Perspektifi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, s.6.
- Altıok, M. (2005), “Uluslararası Sermayenin Krizi, Hegemonya Savaşları ve Türkiye” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, c.3, wpww.E-Sosder.com, (02.06.2008).
- Anbar, A. (2001), “E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, s.2.
- Armağan, R. (2003), “Kamu Ekonomisinde Dışsallıklar ve Dışsallıkların İçselleştirilmesi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı.9, s.169-178.

- Arsan, H. Ü. (1992), “Kamu Maliyesi Alanında Yeni Bir İnceleme Konusu: Uluslararası Kamusal Mallar”, *A.Ü. S.B.F. Dergisi*, 47(1-2), 403-426.
- Ay, A. ve F. Mangır (2007), “Uluslararası Finansal Entegrasyon Bağlamında Sermayenin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi”, *Maliye Dergisi*, s.153.
- Aydemir, C. ve M. Kaya (2007), “Küreselleşme Kavramı ve Ekonomik Yönü”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:1304-0278, c.6, s.20, www.e-sosder.com (15.06.2008).
- Başaran, F. (2007), “Küresel Bir Kamu Malı Olarak Çevrenin Artan Önemi ve Sayıştay Denetimi”, *Sayıştay Dergisi*, s.65.
- Bıçkı, D. (2001), “Batı Düşüncesi, Liberal Kapitalizm ve Çevre”, *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, s.2.
- Binatlı, C. (2002), “Elektronik Ticaretin Vergisel Boyutu”, <http://www.iticu.edu.tr/yayin/dergi1.htm> (15.05.2008).
- Binger, A. (2003), “Global Public Goods and Potential Mechanisms for Financing Availability”, Paper Prepared for the Fifth Session of Committee for Development Policy Meeting, April 7-11, www.un.org/esa/analysis/devplan/al_binger.pdf (17.05.2008).
- Ceran, Y. ve R. Çiçek (2007), “Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesine İlişkin Türk Vergi Sisteminde Katma Değer Vergisi Açısından Bir Değerlendirme”, *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, c.14, s.1.
- Chen, L. C., T.G. Evens and R. A. Cash (1999), “Health As a Global Public Good”, *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century içinde* (1999), UNDP, Oxford University Press, s.284-304.
- Cihangiroğlu, Z. (2003), “Eşitsizlikler, Kalkınma Sorunları ve Terör”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.27, n.2.

- Çelik, A. (1998), “Bilgi Toplumu Üzerine Bazı Notlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, c.15, s.1.
- Çelikel Danışoğlu, A. (2004), “Küreselleşmenin Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, s.6.
- Çetin, H. (2001), “Liberalizmin Temel İlkeleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.2, s.1.
- Çetin, H. (2007), *Çağdaş Siyasi Akımlar*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Demirbaş, T. (2003), “Küreselleşmenin Modern Devlet Maliyesine Etkileri”, *Sayıştay Dergisi*, s.51-52.
- Deneulin S. and N. Townsend (2007), “Public Goods, Global Public Goods and The Common Goods”, *International Journal of Social Economics*, v.34, n.1/2 www.emeraldinsight.com/0306-8293.htm (20.05.2008).
- Derbil, S. (1950), “Kamu Hizmeti Nedir?”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.7, ss.28-36.
- Dikkaya M. ve F. Deniz (2006), “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.2, s3.
- Dilnot, A. (2008), “Refah Devletinin Geleceği”, (Çev.: Zeynel Bakıcı), http://www.canaktan.org/politika/anti_leviathan/diger-yazilar/bakici-refah-devleti.pdf, (29.03.2008).
- Doğan, S. (2005), “Türkiye’nin Küresel İklim Değişikliğinde Rolü ve Önleyici Küresel Çabaya Katılım Girişimleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.6, s.2.
- Duman, M. (2002), “Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss. 1-16.

- Durmuş, M. (2006), “Sosyal (Kamusal) Malların Yeniden Tanımlanması Gereği”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Cilt.17, Sayı.59, ss.65-97.
- Edizdoğan, N. (1995), *Kamu Maliyesi – I*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Emiroğlu, H. (2006), “Soğuk Savaş Sonrası Birleşmiş Milletler: İşlevi-Sorunları”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.7, s.2.
- Ener, M. ve E. Demircan (2008), “Küreselleşme Sürecinde Değişen Devlet Anlayışından, Kamu Hizmetlerinin Dönüşümüne: Sağlık Hizmetlerinde Piyasa Mekanizmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.13, s.1.
- Evyapan, R. (1999), “Atatürk ve Sosyal Devlet”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı:43, c.15.
- Gökbunar, R. (2003), “Siber Uzayda Bit Vergisi Üzerine”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.22, s.2.
- Göksu, H. T. (2007), “Kanun Devletinden Hukukun Üstünlüğüne” *Sayıştay Dergisi*, Sayı:64.
- Göktaş, A. (2000), “Küreselleşme ve Vergi Gelirlerinin Bileşimine Etkileri, Sermaye Hareketlerinin Vergilendirilmesi Önerisi-II”, *Yaklaşım*, y.8, s.90.
- Grunberg, I. (1990) “Exploring The ‘Myth’ Of Hegemonic Stability”, Vol.44(4) [Http://www.jstor.org/stable/2706850](http://www.jstor.org/stable/2706850), (02.06.2008).
- Gün, R. Ö. (2000), “Uluslar arası Terörizm: Dünya Savaşının Yeni Boyutu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.2, s.4.
- Hasanoğlu, M. (2001), “Küreselleşmenin Devlet Yönetimine Etkileri”, *Sayıştay Dergisi*, s.43.
- Holcombe, R. G. (1997), “A Theory of the Theory of Public Goods” *Review of Austrian Economics* 10, no. 1 (1997): 1-22.
- Işık, A. K. (2006), “Devletin Rolü (Düzenleyicilik ve Rekabet Koşulları): ABD Sağlık Piyasaları Örneği”, www.sabem.saglik.gov.tr, (15.05.2008).
- Işık, A. vd. (2004), *Kamu Maliyesi*, Sakarya Kitabevi, Sakarya.

- İnce, M. ve E. Oktay (2006), “Bilginin Bir Stratejik Güç Olarak Önemi ve Örgütlerde Bilgi Yönetimi”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi* s.10, y.9.
- Kantarıcı, H. B., (2003), “Sosyal Devlet, Sosyal Güvenlik ve Türkiye’de Zorunlu Askerlik Hizmeti ”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 6, Sayı 10, s.75-87.
- Karabıçak, M. (2002), “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.7, s.1.
- Kaul, I. and K. Le Goulven (2003), “Financing Global Public Goods: A New Frontier Of Public Finance” Kaul, I. Conceicao P., Goulven, K. L. and Ronald Mendoza, (Der.) *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* İçinde, Oxford University Press, New York, 63-77.
- Kaul, I. and R. U. Mendoza (2003), “Advancing the Concept of Public Goods”, *Providing Global Public Goods: Managing Globalization* (edt. Inge Kaul, Pedro Conceição, Kafell le Goulven ve Ronald U. Mendoze), UNDP, Oxford University Press.
- Kaul, I.(2008), *Governing Global Public Goods in a Multi-Actor World: The Role of The United Nations*, <http://www.unu.edu/millennium/kaul.pdf> (10.06.2008).
- Kaul, I., I. Grunberg and M. A. Stern (1999), “Defining Global Public Goods”, *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century* içinde, UNDP, Oxford University Press, Oxford.
- Kılıç, S. (2001), “Çevre Hukukunun Gelişimi Üzerine Bir İnceleme”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.2, s.2.
- Kılıç, R. (2006), *İktisadi Düşünce*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Kırbaş, S. (1985), *Devlet Malları*, Birlik Yayınları, Ankara.

- Kindleberger, C. P. (1981), "Dominance and Leadership in the International Economy; Exploitation, Public Goods, and Free Rides", <http://www.jstor.org/stable/2600355> (09.03.2008).
- Kindleberger, C. P. (1986a), "International Public Goods without International Government", *The American Economic Review*, Vol. 76, No. 1. <http://links.jstor.org/sici?sici=00028282%28198603%2976%3A1%3C1%3AIPGWIG%3E2.0.CO%3B2-F> (09.05.2008).
- Kindleberger, C. P. (1986b), "Hierarchy Versus Inertial Cooperation" <http://www.jstor.org/stable/2706831>, (09.05.2008).
- Kirmanoglu, H., B. E. Yılmaz ve N. Susam (2006), "Maliye Teorisi'nin Çıkmazı: Küresel Kamusal Mallar (Kalkınma Yardımları İçinde Küresel Kamusal Malların Finansmanı)", *Maliye Dergisi*, s.150.
- Kirmanoglu, H. (2007), *Kamu Ekonomisi Analizi*, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Kocacık, F. (2003), "Bilgi Toplumu ve Türkiye", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.27, n.1.
- Kotler, P., S. Jatusripitak and S. Maesincee (2000), *Ulusların Pazarlanması*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kovancılar, B. (2001), "Küresel Isınma Sorununun Çözümünde Karbon Vergisi ve Etkinliği", *Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, C.8, Sayı.2.
- Köse, Ö. (2003), "Küreselleşme Sürecinde Devletin Yapısal ve İşlevsel Dönüşümü" *Sayıştay Dergisi*, s.49.
- Kula, F. (2003), "Uluslar arası Sermaye Hareketlerinin Etkinliği: Türkiye Üzerinde Gözlemler", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.4, s.2.

- Lake, D. A. (1993), "Leadership, Hegemony, And The International Economy: Naked Emperor or Tattered Monarch with Potential ?" Vol.37(4) www.Jstor.Org/Stable/260084, (02.06.2008).
- Martin, L.(1999), "The Political Economy of International Cooperation", Global Public Goods içinde (Eds. İnge Kaul ve diğerleri), Oxford University Press.
- Mohan, R. J. (1999), "Equity in A Global Public Goods Framework", I. Kaul, I. Grunberg ve M.A. Stern (der.), *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century* içinde, UNDP, Oxford University Press, Oxford.
- Moskow, M. H. (2002), "Global Finansal Piyasalarda Bozulmalar: Kamu Politikasının Rolü" Çeviren: Salih Barışık, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, c.2, s.1.
- Muter, N. B. ve R. Gökbunar (2003), "Devletin Etkinli ile ilgili Ekonomik, Politik, Kültürel Teoriler" *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c.1, s.1.
- Mutlu, A. (2006), "Kürsel Kamu Malları Bağlamında Sağlık Hizmetleri ve Çevre Kirlenmesi: Üretim Finansman ve Yönetim Sorunları" *Maliye Dergisi*, s.150.
- Müftüoğlu, Ö. (2006), "Çürüyen Sosyal Devlet ve 'Mali Disiplinin' Toplumsal Maliyeti", *Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, s.25.
- Nadaroğlu, H. (1981), *Kamu Maliyesi*, Sermet Matbaası, Kırıkkale.
- Ortaç, R. (2004), *Global Kamu Malları ve Finansmanı*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Öktem, E. (2004), "Uluslar Arası Hukukta Terörizm Tanım Sorunu Ve Milli Bağımsızlık Hareketleri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, s.5.
- Özdemir, S. (2005a), "Refah Devletinin Gelişme ve Bunalım Dönemlerinde İş Piyasaları", *İktisat Fakültesi Mecmuası, (Prof. Dr. Toker Dereliye Armağan Özel Sayısı)*, c.55, s.1, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, s. 695–733.

- Özdemir, S. (2005b), “Sosyal Gelişim Düzeyleri Farklı Refah Devletlerinin Sınıflandırılması Üzerine Bir İnceleme”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, (Prof. Dr. Turan Yazgan’a Armağan Özel Sayısı), Sayı: 49, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, s. 231–266.
- Özipek, B. B. (2003), “Devlet”, *Siyaset* isimli kitap içinde (Editör: Mümtaz’er Türköne), Lotus Kitabevi, Ankara.
- Özpınar, Ö. ve E. Şimşek (2003), “Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.12, s.2.
- Öztekin, A. (2007), “Devletin Asli ve Sürekli Görevleri (Temel Kamu Hizmetleri) ve Özellikleri”, *Türk İdare Dergisi*, s.455.
- Pehlivan, O. (2006), *Kamu Maliyesi*, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Saklı, A. R. (2007), “Hegemonya Kavramı ve Küresel Anlamı”, <http://www.sakli.info/Hegemonya.pdf> (15.6.2008)
- Samuelson, P. A. (1954), “The Pure Theory of Public Expenditure” *The Review of Economics and Statistics*, Vol. 36, No. 4, pp. 387-389.
- Sandler, T. (1999) “Intergenerational Public Goods”, *Global Public Goods: International Cooperation in the 21 st Century* içinde (1999), UNDP, Oxford University Press.
- Saraç, Ö. (2006), *Küresel Vergi Rekabeti ve Ulusal Vergi Politikaları*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
- Saraçoğlu, F. ve Ö. Şahan (2004), “Tobin Vergisi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *Sayıştay Dergisi*, s.55.
- Saruç, N. T. (2007), “Financing Of The United Nations Peace Operations As A Global Public Good”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, c.9, s.2.
- Savaş, V. F. (2004), *Dünya Ekonomi Sistemi*, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Serter, N. (1994), *Devlet Görevlerindeki Gelişmelerin Sonucu Olarak Sosyal Devlet*, İÜ İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Snidal, D. (1985), “The Limits Of Hegemonic Stability Theory” *International Organization*, vol.39(4), www.Jstor.Org/Stable/Pdfplus/2706716.Pdf (02.06.2008).
- Söyler, İ. (2005), *Devlet Mallarının Kamu Finansmanı Açısından Değerlendirilmesi*, T.C. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayın No:2005/ 368, Ankara.
- Stiglitz, J. E. (1994), *Kamu Kesimi Ekonomisi*, Çeviren: Ömer Faruk Batirel, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Strange, S. (1987), “The Persistent Myth Of Hegemony” *International Organization*, 41(4), www.Jstor.Org/Stable/Pdfplus/2706758.Pdf (05.06.2008).
- Şermin, M. (2001), “Refah Devleti:Gelişimi, Oluşumu, Modelleri ve Güncel Değişimler”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, s.104.
- Şimşek, H. A. (2008), “Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, c.13, s.1
- Tanzi, V. (2004), “Ulus Devletlerin Sonu Mu Geliyor?” Çeviren: Hakan Ay, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı1.
- Tekin, A. ve İ. S. Vural (2004), “Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s.12.
- Tokatlıoğlu, M. Y. (2005), *Küreselleşme ve Kamu Hizmetleri*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.
- Turgut, N. (1997), “Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Katılımın Rolü”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, c.52, s.1.
- Uluç, A. ve A. Çelik (2006), “Hayek’in Liberal Düşüncesinde Birey-Devlet İlişkisi” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi (www.e-sosder.org)*, Sayı: 18, s. 131-141.

- Ulusoy, A. (2004), *Maliye Politikası*, Celepler Matbaacılık, Trabzon
- Vural, İ. S. (2006a), “Ekolojik Değişimin Kamu Maliyesine Etkileri: İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kalkınma ve Karbon Vergileri”, (Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar İçinde), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Vural, İ. S. (2006b), “Dış İstikrarın Sağlanması ve Kalkınmanın Finansmanında Global Vergi Önerisi: Tobin Vergisi”, (Kamu Maliyesinde Çağdaş Yaklaşımlar İçinde), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, H. (2005), *Küreselleşmenin Vergilendirme Üzerine Etkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

1979 yılında Tokat'ın Almus ilçesinde doğdu. İlköğrenimini Almus'ta, orta ve lise öğrenimini Tokat'ta tamamladı. Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümünden 2005 yılında mezun oldu. 2005 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalında Yüksek Lisans eğitime ve 2006 yılında da aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen Gaziosmanpaşa Üniversitesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.